

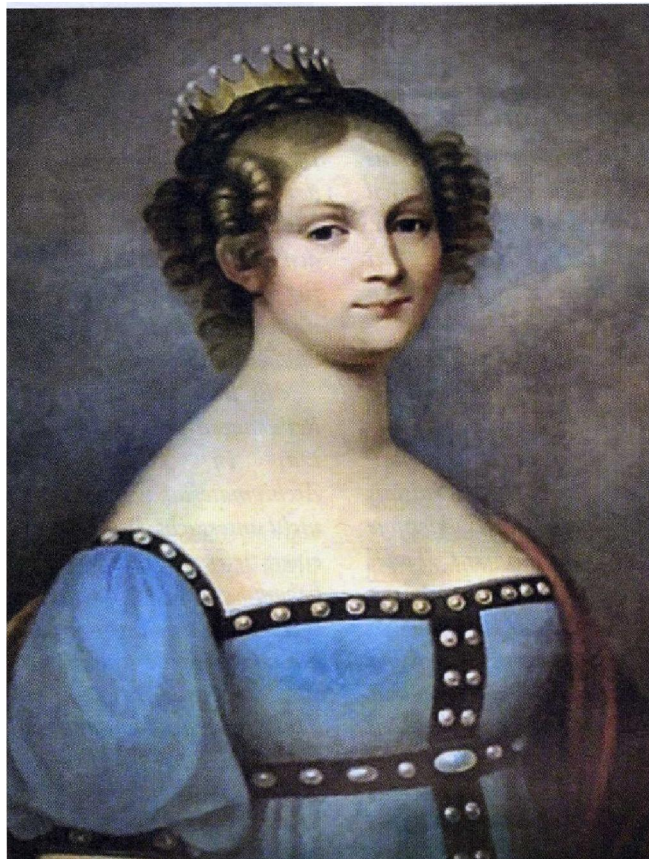

Finansuoja
Europos Sąjunga

LIETUVA - RUSIJA
BPS 2014-2020

TARPTAUTINIO TURISTINIO MARŠRUTO „KARALIENĖS LUIZĖS ŽIEDAS“ PLĖTROS IR MARKETINGO PLANAS

2021-2026

TURINYS

ĮVADAS	6
I SITUACIJOS ANALIZĖ	8
1. TURIZMO PASLAUGŲ PASIŪLA	8
Turistų apgyvendinimo paslaugos	8
Maitinimo paslaugų teikėjai	10
Kelionių organizavimo paslaugos	13
Turizmo informacijos paslaugų teikėjai	13
Maršrutų ir edukacinių programų pasiūla	14
2. VIEŠOJI IR KITA TURIZMO INFRASTRUKTŪRA	16
Pažintiniai takai	16
Apžvalgos bokštai ir aikštelės	18
Dviračių takai	18
Vandens turizmo infrastruktūra ir paslaugos	20
3. LANKYTOJŲ ANALIZĖ	23
II KARALIENĖS LUIZĖS KULTŪRINIS MARŠRUTAS	26
Karalienė Luizė ir Mažosios Lietuvos identitetas	26
Kultūros kelio ir kultūrinio maršruto sąvokos	26
1. MARŠRUTO IŠŠŪKIAI IR GALIMYBĖS	27
Kultūriniai keliai Lietuvoje	27
Kultūriniai keliai Mažojoje Lietuvoje	29
Kultūriniai keliai Europoje	30
Vietinio turizmo perspektyvos	31
Covid –19 pandemijos įtaka	33
Lietuvos maršruto SSGG analizė	34
2. MAŽOSIOS LIETUVOS REGIONAS	37
3. MARŠRUTO OBJEKTAI	40

VIEŠVILĖ	44
VILKYŠKIAI	46
PIKTUPĖNAI	64
PANEMUNĖ	65
PAGĖGIAI	68
ŠILUTĖS KRAŠTAS	71
RUSNĖS SALA	79
MINGĖS KAIMAS	86
KINTAI	87
VENTĖS RAGAS	89
DREVERNA	91
PRIEKULĖ	94
KLAIPĖDA	95
SMILTYNĖ	126
KURŠIŲ NERIJA	128
4. MARŠRUTO ADMINISTRAVIMAS	148
TIC vaidmuo	148
Bendruomenės įtraukimas	148
Suinteresuotų grupių įtraukimas	150
Maršruto asociacijos steigimas	152
Kultūrinio maršruto sertifikavimas tarptautiniu lygmeniu	153
III MARKETINGO STRATEGIJA IKI 2026 M	156
1. MARŠRUTO TIKSLAS, VIZIJA, UŽDAVINIAI	156
Karalienės Luizės maršruto tikslas	156
Karalienės Luizės maršruto vizija iki 2026 m	156
Karalienės Luizės maršruto uždaviniai	156
2. TIKSLINIAI TURISTŲ SEGMENTAI	158
3. MARŠRUTO TURIZMO PRODUKTŲ PLĖTRA	162
Patirčių turistams kūrimas	162
Lėtojo turizmo produktai	163
Gastronominiai produktai	164
Tamsiojo turizmo produktai	164

Paslaugos ieškantiems protėvių giminės	165
Nematerialaus kultūros paveldo įtraukimas į maršrutą	165
4. MARŠRUTO VYSTYMO ETAPAI	166
I ETAPAS 2021-2023 m	166
II ETAPAS 2024-2026 m	168
5. MARKETINGO VEIKSMŲ PLANAS 2021-2022	169
6. REKOMENDACIJOS REGULIARIOMS LANKYTOJŲ APKLAUSOMS	173
7. REKOMENDACIJOS MARKETINGO MEDŽIAGAI	173
Maršruto logotipas	173
Maršruto reklaminė medžiaga	174
LITERATŪRA IR INFORMACINIAI ŠALTINIAI	176

Planą ruošė „Kauno kolegijos“ specialistai:

Dr. Andrius Brusokas – turizmo ir laisvalaikio vadybos katedros vedėjas

Aušrinė Černiauskienė – marketingo strategijos, prekės ženklo vadybos specialistė

Audronė Lukšaitienė – turizmo vadybos specialistė

Asta Raškevičiūtė-Šimkevičienė – kultūros paveldo specialistė

Rolanda Kupčikienė – istorikė, ekskursijų vedimo specialistė, gidė

Kontaktai:

Projekto vadovė Aušrinė Černiauskienė, ausrine.cerniauskiene@gmail.com

Tel. +370 659 231 99

IVADAS

Karalienės Luizės maršruto marketingo planas parengtas pagal 2021 m. sausio 7 d. VŠĮ „Pagėgių krašto turizmo ir verslo informacijos centras“ ir VŠĮ „Kauno kolegija“ pasirašytą Viešojo paslaugų pirkimo-pardavimo sutartį Nr. VD-4.

Darbo tikslas – Parengti tarptautinio turistinio maršruto „Karalienės Luizės žiedas“, jungiančio Vakarų Lietuvą ir Kaliningrado sritį, plėtros ir marketingo planą, kurio įgyvendinimas padės didinti regiono žinomumą bei patrauklumą vietinio ir atvykstamojo turizmo rinkoms, populiarinti regiono istorinį, kultūrinį paveldą, kryptingai ir sistemingai skatinti atvykti į regioną Lietuvos ir užsienio šalių turistus.

Darbo uždaviniai:

1. Atlikti turizmo paslaugų ir infrastruktūros situacijos analizę Vakarų Lietuvos regiono teritorijoje: Jurbarko r. sav. (Smalininkai mstl.), Tauragės r. sav. (senoji siena, Lauksargių mstl.); Pagėgių sav., Šilutės r. sav.; Klaipėdos r. sav.; Neringos sav.;
2. Parengti tarptautinio turistinio Vakarų Lietuvos maršruto „Karalienės Luizės keliais“ detalią aprašymą, apimančią Prūsijos istorijos ženklus, objektus, lankytinas vietas ir kitus objektus susijusius su krašto kultūrinėmis tradicijomis Vakarų Lietuvoje;
3. Parengti strateginį marketingo planą penkeriems metams, numatant gaires maršruto populiarinimui numatytoms tikslinėms grupėms ir taktinį vienerių metų marketingo veiksmų planą, išskiriant tikslines auditorijas ir komunikacijos priemones;
4. Pateikti rekomendacijas ir pasiūlymus, kuriant tarptautinio turistinio Vakarų Lietuvos maršruto „Karalienės Luizės keliais“ projekto logotipą, brošiūras ir žemėlapi.

Dokumentą sudaro trys dalys.

Pirmoje dalyje pateikiama Mažosios Lietuvos regioną apimančių savivaldybių turizmo situacijos analizė. Pateikiama turistų srautų apgyvendinimo įmonėse, turizmo informacijos centruose statistinė informacija, licencijuojamų apgyvendinimo ir kelionių organizavimo paslaugų situacija teritorijoje. Maitinimo, turizmo informacijos paslaugų, maršrutų, edukacijų bei turizmo infrastruktūros situacija analizuojama pagal turistams pateikiamą informaciją regiono turizmo informacijos, regioninių ir nacionalinio parko lankytojų centrų, savivaldybių

bei kitų turizmo įmonių ir/ar organizacijų internetinėse svetainėse ir kituose informacijos šaltiniuose.

Antroje dalyje aprašoma kultūrinio kelio sąvoka ir kultūrinių kelių sertifikavimo tarptautiniu mastu tvarka. Pateikiama informacija apie kultūrinius kelius Lietuvoje, Mažosios Lietuvos teritorijoje ir Europoje. Analizuojama Covid 19 pandemijos įtaka turizmo plėtojimui. Pateikiama maršruto teritorijos SSGG analizė. Šioje dalyje išskiriami ir apibūdinami maršruto objektai bei pateikiami jų aprašymai. Šioje dalyje taip pat įvardijamos maršruto administravimo galimybės, įtraukiant įvairias suinteresuotųjų grupes bei steigiant maršruto asociaciją, numatomos maršruto sertifikavimo galimybės.

Trečioje dalyje pateikiama marketingo strategija. Išskiriami turistų segmentai, apibūdinami kiekvienam segmentui skiriami turizmo produktai, pateikiamos rekomendacijos turizmo produktų plėtrai, pasitelkiant naujausias turizmo tendencijas. Išskiriami maršruto vystymo etapai, pateikiamas vienerių metų marketingo veiksmų planas, taip pat rekomendacijos lankytojų apklausoms bei maršruto marketingo medžiagai.

I SITUACIJOS ANALIZĖ

Šioje dalyje apžvelgiama dabartinė Mažosios Lietuvos turizmo situacija, turistų apgyvendinimo, maitinimo įstaigų, turizmo informacijos, edukacijų, aktyvaus turizmo ir kitų turizmo paslaugų pasiūla, infrastruktūros situacija bei pateikiama lankytojų analizė.

1. TURIZMO PASLAUGŲ PASIŪLA

TURISTŲ APGYVENDINIMO PASLAUGOS

Turistų apgyvendinimo paslaugos - labai svarbi turizmo sistemos dalis. Mažosios Lietuvos teritorijai priskiriamuose rajonuose 2019 m. veikė 493 apgyvendinimo įstaigos. Numerių skaičius šiose įstaigose - 4239. Bendras vietų skaičius apgyvendinimo įstaigose buvo 13311. 2020 metais dėl su Covid 19 situacija susijusių kelionių bei apgyvendinimo įmonių veiklų apribojimų, veiklą vykdžiusių įstaigų skaičius sumažėjo iki 454 (- 8,5 proc.). Numerių ir vietų skaičius apgyvendinimo įstaigose atitinkamai sumažėjo iki 4244 numerių, 11558 vietų.

Daugiausia nakvynės vietų atvykstantiems turistams yra Neringos savivaldybės teritorijoje, Klaipėdos mieste ir Klaipėdos rajone.

1 lentelė. Apgyvendinimo įstaigų ir numerių bei vietų skaičius jose 2019 - 2020m.

(Lietuvos statistikos departamentas, 2021)

Rajonas	Apgyvendinimo įstaigų skaičius		Numerių skaičius		Vietų skaičius	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Klaipėdos m.	128	105	1618	1544	3896	3635
Klaipėdos raj.	53	57	602	560	2508	2115
Neringos savivaldybė	224	216	1518	1602	5578	4353
Šilutės raj.	44	40	222	251	566	659
Jurbarko raj.*	15	15	85	98	201	227
Pagėgių s.	7	4	58	33	160	96
Tauragės raj.*	22	17	136	156	402	473

* Šioje ir kitose lentelėse pateikiami visi Jurbarko bei Tauragės rajonų statistiniai duomenys, įskaitant ir šių rajonų teritorijas, nepriklausančias Mažajai Lietuvai

Analizuojamoje teritorijoje turistams nakvynę siūlo įvairūs apgyvendinimo paslaugų teikėjai: viešbučiai, svečių namai, kempingai, kaimo turizmo sodybos ir kitos apgyvendinimo įstaigos. 2 lentelėje pateikiami klasifikuojamų ir neklasifikuojamų turistų apgyvendinimo paslaugų teikėjų skaičiai pagal rajonus.

2 lentelė. Apgyvendinimo įstaigų skaičius pagal tipus (Valstybinė vartotojų teisių tarnyba, 2021)

Rajonas	Viešbučiai	Moteliai	Svečių namai	Kempingai	Kaimo turizmo sodybos	Kiti apgyvendinimo tipai (apartamentai, nakvynė ir pusryčiai ir kt.)
Klaipėdos m.	23	1	5	1	-	55
Klaipėdos raj.	3	2	1	2	53	37
Neringos savivaldybė	10	-	5	1	-	68
Šilutės raj.	3	-	1	-	33	15
Pagėgių s.	-	-	1	-	2	2
Jurbarko raj.	2	-	-	1	9	6
Tauragės raj.	1	-	1	-	5	1

Didžiausias viešbučių skaičius yra Klaipėdos mieste ir Neringos savivaldybės teritorijoje. Šiose savivaldybėse yra ir daugiausia kitų apgyvendinimo paslaugų teikėjų, pvz.: apartamentų, nakvynės ir pusryčių paslaugų bei kt. Šilutės ir Klaipėdos rajonai yra patrauklūs kaimo turizmo plėtojimui. Šiose teritorijose turistus priima 86 kaimo turizmo sodybos. Kai kuriose Šilutės rajone veikiančiose sodybose galima susipažinti su Mažosios Lietuvos kultūros paveldu.

Sodyba „Pakalnė“, įsikūrusi Pakalnės kaime, „Etnokultūrinės kaimo turizmo sodybos konkurse 2020“ buvo pripažinta Geriausia etnokultūrine Mažosios Lietuvos sodyba 2020. Sodyboje „Ėvė“, įsikūrusioje Minijos (Mingės) kaime, galima sužinoti ne tik apie Mažosios Lietuvos tradicinę architektūrą, bet ir apie žmonių gyvenimą, amatus, užsiėmimus. Ši sodyba buvo nominuota už Mažosios Lietuvos tradicinės architektūros puoselėjimą (2019) ir dėmesį

Mažosios Lietuvos kultūriniam paveldui ir tradicijoms (2020) (Etninės kultūros globos taryba, 2020).

Teritorijoje veikia trys kempingai (1- Neringoje, 2 - Klaipėdos rajone).

MAITINIMO PASLAUGŲ TEIKĖJAI

Keliaujantiems po tam tikrą teritoriją, svarbi yra maitinimo paslaugų pasiūla tiek sustojant trumpam poilsiui, tiek ir nusprendus praleisti toje teritorijoje bent vieną naktį. Informaciją keliaujantieji gali surasti rajonų turizmo informacijos centrų internetiniuose puslapiuose, bukletuose, lankstinukuose ar atvykę į centrą. Lietuvos statistikos departamento duomenimis analizuojamoje teritorijoje 2019 m. pabaigoje veikė 541 maitinimo ir gėrimų teikimo veiklą vykdančios įmonės.

3 lentelė. Maitinimo ir gėrimų teikimo veiklos įmonių maitinimo vienetų skaičius 2019 m.
(Lietuvos statistikos departamentas, 2021, *"Pagėgių krašto turizmo ir verslo informacijos centro" duomenimis)

Rajonas	Įmonių skaičius
Klaipėdos m.	351
Klaipėdos raj.	35
Neringos savivaldybė	40
Šilutės raj.	45
Pagėgių sav.	6*
Jurbarko raj.	24
Tauragės raj.	46
Iš viso:	541

Didžiausias maitinimo įstaigų pasirinkimas yra Klaipėdos mieste ir Neringoje. Klaipėdos turizmo ir kultūros informacijos centro svetainėje turistams pristatomos daugiau kaip 60 įvairių tipų Uostamiestyje veikiančių maitinimo įstaigų, iš jų - 30 restoranų (tarp kurių galima rasti lietuviškos, Viduržemio jūros, itališkos, kinų, armėniškos virtuvės restoranų, 2 restoranai yra įsikūrę laivuose), didelė įvairovė kavinių, barų, picerijų, užėigų, greito maisto restoranų ir kitų maitinimo įstaigų.

Neringos kultūros ir turizmo informacijos centro puslapyje pristatomos 60 maitinimo įstaigų, veikiančių savivaldybės teritorijoje: Nidoje - 40, Preiloje - 4, Pervalkoje - 4, Juodkrantėje - 12.

Šilutės Turizmo informacijos centro internetiniame puslapyje teikiama informacija apie 24 rajono teritorijoje veikiančias maitinimo įstaigas: Šilutėje – 13 maitinimo įstaigų (3 restoranai, 8 kavinės, barai, 2 valgyklos), Kintuose – 5 (3 restoranai, 2 kavinės), Rusnėje – 2 (restoranai), po 1- Vilkyčiuose, Švėkšnoje, Saugose, Usėnuose.

Klaipėdos rajono TIC puslapyje pristatoma 21 maitinimo įmonė: Gargžduose – 6 maitinimo įstaigos (kavinės, restoranai, bistro), Karklėje – 4 (2 restoranai, 2 kavinės), Drevernoje 2 (1 restoranas, 1 kavinė), po 1 – Priekulėje, Radailiuose, Aukštkiemiuose, Venckuose, Kantvainiuose, Agluonėnuose, Goberkiškėse, Jakuose ir Kretingalėje.

Pagėgių savivaldybėje siūloma apsilankyti 4 maitinimo įstaigose: restorane Pagėgiuose, kavinėse Mikytuose ir Lumpėnuose ar bare Panemunėje. Maitinimo paslaugas organizuotoms turistinėms grupėms teikia kavinė „Lavirga“ Vilkyškiuose ir kaimo turizmo sodyba „Mociškių palivarkas“ Mociškiuose.

Tauragėje veikia 21 maitinimo įstaiga (restoranai, kavinės, barai), tačiau beveik visos jos įsikūrę Tauragėje ir netoli jos.

Vienoje didžiausių pasaulyje kelionių platformoje „TripAdvisor“ pateikiamame sąrašo yra nemažai gerai vertinamų regiono maitinimo įmonių, pvz., restoranai „Stora Antis“, „Momo Grill“, „Monai“ Klaipėdoje, kavinės „Tik Pas Joną“, „Kuršis“ Nidoje, „Malka Pizza&Grill“, žuvies restoranas „Žuvelė“ Juodkrantėje, kavinė „Lyra“ Preiloje, kavinė „Heydekrug terasa“, restoranai „Kitchen Inn“, „Gilija“ Šilutėje, kavinė-restoranas „Drevera“, „Šturmų Švyturys“.

Susipažinti su Mažosios Lietuvos kulinariu paveldu ir paragauti regione gaminamų tradicinių patiekalų galima dalyvaujant įvairiose siūlomose degustacijose. 4 lentelėje pateikiama gastronominių edukacijų regione pasiūla pagal Turizmo informacijos centrų svetainėse pateiktą informaciją.

4 lentelė. Gastronominių edukacijų ir degustacijų pasiūla (pagal regiono Turizmo informacijos centrų informaciją)

Gastronominės edukacijos	Vieta	Trumpas aprašymas
„Smalininkų gospadinės“	Smalininkų tautinio kulinarijo paveldo puoselėjimo bendruomenė	Smalininkų tautinio kulinarijo paveldo pristatymai, kurių metu degustuojamas kugelis, kratinys, žuviene, pyragai, kafija, vykdomos šakočio ar čirvablynų kepimo edukacijos (gali atvykti ir į kitą pasirinktą vietą)

„Lietuvinių valgių ypatumai“	Kaimo turizmo sodyba „Mociškių palivarkas“ Pagėgių sav.	Mažosios Lietuvos kulinarinio paveldo produktų degustacija. Lietuvos valgiai, jų skirtumai nuo lietuvių ir žemaičių valgių. Galimybė pasivaikšinti mažlietuvišku šiupe, kafijs su tradiciniu kucheniu – štrudeliu
Bičių produktų degustacija Mažojoje Lietuvoje	Kaimo turizmo sodyba „Mociškių palivarkas“ Pagėgių sav.	Edukacijos metu supažindinama su realiu bičių gyvenimu, bičių produktais, jų poveikiu žmogaus organizmui, skirtingų tipų avilais nuo kelminio iki daugiaaukščio, mokoma atskirti bičių motinėle, bitę darbininkę ir traną. Degustuojamas įvairių rūšių medus, ragaujama bitučių „kramtomoji guma“. Natūralaus vaško žvakučių gamybos edukacija.
Vaistažolių magija	Vilkyškių bendruomenė	Vaistažolių rinkimas, paruošimas, arbatų degustacija. Vilkyškių kaimo bendruomenė siūlo įsigyti iš natūralių augimviečių Mažojoje Lietuvoje vietos gyventojų ypatingai kruopščiai surinktas bei sudžiovintas ekologiškas vaistažoles bei jų mišinius, kurių receptūros yra išlikusios nuo seniausių laikų, kada šis kraštas garsėjo savo žolelių arbatomis.
Kulinarinis kruizas „Žuvies kelias“	Pamario turizmo klasteris	Kruizo metu galima vaišintis Pamario krašto, Mažosios Lietuvos gastronomija: vietinių vandenų šešių rūšių rūkyta žuvis, žuvis. „Karališkasis karpis“, kiti žuvies ir tam kraštui būdingi patiekalai. Desertai „kafijs“, „šišioniškių vofeliai“, pyragai.
Žvejybos kulinarinio paveldo degustacija	J. Gižo etnografinė sodyba, Dreverna	Unikalios dreverniškių žuvis, Mažosios Lietuvos deserto – „gliumzinio“ (varškės) pyrago, „kafijos“ (cikorijos gėrimo) ragavimas. Klaipėdos krašto vietinio vinydario „MEMEL Wine“ vyno degustacija
Edukacija „Lietuvinių kulinarinis paveldas“	Hugo Šojaus muziejus, Šilutė	Mažosios Lietuvos kulinarinis paveldas, Rytprūsių dvaro gyvenimas, „tantės“ pyrago ir „kafijos“ degustacijos
Arbatos gėrimo tradicijos Azijoje ir Europoje	Hugo Šojaus muziejus, Šilutė	Susipažinimas su kinų, japonų, turkų, rusų ir europiečių arbatos gėrimo tradicijomis ir arbatos degustavimas
Edukacinis kelias po Rusnės salą „Potvynio apsupty“	Nemuno deltos regioninio parko lankytojų centras	Susipažinimas su Mažosios Lietuvos kulinarinio paveldo patiekalu – rūkytu karšiu, išgirsti kaip jis ruošiamas, paragauti ir/ar įsigyti. Tradicinės Pamario krašto žuvis degustavimas.
Edukacinė programa „Žuvies kelias į Ingos rūkyklėlę“	Rusnė	Šviežiai rūkytų žuvų degustacijos
„Česlovo Ramoškos vyno ūkis“ edukacinė programa	Virkytai, Šilutės r.	Pirmajame Lietuvoje šeimos vyno ūkyje, šimto metų senumo vienkiemyje gaminamų vynu, pagamintų naudojant tradicines technologijas iš šiame ekologiškame ūkyje užaugintų vaisių ir uogų, degustacijos. Visiems šiame ūkyje gaminamiems vynams suteiktas tautinio paveldo statusas.
Edukacija „Anitos žuvis“	Rusnė	Žuvis rūkymo subtilybės ir degustacija. Rūkomam karšiui saloje suteiktas tautinio paveldo produkto sertifikatas, liudijantis, jog jis gaminamas laikantis senųjų šio krašto tradicijų.

Žuvienės gaminių edukacinė programa “Žuvienės virimas”	Šyšos kaimas	Šišioniškių verdamą tradicinę žuviene
Edukacinė programa “Sūrių kelias”	Judrėnai	
Degustacinė ekskursija “Paragauk Klaipėdos”	Klaipėda	Ekskursija su gidu po Klaipėdos senamiestį. Sūrio, silkės, “vofelių”, jūrininkų gėrimo degustacijos maitinimo įstaigose
Degustacija “Memel Wine” vyninėje	Pangesų k., Klaipėdos r.	Susipažinimas su vyno gamyba, vyninėje gaminamų vynų ir jų derinių su naminiu sūriu degustacija

KELIONIŲ ORGANIZAVIMO PASLAUGOS

Mažosios Lietuvos teritorijoje 2021 m. veiklą vykdo 25 licencijuoti kelionių organizatoriai ir 24 kelionių pardavimo agentai. Didžioji dalis (17) kelionių organizatorių veikia Klaipėdos mieste, 4 – Šilutės rajone, po 2 – Klaipėdos rajone ir Neringos savivaldybėje. Dauguma regione veiklą vykdančių kelionių organizatorių dirba atvykstamojo ir/ar vietinio turizmo srityje. Kelionių organizatorių veiklą vykdo du turizmo informacijos centrai: Nidos kultūros ir turizmo informacijos centras „Agila“ ir Šilutės turizmo informacijos centras.

**5 lentelė. Licencijuotų kelionių organizatorių ir kelionių pardavimo agentų skaičius 2021-04-14
(Valstybinė vartotojų teisių tarnyba, 2021)**

Rajonas	Kelionių organizatorių skaičius	Kelionių pardavimo agentų skaičius
Klaipėdos m.	17	20
Klaipėdos raj.	2	-
Neringos savivaldybė	2	-
Šilutės raj.	4	3
Pagėgių sav.	-	1
Jurbarko raj.	-	-
Tauragės raj.	-	-
Iš viso:	25	24

TURIZMO INFORMACIJOS PASLAUGŲ TEIKĖJAI

Turizmo plėtojimui tam tikroje teritorijoje svarbios turizmo informacijos paslaugos. Turizmo informacijos centrai ir kitos įstaigos, teikiančios informaciją lankytojams ir turistams, teikia informaciją apie lankytinus objektus, siūlomus maršrutus, edukacines programas, apgyvendinimo, maitinimo ir kitas turizmo paslaugas. Pandemijos laikotarpiu ypač išaugo poreikis išsamią ir nuolat atnaujinamą informaciją gauti internetinėje erdvėje.

Analizuojamoje teritorijoje veikia 5 turizmo informacijos centrai ir 3 jų filialai:

1. Pagėgių krašto TIC;
2. Šilutės TIC ir jo filialas Tradicinių amatų centras Švėkšnoje;
3. Klaipėdos rajono TIC ir jo filialas J.Gižo etnografinėje sodyboje Drevernoje;
4. Nidos kultūros ir turizmo informacijos centras „Agila“ ir jo padalinys Juodkrantėje;
5. Klaipėdos turizmo ir kultūros informacijos centras;

Informaciją turistams ir lankytojams teikia ir 6 saugomose teritorijose veikiantys lankytojų centrai (1 - Kuršių nerijos nacionaliniame parke, 4 - regioniniuose parkuose ir 1- gamtiniame rezervate):

- Kuršių nerijos nacionalinio parko lankytojų centras Nidoje ir Smiltynėje (vasaros laikotarpiu),
- Nemuno deltos regioninio parko lankytojų centras,
- Rambynų regioninio parko lankytojų centras,
- Pajūrio regioninio parko lankytojų centras,
- Viešvilės valstybinio gamtinio rezervato lankytojų centras.
- Pagramančio regioninio parko lankytojų centras,

Netoli analizuojamos teritorijos veikia dar du turizmo informacijos centrai – Jurbarko turizmo ir verslo informacijos centras ir Tauragės turizmo informacijos centras – kurių internetinėse svetainėse ar atvykę turistai gali gauti informacijos apie kai kuriuos lankytinus objektus ar maršrutus ir Mažosios Lietuvos teritorijoje.

MARŠRUTŲ IR EDUKACINIŲ PROGRAMŲ PASIŪLA

Analizuojamoje teritorijoje siūloma didelė įvairovė maršrutų bei edukacinių programų.

Pagėgių savivaldybėje daugiausia edukacinių programų siūloma Martyno Jankaus muziejuje Bitėnuose (“Knygos istorija”, “Knygų įrišimo būdai” ir kt.) ir Rambyno regioninio parko teritorijoje (pėsčiųjų maršrutai, teatralizuota ekskursija „Cit, raganos miega“, dviračių maršrutas (33,7 km) “Vilkyškiai – Opstainys - Šereiklaukis – Bitėnai – Rambyno kalnas”). Vilkyškių dvaro arklidėse baigiamame įrengti “Istorijos inkubatoriuje” lankytojai galės susipažinti su Prūsijos karalystės istoriniu paveldu, “Karalienės Luizės žiedo” turistiniu maršrutu interaktyvaus istorinio žaidimo ir kitų interaktyvių veiklos zonų pagalba.

Šilutės rajono teritorijoje siūlomos 26 edukacinės programos (Hugo Šojaus muziejuje, Nemuno deltos regioninio parko lankytojų centre, Kintų Vydūno kultūros centre, Žemaičių krašto etnokultūros centre ir kituose objektuose).

Smalininkų (Jurbarko raj.) puslapyje pateikiama informacija apie organizuojamas teatralizuotas ekskursijas, susijusias su Mažosios Lietuvos istorija, lėlių bei kulinarinio paveldo edukacijas.

Klaipėdos turizmo ir kultūros informacijos centras siūlo užsisakyti įvairias pažintines bei temines ekskursijas su gidu (“Istorinė-apžvalginė ekskursija po senamiestį”, teminės ekskursijos “Klaipėda Prūsijos karalystėje”, “Prūsijos karalių takais”, “Memelis IX amžiuje” ir kt.). Turistams, norintiems keliauti savarankiškai, siūlomi 5 pažintiniai pėsčiųjų maršrutai.

Klaipėdos rajonas turistams pristatomas kaip Keturių vandenų kraštas. 19 rajono turizmo paslaugų teikėjų yra susibūrę į asociaciją „Pamario turizmo klasteris“. Asociacijos nariai siūlo didelę įvairovę apgyvendinimo, maitinimo, rekreacinių paslaugų, vandens pramogų, ekskursijų, edukacijų, renginių ir kitų galimybių įdomiai praleisti laiką. Klasterio vizitinė kortelė - kulinarinis kruizas pamaryje „Žuvies kelias“, kurio metu plaukiama Kuršių mariomis, Nemuno delta, Minija ir Karaliaus Vilhelmo kanalu. Klaipėdos rajono turizmo informacijos centro puslapyje siūlomos 17 įvairių edukacinių programų: J. Gižo etnografinėje sodyboje, Gargždų krašto muziejuje, Agluonėnų etnografinėje sodyboje, „Karkelbeck No 409“ sodyboje ir kituose turizmo objektuose.

Neringos savivaldybės teritorijoje edukacinius užsiėmimus siūlo Nidos kultūros ir turizmo informacijos centras “Agila” (Kūrybiniai dailės užsiėmimai “Parsivežk dalelę Neringos”, „Nidos atvirukų dirbtuvės“), turizmo paslaugų centras „Maretravel“(„Kuršmarių vėtrungių spalvinimas“), Neringos muziejai (įvairūs edukaciniai užsiėmimai, supažindinantys su Kuršių

nerijos istorija ir kultūrinis paveldas). Turizmo informacijos centro puslapyje pateikti 5 siūlomi maršrutai po Neringą pėsčiomis (“Neatrastoji Juodkrantės žemė”, “Top Nidoje”, “Kopk kopa”, “Saulei tekant”, maršrutas su audiogidu “Kurorto paveldas išmaniai”). Įvairius edukacinius užsiėmimus, supažindinančius su Kuršių nerijos gamta, tradicijomis, vėtrungių istorija, siūlo Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijos Lankytojų centras.

2. VIEŠOJI IR KITA TURIZMO INFRASTRUKTŪRA

Analizuojamoje teritorijoje esančios savivaldybės ir turizmo informacijos centrai dalyvauja įvairiuose projektuose, kuriuos realizuojant kuriama bei atnaujinama turizmo infrastruktūra.

2020 m. pabaigoje Jurbarko, Pagėgių, Šilalės ir Tauragės rajonų savivaldybės įgyvendino projektą, kurio metu buvo įrengta Tauragės regiono turistinių maršrutų ženklavimo sistema (Projektas “Savivaldybės jungiančių turizmo trasų ir turizmo maršrutų infrastruktūros plėtra Tauragės regione”). Iš viso įrengta 753 vnt. turizmo ženklavimo infrastruktūros objektų, iš kurių 106 vnt. - Pagėgių savivaldybės teritorijoje.

Ženklavimo infrastruktūros objektai įrengti 9 maršrutuose, iš kurių 6 maršrutai eina per Pagėgius:

- Rojaus keliu (Jurbarkas-Pagėgiai) automobiliu, dviračiu;
- Karšuvos žiedas (Jurbarkas, Pagėgiai, Tauragė, Šilalė)) automobiliu, dviračiu;
- Palei Imsrę, Mituvą ir Nemuną (Jurbarkas) dviračiu, pėsčiomis;
- Pragaras rojuje (Jurbarkas, Pagėgiai) dviračiu, pėsčiomis;
- Knygnešių takais (Jurbarkas, Pagėgiai) dviračiu, pėsčiomis;
- Gedimino kelias (Šilalė, Tauragė) vandens transportu;
- Piliakalnių kraštas (Šilalė, Tauragė) automobiliu, dviračiu;
- Via Hansa (Pagėgiai, Tauragė) automobiliu;
- Velo Hansa (Pagėgiai, Tauragė, Šilalė) automobiliu, dviračiu, pėsčiomis;

PAŽINTINIAI TAKAI

leškantys įspūdžių ir laisvalaikio galimybių gamtoje gali pasivaikščioti įrengtais pažintiniais takais, kurie yra svarbi saugomų teritorijų infrastruktūros dalis.

Teritorijoje yra nemažai pažintinių takų:

- Rambyno regioninio parko pažintinis gamtos takas (1,5 km);
- Šereiklaukio miško takas (9 km), kuriuo keliaujantieji gali pasigrožėti įspūdingu kraštovaizdžiu: gūbriais, kalvelėmis ir Nemuno žemupiu. Takas suskirstytas dalimis ir keliaujantieji gali pasirinkti trumpesnes trasas;
- Tulkiaragės pažintinis takas (1,8 km) šalia Krokų Lankos ežero;
- Aukštumalos pažintinis takas (2,4 km į abi puses) eina buvusią kūrgrindą (11 stotelių);
- Žalgirių pažintinis takas (uždarytas, ruošiamas rekonstrukcijai);
- Kintų girininkijos pažintinis rekreacijos takas (2 km);
- Naglių gamtinio rezervato pažintinis takas (1,1 km);
- Juodkrantės pažintinis-dendrologinis takas (1,6 km);
- Parnidžio (1,8 km) pažintinis takas;

APŽVALGOS BOKŠTAI IR AIKŠTELĖS

Analizuojama teritorija yra išskirtinė savo kraštovaizdžiu, todėl apžvalgos bokštai ir aikštelės yra svarbūs ieškantiems įspūdingų vaizdų. Nemuno deltos, Rambyno regioniniuose ir Kuršių Nerijos nacionaliniame parke įrengta daugiau kaip 10 apžvalgos bokštų/ bokštelių ir aikštelių:

- Nidos "Highlight" apžvalgos bokštas
- Drevernos apžvalgos bokštas
- Kintų apžvalgos bokštas
- Tyrų tako apžvalgos bokštelis
- Kniaupo įlankos apžvalgos bokštelis
- Naikupės apžvalgos bokštelis/regykla
- Rusnės apžvalgos bokštelis (neveikia)
- Šereitlaukio apžvalgos bokštas
- Vilkyškių apžvalgos bokštas
- Merguvos ežero apžvalgos bokštas
- Bardėnų apžvalgos bokštas
- Koplyčkalnio apžvalgos bokštas
- Apžvalgos aikštelė ant Nemuno kranto

Rusnės ir Minijos apylinkių apžvalgos bokšto funkciją taip pat atlieka Uostadvario švyturys, 18 metrų aukščio technikos istorijos paminklas. Neringoje kraštovaizdžių panoramas galima stebėti iš Nidos švyturio, nuo Parnidžio ar Vecekrugo kopų, Avikalnio ar pažintinio tako Naglių rezervate. Ventės rago švyturys – taip pat patraukli apžvalgos vieta.

Šiais metais planuojama pradėti naujo Rusnės apžvalgos bokšto (30 metrų aukščio) statybos darbus (Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, 2021)

DVIRAČIŲ TAKAI

Dviračių takas per Kuršių Neriją, Klaipėdą ir Palangą iki Latvijos pasienio yra Eurovelo 10 - "Baltijos jūros žiedo dviračių trasos", Eurovelo 13 - "Geležinės uždangos kelias" ir Europos

dviračių trasos R1 atkarpa. Kuršių Nerijoje ji tęsiasi 52 km - Nida - Preila – Pervalka - Juodkrantė – Smiltynė. Klaipėdos miesto, rajono ir Palangos savivaldybės teritorijas kertanti atkarpa Klaipėda – Karklė –Palanga – Latvijos siena – 49 km.

Abi šio tako atkarpos sutampa su nacionalinės dviračių trasos Nr. 10 - “Pajūrio dviračių trasa” pirmąja ir antrąja atkarpomis. Trečioji “Pajūrio dviračių trasos” atkarpa driekiasi nuo Klaipėdos miesto pamariu iki Rusnės salos (115 km). Bendras “Pajūrio dviračių trasos” visų atkarpų ilgis - 216 km.

Per Pagėgių savivaldybę, Jurbarko ir Šilutės rajonus eina “Nemuno dviračių kelias”. Šilutės rajone driekiasi jo atkarpa: Usėnai – Galzdonai – Nemuno deltos regioninio parkas – Šilaininkai – Žiogių hidrografinis draustinis – Kūlynų miškas – Užliekniai – Pagryniai – Šilutė – Žalgirių pažintinis takas – Rusnė – Uostadvaris – Etnografinė žvejo sodyba – Skirvytėlė –Rusnės evangelikų liuteronų bažnyčia – Senojo tilto liekanos ir Rusnės tiltas – Minijos (Mingės) kaimas – Kintai – Ventė – Ventės rago ornitologinė stotis – Ventės rago švyturys.

Mažosios Lietuvos teritorijoje driekiasi ir kitų dviračių trasų atkarpos. „Karšuvos dviračių žiedas“ – regioninė dviračių turizmo trasa maršrutu: Tauragė–Pagramantis–Balskai–Pajūris–Šilalė–Upyna–Bijotai–Skaudvilė–Batakliai–Eržvilkas–Girdžiai–Jurbarkas–Viešvilė–Bitėnai–Pagėgiai–Žygaičiai–Būdviečiai–Tauragė.“VeloHansa“ trasos atkarpa taip pat eina per Mažosios Lietuvos teritoriją.

VšĮ „Keliauk Lietuvoje“ pristato 3 dviračių maršrutus Lietuvoje. Visi jie pilnai arba dalinai eina per Mažosios Lietuvos teritoriją:

- 🚦 „Kuršių Nerija“ (185 km): Klaipėda - Priekulė - Dreverna - Ventė - Mingė - Šilutė - Rusnė - Nida - Preila - Juodkrantė – Klaipėda;
- 🚦 “Vakarų Lietuvos maršrutas” (203 km): Klaipėda - Karklė - Palanga - Šventoji - Darbėnai - Salantai - Plateliai - Kartena - Kretinga – Klaipėda;
- 🚦 “Istorinis maršrutas” (342 km): Vilnius - Trakai - Kaišiadorys - Kaunas - Jurbarkas - Tauragė – Šilutė;

Dviračių takai Šilutės, Klaipėdos rajonuose, Pagėgių savivaldybėje ir kituose rajonuose nėra pilnai įrengti, todėl keliaujantiems siūloma važiuoti mažiau intensyvaus eismo keliais, kai kuriomis pėsčiųjų trasomis bei miško ir lauko keliukais.

Pakankamai gerai išplėtotą dviračių takų infrastruktūrą Klaipėdos mieste, todėl šis miestas dažnai vadinamas dviračių miestu. Uostamiestyje veikia 6 dviračių nuomos punktai, įvairiose miesto vietose galima naudotis „City Bee“ paslaugomis. Dviračių nuomos punktai yra visose Neringos gyvenvietėse. Apsistojusieji viešbučiuose ar kaimo turizmo sodybose dažnai jose taip pat gali išsinuomoti dviračius.

Gargžduose, Šilutėje, Nidoje ir Klaipėdoje pradedami nauji pėsčiųjų ir dviračių takų tiesimo ir rekonstrukcijos projektai (atviraklaipeda.lt). Pagėgių savivaldybės teritorijoje taip pat vykdomi kelių ir takų rekonstrukcijos bei įrengimo darbai.

VANDENS TURIZMO INFRASTRUKTŪRA IR PASLAUGOS

Analizuojamoje teritorijoje pakankamai gerai išplėtotą vandens turizmo ir pramogų infrastruktūrą. Ypač didelė pasiūla yra Šilutės ir Klaipėdos rajonų, Neringos savivaldybės teritorijose ir Klaipėdos mieste.

Šilutės rajonas yra patrauklus vandens turizmo plėtojimui dėl unikalaus upių ir kanalų skaičiaus ir Kuršių Nerijos. Šilutėje veikia „Šilutės vandens turizmo centras“, kuriam priklauso Šilutės mažųjų laivų uostas (100 vietų), keleivinis keltas „Kuršių deltos ekspresas“, keliantis turistus ir vietinius gyventojus maršrutu Šilutė – Nida – Šilutė. Šiame uoste taip pat teikiamos burlaivių, jachtų, katerių, laivų, baidarių, vandens dviračių nuomos paslaugos bei uosto paslaugos.

Drevernoje veikia Dreverno mažųjų laivų uostas (110 vietų). Po modernizacijos (2017) uosto teritorijoje įrengtas slipas, kranas, elingas, automobilių stovėjimo aikštelė, stacionarios sanitarinės patalpos, įkurtas modernus turizmo paslaugų kompleksas, kuriame veikia restoranas „Dreverna“, 3 žvaigždučių kempingas, konferencijų ir švenčių salė „Elingas“, šildomas baseinas, teniso kortai, krepšinio, tinklinio aikštelės. Turizmo paslaugų komplekse

taip pat teikiamos laivų, valčių, irklenčių, vandens dviračių nuomos, vandens pramogų paslaugos. Turistams siūlomi užsakomieji reisai laivais, greitaeigiais kateriais bei senoviniu buriniu Kuršių marių laivu-reisine „Dreverna“.

Nemuno deltos regioninio parko teritorijoje yra įrengtos 7 prieplaukos: Rusnės, Šilaininkų, Pakalnės, Šyšos, Ventės, Šturmų prieplaukos ir Minijos jachtų prieplauka. Prieplaukos įrengtos Nidoje, Pervalkoje, Preiloje, Juodkrantėje, Smiltynėje, Uostadvaryje, Klaipėdos mieste. Pagėgių savivaldybės teritorijoje įrengti pontoniniai lieptai (prieplaukos) Bitėnuose ir prie Rambyno kalno.

Keleivinių keltų paslaugos į Neringą vasaros sezonu siūlomos iš Šilutės, Drevernos, Ventainės, Minijos (Mingės) kaimo:

- Dreverna (Dreverna – Juodkrantė - Dreverna)
- Šilutė (Šilutė – Nida – Šilutė)
- Ventainė (Ventainė – Nida – Ventainė)
- Minijos (Mingės) kaimas – Uostadvaris – Nida – Uostadvaris – Minijos (Mingės) kaimas

Mažosios Lietuvos teritorijai priklausančiuose vandens telkiniuose vasaros sezonu siūlomi pažintiniai ir poilsiniai plaukiojimai įvairiais maršrutais po Nemuno deltą, Kuršių mariomis, Karaliaus Vilhelmo kanalu, Minijos, Pakalnės upėmis ir kitais vandens telkiniais, pažintinės ir pramoginės kelionės Nemuno upe (Pagėgių sav.). Informacija apie maršrutus, plaukiojimo sąlygas skelbiama turizmo informacijos centrų, Nemuno deltos regioninio parko bei vandens turizmo paslaugų teikėjų svetainėse.

Šilutės ir Klaipėdos rajonuose yra didelė vandens pramogų pasiūla. Laivininkai Šilutės rajone siūlo keleivinių, pramoginių, žvejybinio laivo nuomą, jachtas, greitaeigius katerius, vandens motociklus, burinius katamaranus ir kt. Aktyvių vandens pramogų mėgėjai gali buriuoti Hobbie Cat katamaranais Kuršių mariose, plaukioti vandenlentėmis, vandens slidėmis, SUP'ais – stovimomis banglentėmis (angl. Stand Up Paddle board) Kuršių mariomis ar Vilhelmo kanalu, kaituoti ir kt. Inventoriaus nuomos bei instruktorių paslaugas galima rasti Kintuose, Minijos kaime, Nidoje. Baidarių, kanojų nuomos bei stovyklavimo paslaugos siūlomos J. Gižo etnografinėje sodyboje, kaimo turizmo sodybose, turizmo centruose. Svencelė žinoma kaip jėgos aitvarų, buriavimo ir kaitavimo centras.

3. LANKYTOJŲ ANALIZĖ

Turizmo vietai labai svarbu išanalizuoti, kokie turistai lankosi joje šiuo metu ir apgalvoti, kokius lankytojus vietovė norėtų pritraukti. Tai marketingo teorijoje vadinama **segmentavimu** – vartotojų skirstymu pagal panašius kriterijus.

Turistų suskirstymas į segmentus leidžia maksimaliai patenkinti kiekvienos individualios grupės poreikius ir taip užtikrinti, kad turistai sugrįš arba teigiamai atsilieps bei rekomenduos apsilankyti vietovėje kitiems. Segmentavimo dėka, atskiriems segmentams pritaikomos jiems tinkamiausios komunikacijos priemonės, kas užtikrina efektyvų marketingo biudžeto paskirstymą ir maksimalų marketingo komunikacijos poveikį.

Turistų, 2019 metais apsilankusių analizuojamoje teritorijoje veikiančiuose turizmo informacijos centruose skaičiai pateikiami 6 lentelėje.

Užsienio šalių turistai sudaro didžiąją dalį Klaipėdos miesto TIC (93,9 proc.) ir Nidos kultūros ir turizmo informacijos centro “Agila” (55,4 proc.) lankytojų. Kituose analizuojamoje teritorijoje veikiančiuose Turizmo informacijos centruose lankosi daugiau vietinių turistų, pvz., Šilutės rajono TIC užsienio turistai sudarė 34,13 proc., Pagėgių krašto TIC - 37,1 proc., Tauragės rajone – 15,7 proc., o Klaipėdos raj. TIC lankytojai iš užsienio šalių sudarė tik 7,4 proc.

6 lentelė. Turizmo informacijos centrų lankytojų skaičius 2019 m.

(Lietuvos statistikos departamentas, 2021)

Rajonas	Lankytojų skaičius, iš viso	Lietuvos	Užsienio
Klaipėdos m.	122 086	7487	114599
Klaipėdos raj.	10730	9941	789
Neringos savivaldybė*	3057	2370	687
Šilutės raj. **	10187	6713	3474
Pagėgių raj.***	7523	4732	2791
Jurbarko raj. ****	720	685	35
Tauragės raj.	7555	6372	1183

* Neringos sav. pateikti tik I, II ir IV ketv. duomenys

** Šilutės raj. pateikti Šilutės raj. TIC duomenys

*** Pagėgių sav. pateikti VŠĮ Pagėgių krašto TIC duomenys
 **** Jurbarko raj. pateikti tik IV ketv. duomenys

2020 metais turizmo informacijos centrų lankytojų skaičiai ir struktūra dėl Covid 19 situacijos ženkliai pasikeitė, pvz., Šilutės turizmo informacijos centro duomenimis, šiame centre per metus apsilankė 3973 lankytojai, iš kurių tik 102 lankytojai buvo turistai iš užsienio.

2019 m. Mažosios Lietuvos ir šalia esančiose Jurbarko ir Tauragės savivaldybių teritorijose buvo apsistoję 407,2 tūkst. svečių, iš kurių 40 proc. sudarė užsienio šalių turistai (7 lentelė). Daugiausia užsienio turistų apsistojo Klaipėdos miesto apgyvendinimo įmonėse - 47,6 proc. Neringos apgyvendinimo įmonėse užsienio turistai sudarė 34,9 proc., Šilutės raj. – 22,2 proc., o Pagėgių savivaldybėje – tik 11,1 proc.

7 lentelė. Apgyvendinimo įstaigose apsistojusių svečių skaičius 2019 m.

(Lietuvos statistikos departamentas, 2021)

Rajonas	Turistų skaičius iš viso	Lietuvos turistų skaičius	Užsienio turistų skaičius
Klaipėdos m.	250 013	131 073	118 940
Klaipėdos raj.	31 841	25 624	6 217
Neringos savivaldybė	90 049	58 592	31 457
Šilutės raj.	17 173	13 362	3 811
Pagėgių sav.	2 300	2 042	256
Jurbarko raj.	3 592	3 220	372
Tauragės raj.	12 248	9 790	2 458
Iš viso:	407 216	243 703	163 513

Nakvynių skaičius analizuojamų rajonų apgyvendinimo įstaigose 2019 m. siekė 823, 6 tūkstančius (8 lentelė), iš kurių 61,3 proc. sudarė Lietuvos turistų nakvynių skaičius (505,1 tūkst.). Klaipėdos mieste užsienio turistų nakvynės sudarė 49,6 proc., Neringos savivaldybės teritorijoje - 30,4 proc., Šilutės rajone - 29,1 proc. visų apgyvendinimo įstaigose apsistojusių svečių nakvynių skaičiaus.

8 lentelė. Apgyvandinimo įstaigose apsistojusių svečių nakvynių skaičius 2019 m.

(Lietuvos statistikos departamentas, 2021)

Rajonas	Nakvynių skaičius iš viso	Lietuvos turistų	Užsienio turistų
Klaipėdos m.	447 757	225 552	222 205
Klaipėdos raj.	82 172	72 765	9 407
Neringos savivaldybė	234 010	162 824	71 186
Šilutės raj.	28 159	19 960	8 199
Pagėgių sav.	2 826	2 373	453
Jurbarko raj.	8 363	5 295	3 068
Tauragės raj.	20 316	16 325	3 991
Iš viso:	823 603	505 094	318 509

II KARALIENĖS LUIZĖS KULTŪRINIS MARŠRUTAS

KARALIENĖ LUIZĖ IR MAŽOSIOS LIETUVOS IDENTITETAS

Kaip teigia Klaipėdos universiteto istorikė Strakauskaitė, Mažosios Lietuvos identitetas, glaudžiai susijęs su Vokietijos istorija, daugelį metų buvo nepelnytai neigiamas. „Luizės tema yra tarsi indikatorius, nurodantis skirtingoms epochoms charakteringas komplikacijas, susijusias su šio regiono istorine interpretacija“, teigia baltų istorijos tyrinėtoja. Karalienės Luizės, tokios žinomos ir populiarios asmenybės XVIII a., visiškas užmiršimas šiais laikais parodo, kaip ilgą laiką buvo neigiama labai svarbi Mažosios Lietuvos istorijos dalis. Autorė apgailestauja, kad Vakarų Lietuvos identitetui trukdo istorikų fobijos, susijusios su vokiška valstybine tradicija ir kultūra šiame regione. (Strakauskaitė, 2010)

Istorinio identiteto ir išskirtinumo labai trūksta Mažosios Lietuvos regiono patrauklumui tarp vietinių turistų didinti. Todėl istorinio maršruto, pavadinto Karalienės Luizės vardu, sukūrimas padėtų išskirti Mažosios Lietuvos regioną iš kitų Lietuvos regionų ne tik kaip poilsio prie jūros vietą, bet ir kaip unikalų daugiakultūrinį kraštą.

KULTŪROS KELIO IR KULTŪRINIO MARŠRUTO SĄVOKOS

Kultūros kelias – kultūros, švietimo, kultūros paveldo ir turistinio bendradarbiavimo projektas. Juo siekiama sukurti ir populiarinti vieną ar kelis su istoriniu keliu, kultūros koncepcija, išskirtinės svarbos asmenybe ar reiškiniu susijusius turizmo maršrutus. Jie turi būti reikšmingi puoselėjant europines vertybes ir pagarbą joms. Kultūrinis kelias turi apimti plačią teritoriją ir daug suinteresuotų grupių.

Labai svarbu, kad kultūros kelio veiklos būtų tęstinės: būtų suplanuota ir vykdoma tęstinė maršruto plėtros veikla. Veikla turi turėti aiškiai apibrėžtus vykdytojus (toliau žr. skyrių “Maršruto administravimas”). Kultūros kelio tema gali būti plėtojama įvairiais būdais ir formomis, siekiant sudominti kuo platesnę auditoriją.

Kultūrinis turizmo maršrutas – pagal turistinės kelionės tematiką iš anksto suplanuotas kelias. Jis jungia vienoje ar keliuose gyvenamosiose vietovėse turistų lankomas vietas ir turistų

aptarnavimo objektus. Šio kelio tikslas - pažinti kultūrinę aplinką, kraštovaizdžius, kultūros ir gamtos paveldą, patirti tradicijas, išskirtinį vietos gyvenimo būdą, įvykius. Taip pat aplankyti kultūros renginius, pramogas, susipažinti su vaizduojamuoju, scenos menu bei išgyventi įvairius kūrybinius ir kultūrinius pokyčius.

Kultūros kelių rengimas – puikus būdas skatinti turizmą ir paskirstyti turistų srautus regionuose. Paveldo komisija siūlo įtraukti į naują ilgalaikę turizmo strategiją turizmo skatinimą regionuose, kurie turtingi kultūriniu paveldu. Komisija rekomenduoja naudoti darniojo turizmo modelį, kuriuo būtų užtikrinamas tvarus gamtos išteklių, kultūros ir gamtos paveldo naudojimas turizmo reikmėms, siūlo gerinti turizmo infrastruktūrą lankytojų patogumui bei didinti paveldo sklaidą, kas prisidėtų prie šalies ir regionų konkurencingumo didinimo.

Kultūros kelių kūrimas ir propagavimas Lietuvoje yra priemonė didinti šalies atpažįstamumą ir žinomumą, kurianti kultūrinę, edukacinę, socialinę ir ekonominę vertę, prisidedanti prie turizmo plėtros ir regionų tapatumo vystymo.

1. MARŠRUTO IŠŠŪKIAI IR GALIMYBĖS

KULTŪRINIAI KELIAI LIETUVOJE

Lietuvoje sparčiai daugėja įvairių kultūrinių maršrutų, kurie pasakoja tam tikro krašto istoriją, supažindina su istorinėmis asmenybėmis, sakralinėmis vietomis. 2019 metais Lietuvoje buvo patvirtinta „Kultūros kelių vystymo Lietuvoje“ koncepcija, kuri apibrėžia sistemą, kaip siekti įsitvirtinti regioniniu, nacionaliniu, tarptautiniu lygmeniu ar jungtis prie Europos Tarybos kultūros kelių tinklo.

Lietuvoje Nuo 1995 m. buvo vystomas projektas, vėliau programa – „**Baroko kelias**“. 2007–2013 m. ir 2014–2020 m. Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos **Jono Pauliaus II piligrimų keliui** ir programai „**Bernardinų takais**“ skyrė finansavimą kultūros paveldo objektų tvarkybai, iš dalies buvo keltas reikalavimas pritraukti naujus lankytojų srautus. Tačiau nebuvo siekiama plėtoti kelius kaip kultūrinius pažintinius maršrutus, formuojant ilgalaikę viziją, buriant partnerių tinklą.

Panašiai buvo plėtojami kiti kultūros keliai Lietuvoje: **Hanzos kelias, Istorinių kapinių kelias, Žydų kultūros paveldo kelias, Via Regia, Parkų ir sodų kelias**, aktualizuojantis Eduardo Andrė sukurtus parkus Lietuvoje, **Napoleono miestų kelias** ir kt. Beveik dešimtmetį aktyviai dalyvauta **Europos istorinių kapinių kelio** asociacijoje.

Tačiau Lietuvoje tik **Šv. Jokūbo kelias ir Žydų kultūros paveldo kelias** buvo pradėti vystyti pagal Europos Tarybos nustatytus kriterijus ir standartus: objektai yra ženklinami, formuojami maršrutai piligrimams ir turistams, kultūros keliai yra periodiškai aktualizuojami kultūriniais renginiais. Šis pokytis įvyko, nes buvo įsteigtos „Šv. Jokūbo kelio draugų“ ir „Šv. Jokūbo kelio savivaldybių“, „Žydų kultūros paveldo kelio“ asociacijos, kurios koordinuoja kultūros kelią Lietuvoje.

2013 m. Kultūros ministerija inicijavo ir administravo Kultūros kelių ir kultūrinį turizmą skatinančių projektų konkursą, kurio tikslas buvo išryškinti nacionalinių kultūros kelių idėjų galimybes ir atrinkti projektus su istoriniu pagrindimu, kuriuos galima būtų plėtoti ateityje ir bendradarbiaujant tarptautiniu mastu, vystyti kultūrinį turizmą, išsaugoti ir aktualizuoti regionų kultūros paveldą ar kultūrinius renginius, stiprinant vietos kultūrinę savastį. 9 iš 33 kultūros kelių ir kultūrinį turizmą skatinantiems projektams Lietuvoje buvo skirtas dalinis finansavimas: **Oginskių, Radvilų, Žydų, Vėtrungių, Vytinės, Baltų, Baltijos pasaulio paveldo miestų kultūros keliams** ir kt.

2014 m. dalinis finansavimas, jau iš Kultūros rėmimo fondo lėšų, skirtas 8 kultūros kelių ir kultūrinį turizmą skatinantiems projektams Lietuvoje: **Vėtrungių, Baltų, Lietuvos muziejų, Jotvingių, Oginskių, Vėtrungių, Žydų keliams**.

„**M. K. Čiurlionio kelias**“ – pirmasis nacionalinis kultūros kelias, formuojamas ir įgyvendinamas nuo 2019 m. Gegužės. Tai žymiausio Lietuvos dailininko, kompozitoriaus, kultūrininko Mikalojaus Konstantino Čiurlionio asmenybę ir jo kūrybos svarbą aktualizuojantis kultūros, švietimo, kultūros paveldo ir turistinio bendradarbiavimo projektas.

Čiurlionio kelio operatorius yra Lietuvos muziejų asociacija. Čiurlionio kelią įgyvendina partneriai: nacionalinės institucijos – Lietuvos nacionalinis dailės muziejus (Nacionalinė dailės galerija Vilniuje ir Gintaro muziejus Palangoje) ir Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus (M. K. Čiurlionio tapybos ir grafikos ekspozicija Kaune ir M. K. Čiurlionio namai-muziejus Druskininkuose); valstybinė įstaiga – Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Čiurlionio kelio partneriai ir jame dalyvaujančios įstaigos ir organizacijos taip pat organizuoja ir specialiuosius Čiurlionio kelio renginius: muzikos festivalius, kūrybines stovyklas, koncertų ciklus, plenerus, meno savaites, konferencijas ir kitus kultūros, meno, edukacijos ir kultūrinio turizmo renginius.

KULTŪRINIAI KELIAI MAŽOJOJE LIETUVOJE

Mažosios Lietuvos teritorijoje veikiantys turizmo informacijos centrai ir rajonų savivaldybės bendradarbiauja tarpusavyje dalyvaudami asociacijose, bendruose projektuose, kurių tikslas – plėtoti bei populiarinti turizmą visame regione. Klaipėdos regiono turizmo informacijos centrai parengė bendrą reklamos kampaniją „**Pažinimo kelias Lietuvos pajūrio regione**“, kuria skatina turistus dalintis savo prisiminimais apie aplankytas vietas, rinkti Pažinimo kelio apyrankę.

Asociacijos „Klaipėdos regionas“ reklamos kampanija „**Grynas takas**“ sujungė Klaipėdos regione po atviru dangum esančius lankytinus objektus į 600 kilometrų besidriekiantį „Gryno tako“ žemėlapij.

Klaipėdos rajono turizmo informacijos centras dalyvauja tarptautiniame kultūros kelio projekte „**Baltų kelias**“ (kultūrinis kelias), kurio pagrindinis tikslas - skatinti pažinti baltus. Per visą Mažosios Lietuvos teritoriją driekiasi pažintinis kultūros kelias „**Vėtrungių kelias**“ (Smalininkai, Rambynas, Bitėnai, Šilutė, Rusnė, Kintai, Dreverna, Klaipėdos miestas, Juodkrantė, Nida), kuris kiekvienais metais atnaujinamas, papildomas naujais objektais.

Pamario turizmo klasteris – asociacija, apjungusi 19 turizmo paslaugas teikiančių įmonių, įstaigų ir fizinius asmenis Klaipėdos ir Šilutės rajonuose bei Neringoje. Žinomiausias šio klasterio produktas – kulinarinis kruizas „**Žuvies kelias**“. Šešių Klaipėdos regiono savivaldybių (Klaipėdos miesto, Klaipėdos rajono, Kretingos rajono, Neringos, Palangos miesto, Šilutės rajono) išteklius (daugiau kaip 160 lankytinų objektų) pristato ir populiarina e-rinkodaros priemonė (mobilus gidas) „Vakarų krantas“.

Migruojančios kultūros - kultūrinis turizmo maršrutas po Kretingos, Klaipėdos ir Šilutės rajonus. Keliaudami palei egzistavusią Mažosios ir Didžiosios Lietuvos sieną, pažinsite to meto žmonių kasdienybę ir krašto charakterį – per dainas, žmonių gyvenimo būdą, papročius, šventes, religiją, gastronomiją ir kitas veiklas. Maršrutas atspindi dabartines turizmo

tendencijas – pritaikytas atskiriems turistų segmentams (pavieniams asmenims, šeimoms ir grupėms), paremtas vietinių gyventojų istorijomis ir tradicijų pažinimu (žr. skyrių “Turizmo tendencijos). Projektą administruoja asociacija „Klaipėdos regionas” – nuo 2012 m. veikianti ir visas Klaipėdos regiono savivaldybes jungianti asociacija: Klaipėdos miesto, Klaipėdos rajono, Kretingos rajono, Neringos rajono, Palangos miesto, Skuodo rajono ir Šilutės rajono savivaldybės.

KULTŪRINIAI KELIAI EUROPOJE

Europos komisija sertifikuoja tarpautinius Europos kultūrinius kelius, kurie suskirstyti į grupes pagal temą, šalį. Jie atspindi Europos istoriją, paveldą, iliustruoja Europos kultūrų įvairovę.

Vokietijoje yra daugiau kaip 150 nacionalinių kultūros kelių, jungiančių visas žemes kultūrinės atminties gijomis. Ispanijoje veikia 130 nacionalinių kultūros kelių, kurie padeda atskleisti nacionalinę kultūrą ir meną. Europos Tarybos Kultūros kelių instituto Liuksemburge koordinuojamuose sertifikuotuose Europos kultūros keliuose aktyviai dalyvauja Šiaurės šalys. Kultūros kelių organizavimo praktika pasižymi Lenkija, Čekija ir daugelis Vidurio ir Vakarų Europos šalių.

Turbūt seniausias Europoje kultūrinis kelias **Santiago de Compostela**, išsiraizgęs po visą Europą, suteikiantis galimybę piligrimams išvysti turtingą Europos šalių religinį palikimą: bažnyčias, šventoves, kitas šventas vietas, keliaujant pažinti vietos kultūrą.

Kiti keliai: **Hanzos kelias, Vikingų kelias, Europos Žydų paveldo kelias, Švento Martyno kelias, Alyvuogių kelias, Via Regia, Europos kapinių kelias** ir daugelis kitų. Visą informaciją apie maršrutus, jų sertifikavimą galima rasti svetainėje <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes>. Daugiau apie sertifikavimą žr. “Maršruto administravimo” skyrių.

Nuo 2013 metų Vokietijoje veikia **Karalienės Luizės kelias**, einantis per Furstenbergą, Noistrelitčą, Granzė ir kitus Vokietijos miestus, susijusius su Prūsijos istorija ir karaliene Luize. Rekomenduotina susisiekti su šio kelio administratoriumi dėl bendradarbiavimo, siekiant sertifikuoti Karalienės Luizės kelią kaip Europos kultūros kelią. <https://b2b.tmv.de/koenigin-luise/>

Pav. Karalienės Luizės maršrutas Vokietijoje, šaltinis <https://b2b.tmv.de/koenigin-luise/>

VIETINIO TURIZMO PERSPEKTYVOS

Dėl COVID pandemijos, kai buvo stipriai apribotas žmonių judėjimas, Lietuvoje suintensyvėjo vietinis turizmas. Jei pandeminiai apribojimai išliks, o taip pat ir po pandemijos, „vietinis turizmas turėtų atsigaivinti daug greičiau, nei išvykstamasis.“ Todėl maži Lietuvos rajonai turi dideles galimybes pritraukti vietinių keliautojų srautus.

Pagal 2020 metais VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ užsakymu atliktą vietinio turizmo tyrimą, pateikiame pagrindines keliavimo, informacijos kur keliauti paieškos ir turistų poreikių įžvalgas.

Anot tyrimo, keliauti Lietuvoje motyvuoja žemos apgyvendinimo kainos. Didžiausia problema keliaujant Lietuvoje: neadekvatus **maisto kainos ir kokybės santykis**. Turistai rinkęsi nakvoti Lietuvoje, jei būtų daugiau laisvo laiko.

KAIP KELIAUJAMA

- + **33 proc. vietinių turistų – vienadieniai** (nes atstumai maži)
- + Pagrindiniai motyvai keliauti savame krašte išlieka panašūs kaip ir 2018 m. atliktame tyrime: greita kelionė, nedideli atstumai, noras pažinti naujas vietas, savo kraštą, tokią kelionę lengva susiplanuoti.
- + 82 proc. keliavusių be nakvynės bent kartą turėjo vienos dienos išvyką Lietuvoje.
- + Populiarios savaitgalio išvykos, ilgojo savaitgalio išvykos.
- + **Dažniausia vietinių turistų pastarųjų metų kelionių kryptis yra Klaipėdos apskritis** (Palanga, Šventoji, Klaipėda). Pajūrio regionas išlieka populiariausia kryptimi

kasmetinių atostogų metu, kiek dažniau ir ilgujų savaitgalių, tačiau retesnis pasirinkimas paprasto savaitgalio išvykoms su nakvyne.

- ✚ Lietuvos gyventojai, tiek vietiniai turistai, tiek vienadieniai lankytojai, dažniausiai **keliauja su sutuoktiniu/partneriu, vaikais, draugais bei artimaisiais.**

APGYVENDINIMAS

- ✚ Apgyvendinimas sudaro didžiąją dalį atostogų išlaidų Lietuvoje.
- ✚ Poreikis nebrangiam apgyvendinimui.
- ✚ 85 proc. vietinių turistų nakvynės ieško internetu
- ✚ Populiariausia nakvynės paieškos svetainė yra „booking.com“
- ✚ Pažįstamų žmonių rekomendacija dėl nakvynės vietos naudojasi 34 proc. respondentų
- ✚ Butų nuoma, palyginus su 2018 m., pakilo 10 proc.
- ✚ Svečių ir poilsio namų apgyvendinimas, palyginus su 2018 m., augo 21 proc.

KAIP IEŠKOMA KUR KELIAUTI

- ✚ Lietuvoje kiek dažniau keliones šeimoje linkusios planuoti moterys. Užsakant reklamą, galima žinutę specialiai pritaikyti moterų auditorijai.
- ✚ **Artimųjų rekomendacijos** bei **Google paieška** yra labiausiai paplitę informacijos šaltiniai, kuriais naudojama prieš vykstant į kelionę bei kelionių Lietuvoje metu.
- ✚ Nuo 2018 m. reikšmingai auga socialinių tinklų „Facebook“ ir „Instagram“ poveikis, ieškoma informacijos diskusijų forumuose
- ✚ Žmonės ieško informacijos apie keliones **turizmo informacijos centrų** (buvo apklaustųjų įvertinti labai naudingais) bei **kelionių organizatorių svetainėse**
- ✚ Informacijos ieškoma **internetu portalų** (delfi, 15min) svetainėse
- ✚ Vis daugiau lankomos Lietuvos regiono svetainės: **Lithuania.travel, lietuvon.lt, pamatyklietuvoje.lt**

KELIAVIMAS SU VAIKAIS – JAUNŲ TĖVŲ SEGMENTUI

- ✚ Tėvai pageidauja infrastruktūrą pritaikyti mažiems vaikams: žaidimų aikštelės, saugūs takai (atskirti nuo dviračių takų), poilsio vietos ir pan. Tėvai nurodė pasigendantys privatumo, užsiėmimų, pritaikytų tokio amžiaus vaikams.

- ✚ Didėja maitinimo vietų, pritaikytų mažyliams (menu, maitinimo kėdutės, vystymo stalų/žindymo kambarių) poreikis.

KULTŪROS OBJEKTŲ LANKYMAS SUMENKĖS

- ✚ Palyginus su 2018 m., kiek sumenkęs kultūros objektų lankymas, tuo tarpu besilankančių sanatorijose, SPA centruose bei uždaruose vandens parkuose, baseinuose procentas kiek padidėjęs.

KOKIE TURIZMO OBJEKTAI SVARBŪS

- ✚ Turistinių maršrutų įvairovė.
- ✚ Bendra vietos infrastruktūra,
- ✚ Gamtos turizmo objektai ir jų infrastruktūra,
- ✚ Vandens telkinių infrastruktūra, jūros paplūdimio infrastruktūra.

KOKIE OBJEKTAI SUKURIA PRIDĖTINĘ VERTĘ

- ✚ Vandens pramogos,
- ✚ Galimybės keliauti dviračiu,
- ✚ Sveikatinimo paslaugų pasirinkimas
- ✚ Galimybės apsilankyti kultūrinuose renginiuose bei apsipirkti

KAS NESVARBU RENKANTIS KELIONĘ:

- ✚ atviros vandens pramogos, ornitologinis turizmas, šaltojo karo turizmas, edukacinių užsiėmimų ir pramogų pasiūla, sporto renginiai, naktinis gyvenimas, klubai, barai.

(Vietinio turizmo tyrimas, Keliauk Lietuvoje, 2020)

COVID –19 PANDEMIJOS ĮTAKA

Dėl COVID-19 pandemijos, keičiasi keliavimo tendencijos, kurios veikia vietos ir užsienio turistus. Turizmo rinka šiuo metu bando prisitaikyti, tačiau situacija labai greitai kinta – kelionių suvaržymai tai atlaisvėja, tai vėl įvedami, todėl reikėtų galvoti apie kelis scenarijus: kaip dirbti esant suvaržymams, bet tuo pačiu galvoti apie geresnę perspektyvą.

Esant suvaržymams, žmonėms labai svarbūs tokie kelionės aspektai:

- saugumas kelionės metu, atstumų laikymasis, atvira erdvė,
- svarbu, kad užsakymus būtų galima atšaukti, jei ribojimai atsinaujins: sudaryti sąlygas lanksčiai priimti/ keisti atvykstančių turistų kelionės datas. Tai galioja apgyvendinimo įmonėms, ekskursijas organizuotoms turistinėms grupėms,
- galimybė užsisakyti turizmo produktus internetu, per socialinius tinklus.

Pandemijos laikotarpis gali suteikti tokias galimybes:

- siūlyti/ komunikuoti turizmo produktus kaip progą susitikti su draugais, giminėmis, saugiai švęsti šventes gamtoje, kur galima išlaikyti atstumus ir rizika užsikrėsti yra minimali,
- kaimiškoms vietovėms ir kaimo turizmo sodyboms, ne miestams, bus teikiamas prioritetas.

LIETUVOS MARŠRUTO SSGG ANALIZĖ

Išanalizavus situaciją Lietuvoje, analizės santrauka pateikiama SSGG matricoje. Joje įvertinami maršruto Lietuvos dalies trūkumai ir privalumai, palyginus su esamais kultūriniais maršrutais Lietuvoje, taip pat, remiantis įvairiais atliktais tyrimais, maršruto plėtros galimybes bei grėsmės Lietuvos ir Europos mastu.

9 lentelė. Lietuvos maršruto SSGG analizė

PRANAŠUMAI	TRŪKUMAI
<ul style="list-style-type: none"> • apjungia Mažosios Lietuvos (ML) regioną istorine perspektyva • išskirtinė Luizės asmenybė suteikia dideles galimybes maršruto populiarinimui • Išskiria ML regioną iš Lietuvos regionų • Šilutės rajone veikiančiose kaimo turizmo sodybose galima susipažinti su Mažosios Lietuvos kultūros paveldu.	<ul style="list-style-type: none"> • Lietuvos dalyje objektų, susijusių su Luize yra daug mažiau nei Kaliningrado srityje • Kai kurie su Karaliene Luize susiję objektai neturi išvystytos infrastruktūros (pvz. namas Piktupėnuose, kur nakvojo karalienė) • Kelias eina per skirtingas savivaldybes, todėl projekto derinimas ir finansavimas - sudėtingas

<ul style="list-style-type: none"> • Kultūros paveldas (istorinis, kulinarinis, tradicijos) • Teritorijoje gausu gamtiniam ir aktyviam turizmui patrauklių išteklių, paslaugų, viešosios infrastruktūros (pažintinių takų, apžvalgos bokštų bei aikštelių ir kt.) • Pajūrio ir pamario teritorijose išplėtotą apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų bei pramogų pasiūla • Per teritoriją einantys tarptautiniai maršrutai (Eurovelo 10, 13 trasos, Šv. Jokūbo kelias, kt.) • Bendradarbiavimas su kitomis savivaldybėmis rengiant bei realizuojant projektus, skirtus turizmo plėtojimui 	<ul style="list-style-type: none"> • Dviračių takai pilnai įrengti Klaipėdos ir Neringos miestuose, Rusnėje. Šilutės, Klaipėdos rajonuose ir Pagėgių savivaldybėje įrengti daliniai. • Esamų paslaugų sezoniškumas – tinkamumas tik vasarai • Netolygus apgyvendinimo, maitinimo paslaugų bei turizmo infrastruktūros išplėtojimas ML teritorijoje
<p>GALIMYBĖS</p>	<p>GRĖSMĖS</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Prisijungti prie Europos <i>Cultural Routes</i> programos ir taip padidinti maršruto žinomumą • Pasinaudoti žinomų Europos maršrutų patirtimi (pvz. Šv. Jokūbo kelias) – tiek infrastruktūros, tiek populiarinimo priemonėmis • Apjungti ML verslininkų ir TIC pastangas į bendrą projektą, turintį platesnį tikslą – šviesti apie to krašto istoriją, kuri nėra išryškinusi savo tapatybės Lietuvoje • Būti matomiems tarptautiniu mastu dėl regiono multikultūriškumo ir istorinių sąsajų (maršruto populiarinimas vokiečiams, prancūzams, kt.) • Maršrutą galima nuolat plėsti, pritaikant įvairioms tikslinėms auditorijoms 	<ul style="list-style-type: none"> • Plano įvykdymui reikės glaudaus TIC, verslo ir savivaldybių bendradarbiavimo • Pagėgių TIC nesiėmus lyderystės, projektas gali likti viena iš daugelio gerų, bet neįgyvendintų turizmo idėjų • Investicijos į infrastruktūrą ir tik tada į populiarinimą • Maršruto taškai pajūryje turi didesnes galimybes pritraukti turistus pasilikti nakvynei • Vokiečių turistai nori susišnekėti vokiškai (turizme dirbantys turi mokėti vokiečių kalbą) • 2018 m. Sumažėjo kultūros objektų lankymas, padidėjo SPA, sanatorijų,

- Protėvių kapų, gimtų vietų ieškojimo paslaugos vokiečių turistams
- Pajūrio regionas išlieka populiariausia kryptimi kasmetinių atostogų metu
- Pritraukti augantį šeimų su mažais vaikais turizmo segmentą
- Išnaudoti nematerialų paveldą: pritraukti turistų į vietines šventes, kurios turi būti aktyviau reklamuojamos
- Gargžduose, Šilutėje, Nidoje ir Klaipėdoje pradedami nauji pėsčiųjų ir dviračių takų tiesimo ir rekonstrukcijos projektai
- Šilutės ir Klaipėdos rajonai yra patrauklūs kaimo turizmo plėtojimui.
- Vokiečių turistams svarbu gastronomicinis turizmas

vandens parkų lankymas, poreikis patyriminiam turizmui.

- ML teritorija eina 9 maršrutai, kuriuos turistai gali pasirinkti

2. MAŽOSIOS LIETUVOS REGIONAS

Mažoji Lietuva – mažiausias plotu, tačiau itin savitas istorinis, etnokultūrinis Lietuvos regionas, per šimtmečius formavęsis Nemuno žemupyje bei Priegliaus upyno teritorijoje. Regionas susidarė iš vakarų baltų, aisčių, žemių - Nadruvos, Skalvos, Pilsoto ir kitų. XIII-XIV a., vykstant kovoms tarp Lietuvos ir Livonijos ordino, teritorija prarado didelę gyventojų dalį. Po Melno taikos (1422 m) regionas pradėtas intensyviau apgyvendinti. Gyventojų daugumą sudarė vietiniai baltai, naujai atsikėlę lietuviai bei grįžtantys prūsai. Iki 1525 m Mažoji Lietuva buvo Vokiečių ordino valstybės dalis, 1525 – 1707 m priklausė Prūsijos kunigaikštystei, 1701-1871 m - Prūsijos karalystei, 1871-1919 m - Vokietijos imperijos dalis. Tad regionas buvo nuolat veikiamas vokiškos kultūros, jame formavosi savita lietuvių kultūra. Regiono lietuviai save vadino lietuvininkais, kurie nuo LDK lietuvių skyrėsi papročiais, tradicijomis, materialinės kultūros bruožais, konfesine kultūra (Mažojoje Lietuvoje evangelikų liuteronų tikėjimas priimtas XVI a.), plačia švietėjiška veikla, knygų leidimu lietuvių kalba. Klaipėdos kraštas prie Lietuvos prijungtas 1923 m., o 1939 m. dar kartą užimtas jau nacistinės Vokietijos ir Lietuvai grąžintas 1944 m.

Istorinės Mažosios Lietuvos centras – Tilžė, dabar esanti Rusijos Federacijoje. Tarpukariu iškilo Klaipėdos, kaip administracinio vieneto centro, reikšmė. Šiandien Mažosios Lietuvos sostine dažniausiai tituluojama Šilutė.

Karalienės Luizės maršrutas – tai tarptautinio turistinio Lietuvos bei Kaliningrado srities maršruto „Karalienės Luizės žiedas“ lietuviškoji dalis. Pagrindinis maršruto tikslas - keliautojus supažindinti su Mažosios Lietuvos vietomis, kurios mena vieną iškiliausių Europos moterų - Prūsijos karalienę Luizę. Karalienė Luizė, Frydricho Vilhelmo (*vok.* Friedrich Wilhelm) III, valdžiusio Prūsiją 1797–1840 m, žmona, paliko ryškų pėdsaką Mažosios Lietuvos, ypač Klaipėdos istorijoje. Kai Prūsijos valstybę ištiko vienas didžiausių šalies išbandymų, karališkoji šeima buvo priversta bėgti nuo Napoleono karių iš Berlyno į Karaliaučių. 1807 m. pradžioje jie apsistojo Klaipėdoje – tuo metu vieninteliame Prūsijos mieste, kurio nebuvo okupavusi Napoleono kariuomenė. Karalienės Luizės stoviškumas sugebėjimas iškęsti nepriteklius su visa šalimi, jos vidinė stiprybė ir pasišventimas užkariavo gyventojų širdis bei imponavo amžininkus.

1807-1808 m Klaipėdos vaidmuo Prūsijos karalystėje dėl čia perkeltos sostinės bei karališkosios poros – Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo III ir karalienės Luizės - rezidavimo buvo ypatingas. Nors tuo metu tai buvo pats mažiausias iš senosios Prūsijos jūrinių miestų (5080 gyventojų), tačiau, pasak vokiečių istoriko W. Stribrny, tada nebuvo kito labiau už Klaipėdą žinomo Prūsijos miesto, virtusio svarbių politinių sprendimų arena. Būtent Klaipėdoje 1807 m. spalio mėn. buvo paskelbtas vienas iš svarbiausių nutarimų – ediktas apie baudžios panaikinimą Prūsijos žemėse, suteikta amatų laisvė bei išplečiamos miestų savivaldos teisės. Rinkos ekonomika ir modernizacija pradėjo aktyviau skverbtis į žemės ūkį, o karališkosios šeimos viešnagė Klaipėdoje paskatino iki to laiko neregėtą prekybinių ryšių plėtrą mieste. Šiandien daug miesto objektų primena karališkąją porą. Pavyzdžiui, buvusi karališkoji rezidencija (adresu Danės g. 17), buvusi Karalienės Luizės vardo gimnazija, įvairios karalių pamėgtos, jų lankytos, su karališkosios šeimos atminimo įamžinimu susijusios vietos.

Vienas svarbiausių įvykių Prūsijos bei karalienės Luizės valdymo istorijoje - 1807 metais liepos 6-ąją Tilžėje įvykęs karalienės ir imperatoriaus Napoleono Bonaparto susitikimas. Prieš susitikimą ir po jo karalienė buvo apsistojusi kukliame Piktupėnų kaimelyje, kuriame iki šiol žaliuoja jos vardo liepos, išlikęs senasis mokyklos pastatas, kuriame karalienė praleido keletą dienų. Karalienę Luizę primena ir jos vardu pavadintas tiltas, vedantis iš Panemunės į Tilžę (Sovetską). Mažosios Lietuvos istorija bei Karalienės Luizės gyvenimo faktai pristatomi interaktyvioje „Istorijos inkubatoriaus“ ekspozicijoje Vilkyškiuose.

Keliaujant karalienės Luizės takais, verta susipažinti ir su kitais Mažosios Lietuvos kultūriniais savitumais, istoriniais ženklais, tradicijomis. Regionas pasižymi svarbaus archeologinio, vokiškojo bei liuteronų paveldo gausa, kovų su kryžiuočiais atminties vietomis, lietuvių knygnešių takais. Įdomūs ir saviti Mažosios Lietuvos miestai ir miesteliai.

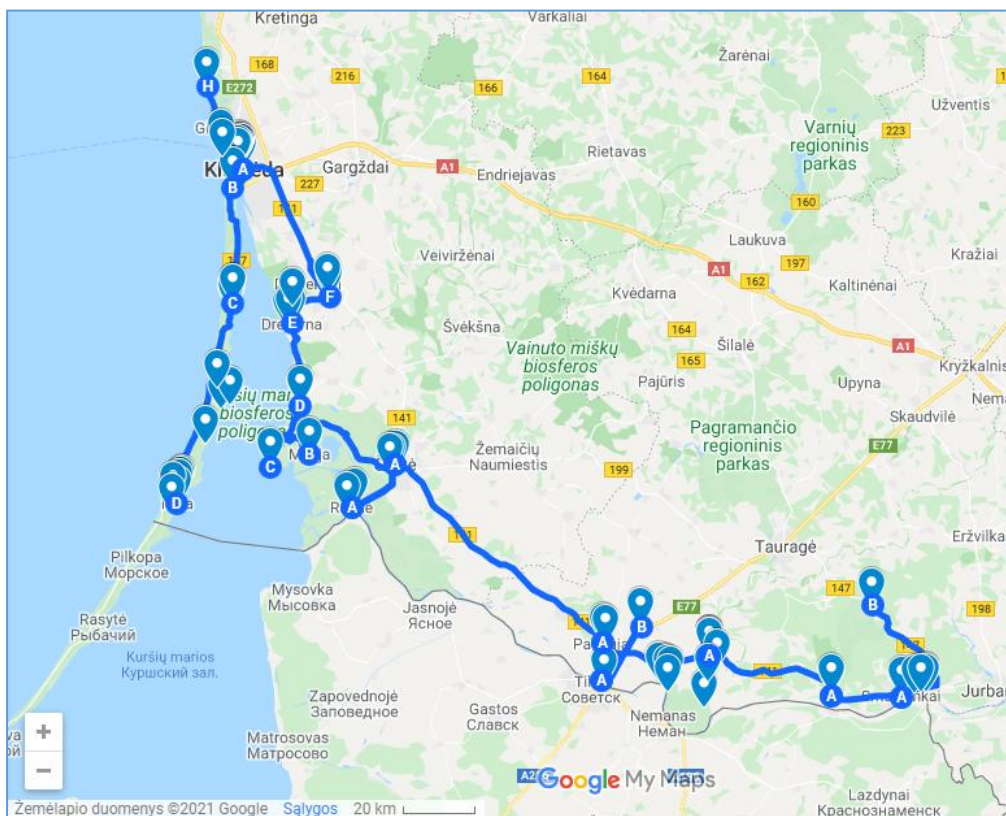
Klaipėda - trečiasis pagal dydį šalies miestas, galingas uostas, kūręsis prie Memelburgo pilies, žymus dėl 1258 metais suteiktos Liubeko savivaldos teisės. Kuršių Nerijoje įsikūrę unikalūs žvejų kaimeliai - Nida, Pervalka, Preila, Juodkrantė, vėliau išaugę į populiarius kurortus. - Dabartine Mažosios Lietuvos sostine tituluojama Šilutė – jaukus miestas, pradėjęs augti po 1923 metų. Tuomet iškilo svarbūs administraciniai pastatai, gimnazijos, evangelikų liuteronų bažnyčia. Verta aplankyti ir kitus Mažosios Lietuvos miestelius - tarpukario modernizmo architektūra pasižymintčius Pagėgius, urbanistikos paminklų paskelbtus

Vilkyškius, miškų apsuptyje žaliuojančią Viešvilę, šurmuliuojančio uosto gyvenimą menančius Smalininkus. Visuose juose keliautojai atras krašto savitumą pristatančių istorijos, architektūros, gamtos paminklų.

Mažojoje Lietuvoje keliautojų akį traukia unikalūs gamtos kampeliai. Bene garsiausia regiono vieta - Kuršių Nerija, kurioje stūkso smėlio kopos, žaliuoja pušynai, vieną krantą skalauja Baltijos jūra, o kitame - pamaryje - išsidėstę senieji žvejų kaimai. Nemuno deltoje keliautojai atras vieną seniausių ir unikaliausių regione Rusnės miestelį, pasigrožės aplinkiniais kaimais, Kuršių marių pakrantėmis ir kasmetiniais potvyniais. Nuo Ventės rago link Klaipėdos driekiasi kalvagūbris su pušynais, vaizdingu Drevernos užutėkiu. Nuo Klaipėdos iki Nemirsetos tęsiasi Baltijos pajūris, su įspūdingais Olando kepurės skardžiais ir žvejų kaimu. Rytiniame regiono pakraštyje ošia Smalininkų ir Viešvilės girios, Nemuno slėnį kerta Vilkyškių kalvagūbris su legendiniu Rambyno kalnu. Nuo aplinkinių kalvų atsiveria Nemuno slėnio panoramos į už upės esančius Mažosios Lietuvos istorinius centrus – Ragainę ir Tilžę. Žemiau Rambyno prasideda užliejamosios Nemuno pievos, gausios žolynų, paukščių buveinių. Šilutės apylinkėse plyti didžiosios Aukštumos ir Rupkalvių pelkės.

3. MARŠRUTO OBJEKTAI

Google Maps žemėlapyje sužymėti [maršruto objektai](#). Toliau pateikiami rekomenduojamų maršruto objektų aprašymai.

Karalienės Luizės maršruto žemėlapis, Google Maps

SMALININKAI

Smalininkų miestelis įsikūręs dešiniajame Nemuno krante, į vakarus nuo Nemuno ir Šventosios upelio santakos. Šventosios upelis, kuris įteka į Nemuną jau 1395 metais minimas kryžiuočių rašytiniuose šaltiniuose kaip riba, nuo kurios nurodoma pasukti į šiaurę ir žygiuoti giliau į Žemaitiją. Po 1422 m. sudarytos Melno taikos sutarties vieta tapo svarbiu sienos perėjimo punktu tarp Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės ir Vokiečių ordino valstybės. 1701 m. Smalininkai pažymėti Prūsijos karalystės žemėlapyje. Nuo XVIII a. vidurio iš Nemuno aukštupio miškų į Prūsiją plukdyta mediena. Tai lėmė, jog Smalininkai tapo vienu

svarbiausių Rytprūsių vidaus laivybos uostų su muitine. Iki Pirmojo pasaulinio karo, daugumą Smalininkų gyventojų sudarė laivininkai, prekybininkai, tarnautojai, amatininkai ir kiti. Nuo 1923 metų, Klaipėdos kraštui prisijungus prie Lietuvos Respublikos, Smalininkuose tapo nebereikalingas sienos perėjimo punktas, sumažėjo uosto svarba. Tačiau tarpukariu pro miestelį ir toliau plukdytos prekės, veikė evangelikų liuteronų bažnyčia, sinagoga, katalikų bažnyčia, paštas, restoranų, užėigų, viešbutis, įvairios krautuvėlės. Sovietmečiu uostas tapo nebereikalingas ir visiškai apleistas. Tačiau Smalininkuose galima aplankyti ne vieną šurmuliuojančio miestelio praeitį menantį objektą, pasigrožėti Nemuno didybe, žaliuojančia ąžuolų alėja.

SENASIS UOSTAS

Kiek žemiau nuo santakos, kur Nemunas daro vingį, yra vienas svarbiausių Smalininkų istorinių objektų - senasis uostas, link kurio veda akmenimis grįstas takas. Šioje vietoje prieplauka greičiausiai buvusi nuo pat miestelio įsikūrimo. Nuo seno laivai iš Smalininkų plaukdavo ne vien į Karaliaučių, bet ir toliau - Aistmarėmis, kanalais, upėmis bei Baltijos jūros pakrantėmis. Tad Smalininkų uostas buvo ir Baltijos jūros baseino uostas, tarptautinės laivininkystės punktas. Tiek pačiuose Smalininkuose, tiek ir gretimuose kaimuose veikė laivų, valčių statyklos. 1837 m. Smalininkuose įrengtas žiemos uostas. 19 a. antroje pusėje prirėkė uostą išplėsti ir perstatyti, kadangi Nemune pasirodė garlaiviai. Uosto gyvenimas buvo aktyvus - laivai čia stodavo, kad galėtų pereiti muitinės kontrolę, pro šalį plaukdavo sieliai, uoste būdavo perkraunami kroviniai. Šiuo metu uostas nebenaudojamas. *Kranto g., Smalininkai*

VANDENS MATAVIMO STOTIS

1811 m. Smalininkuose įrengta seniausia Lietuvoje vandens matavimo stotis. Pirmieji stoties objektai neišliko, tačiau išlikę akmeniniai vandens matuoklės laiptai, sumūryti 1886 m. Šalia laiptų yra stebėjimo bokštelis, statytas 1924-1926 m. Smalininkų uosto statinių kompleksui, kurį sudaro vandens matavimo stotis, uostas ir pylimas – suteiktas nacionalinio reikšmingumo lygmuo. *Kranto g., Smalininkai*

Smalininkų vandens matavimo stoties laiptai su matuoklėmis, A. Raškevičiūtės-Šimkevičienės nuotr.

BUVUSIOS SMALININKŲ GELEŽINKELIO STOTIES PASTATAS

1902 m. nuo Pagėgių į Smalininkus buvo nutiestas apie 58 km ilgio siaurasis geležinkelis. Siaurukas pūškuodavo labai lėtai, apie 20 km per valandą greičiu. Tačiau dėl jo gerokai palengvėjo susisiekimas, miestelis galėjo plėstis. Šio geležinkelio bėgiai buvo išardyti jau pirmaisiais pokario metais. Šiandien Smalininkuose siaurąjį geležinkelį dar primena išlikęs stoties pastatas (paverstas gyvenamuoju namu) bei neblogai matomas siauruko pylimas. Stotis tai raudono mūro, „vokiško“ stiliaus statinys, ant kurio fasado išlikęs vokiškas miestelio pavadinimas „Schmalleningken“. *Stoties g. 4, Smalininkai*

Buvusios Smalininkų geležinkelio stoties pastatas, A. Raškevičiūtės-Šimkevičienės nuotr.

SENOVINĖS TECHNIKOS MUZIEJUS

Smalininkuose, vietos gyventojų Justino Stonio, namuose yra įrengtas privatus senovinės technikos muziejus. Muziejuje eksponuojami senoviniai varikliai, žemės ūkio technika, senovinė metalo, medžio, linų apdirbimo įranga, fotoaparatai, spausdinimo, skaičiavimo mašinelės, laikrodžiai, senovinė literatūra, senoviniai traktoriai, automobiliai ir daugybė kitų eksponatų.

Liepų g. 2, Smalininkai, Tel: +370 650 35586;

AŽUOLŲ ALĖJA

Vykstant pagrindine Nemuno gatve atsiduriama kelyje į Viešvilę. Visai Prie Smalininkų, ties Vidkiemiu kelią supa vaizdinga ąžuolų alėja, kuri tęsiasi 1,3 km. Šie medžiai sodinti maždaug XVIII – XIX a. ir yra įspūdingas, kiekvienu metų laiku akį traukiantis, Lietuvos gamtos paminklas. *Nemuno g., Smalininkai*

Smalininkų ąžuolų alėjos fragmentas, A. Raškevičiūtės-Šimkevičienės nuotr.

„Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centras“ parengė turistinę edukacinę programą „Smalininkai - amžinasis pasienis“. Ši programa pristatoma turistams, ja reprezentuojamas kraštas, jo istorija, gyvenenos ypatumai. Programos metu dalyviai turi galimybę susipažinti su Mažosios Lietuvos arba Rytų Prūsijos pasienio miestelių gyvenimu ir istorija, teatralizuotų scenų metu tarsi nusikelti 100 atgal į praeitį ir pamatyti to meto miestelio gyventojus, paragauti Smalininkų kulinarinio paveldo patiekalų.

Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centras, Nemuno g. 30, Smalininkai, Jurbarko r. sav. Tel. (8 607) 95971.

VIEŠVILĖ

Viešvilė - Karšuvos girios apsuptas miestelis, šalia kelio Jurbarkas-Šilutė. 1514 rašytiniuose šaltiniuose paminėta, kad Werneris Schwabė Viešvilėje įsigijo anksčiau Dawtfynui

priklausiusią karčemą. Taip prasideda rašytinė miestelio istorija. XVI a. minimas Viešvilės dvaras, bažnyčia, įsteigta liuteronų parapija. XVII a. srauniame Viešvilės upelyje įrengta pirmoji užtvanka, pastatytas vandens malūnas. Nuo 1744 Viešvilės dvaro savininkas Johannas Frydrichas von Domhardtas ėmė plėtoti miestelio pramonę. XVIII a. pabaigoje Viešvilė tai gyvybingas miestelis, kuriame veikė vandens malūnas, aliejaus spaudykla, keli vėjo malūnai, lentpjūvė, popieriaus fabrikas, vario kalykla. XX a. pradžioje pro miestelį prariedėdavo siaurukas. Viešvilė ilgą laiką buvo viena labiausiai germanizuotų Klaipėdos krašto vietų. Pavyzdžiui, 1905 m. lietuviškai šnekančių žmonių čia buvo tik apie dešimtadalis. Tačiau po Antrojo Pasaulinio karo dauguma senųjų gyventojų persikėlė į Vokietiją. Miestelyje apsigyveno kitų Lietuvos rajonų gyventojai. 2011 m. patvirtintas miestelio herbas, vaizduojantis žirgą su žuvies uodega. Taip simboliškai vaizduojama miestelio vieta bei gyvenimas įtakotas šalia esančių sausumos bei vandens kelių.

VIŠVILĖS VALSTYBINIS REZERVATAS IR LANKYTOJŲ CENTRAS

Viešvilės valstybinis gamtinis rezervatas skirtas išsaugoti natūralų upelio slėnio, jo pelkėtų ištakų, aplinkinių Karšuvos girios miškų ekosistemą, retą augaliją bei gyvūniją, ypač - margųjų upėtakių nerštavietes Viešvilės upėje. Lankytojų centro ekspozicijos interjeras 2019 metais įvertintas kaip viena iš trijų geriausių viešųjų erdvių Lietuvoje, pasižyminti puikiu funkcionalumu. Lankytojų centre sumontuotais laiptais galima ne tik vaikščioti, ant jų sėdėti, juose yra paslėpta gausybė gamtos eksponatų, pasakojančių apie rezervato gamtos vertybes. Ekspozicijos tema – „Upelis vidur girios“. Ekspozicijoje pristatomos Viešvilės upelį supančių vakarų taigos – pušynų ir eglynų, pelkinių lapuočių miškų, Viešvilės upelio ir jo slėnio, pelkių, žemyninių kopų vertybės. Lankytojai gali susipažinti su įvairių miško ir pelkinių buveinių paukščių garsais. Jaunesnio amžiaus lankytojai turi galimybę pavaikyti „interaktyvų“ voriuką boružinį storagalvį po virtualią rezervato teritoriją ir ieškoti sudėliotų taškų, kuriuose paslėpti rezervato gyvūnijos video siužetai. Kurtinių stebėjimo ekspozicijoje galima pamatyti didingus gyvus kurtinius, kurie noriai pozuoja lankytojams.

Norėdami pažvelgti į šį griežtai saugomą gamtos kampelį, pagrindines jo buveines, lankytojai su lydinčiu direkcijos darbuotoju gali pasivaikščioti mokomuoju Artosios aukštapelkės taku, kurio ilgis apie 1,5 km.

Karšuvos g. 3, Eičiai, Tauragės r., tel. +370 446 41445, el. paštas vies.rez@viesvile.lt

VIEŠVILĖS ŽUVITAKIS

Viešvilės centrą kertanti Viešvilės upė ilgą laiką garsėjo kaip tikra lašišinių žuvų veisimosi vieta. Ilgainiui žuvų populiacija ėmė nykti dėl pristatytų nepraplaukiamų užtvankų. Įvertinus padėtį ir žalą gamtai, imta svarstyti, kaip atkurti žuvų migracijos kelią. 2008 m.

Viešvilės žuvitakio ir poilsio erdvės fragmentas, A. Černiauskienės nuotr.

Viešvilės upės užtvankose buvo pastatyti žuvitakiai – savotiškos žuvų perlaidos, kuriomis aukštyn upe kelią gali įveikti migruojančios žuvis. Šalia įrengta ir vaizdinga poilsio zona, kur galima maloniai pasivaikščioti, pasėdėti ant jaukaus suolo ar pasimaudyti. Smalsūs keliautojai bevaikščiodami atras ir buvusio siauruko tilto atramas, pasieks buvusios Viešvilės dvaro sodybos parką, kuriame prasideda pažintinis takas po šiaurines Viešvilės apylinkes.

VILKYŠKIAI

Vilkyškiai - miestelis, rašytiniuose šaltiniuose minimas nuo XVI a. Netrukus čia buvo pastatyta pirmoji bažnyčia, kurios atsiradimą galėjo paskatinti tuometinio Ragainės klebono Martyno Mažvydo laiškas Prūsijos kunigaikščiui Albrechtui. Tačiau pati gyvenvietė įsikūrusi gerokai anksčiau, nes XVI a. minimi bent 55 ūkiai. 1628 įkurtas Vilkyškių dvaras. 1902 per miestelį nutiesta Pagėgių–Smalininkų siaurojo geležinkelio linija, įrengta stotis. Tarpukariu Vilkyškiai tapo valsčiaus centru. Čia veikė pašto ir policijos stotys, bankas, restoranas, du viešbučiai, buvo dvaras su žirgynu, didelė „Pienocentro“ pieninė, veikė Santaros draugijos skyrius. Senoji miestelio dalis paskelbta urbanistikos paminklu, kadangi čia išlaikytas dar XVI-XVII a. susiformavęs gatvių tinklas, XIX a. Klaipėdos kraštui būdingi pastatai.

VšĮ „Pagėgių krašto turizmo ir verslo informacijos centras“ veikia adresu Šereikos g. 5-3, Vilkyškiai. Čia galima užsisakyti gido bei ekskursijų organizavimo paslaugas, išsinuomoti konferencijų salę, laivą „Skalva“.

Tel. +37065802140, +370 656 18 55, el. paštas ticpagegiai@gmail.com

VšĮ „Pagėgių krašto turizmo ir verslo informacijos centro“ pastatas, Pagėgių TIC nuotr.

VILKYŠKIŲ DVARO SODYBA

Dvaras įkurtas 1628 m. įkurtas. Jį valdė Volfas Michaelis Miulkiuncelis. Jam mirus dvaro valdymą perėmė palikuonys. Vėliau dvaro savininkais buvo Ziglerių šeima, Šereiklaukio vyriausiasis etmonas Gotfridas Teodoras Šionas. 1801 m. dvarą nupirko Gotfridas Dresleris.

Dreslerių giminė dvarą išlaikė iki II pasaulinio karo. 1830 m. Vilkųškių dvarui jau priklausė 1487 margai (apie 370 ha) žemės. 1836 m. dvaras atiteko Dreslerio sūnui Aleksandrui, kuris pastatė rūmus ir erdvas arklides. 1903 m. Vilkųškių dvaras kartu su Kampių ir Kalvočių dvarais valdė 952 ha žemės, vertėsi galvijų auginimu, čia veikė pieninė. Paskutinis dvaro savininkas buvo Hansas fon Serberis, kuris turtą paveldėjo pagal testamentą, 1906 m. karinių pratybų metu nuskendus Aleksandro Dreslerio vieninteliam sūnui Viktorui Dresleriui. Šiuo metu iškilę penki dvaro sodybos pastatai bei dvaro parko fragmentai.

Šis dvaras Pagėgių savivaldybėje, gerai pritaikytas turistų poreikiams: patogus privažiavimas, gerai išvystyta infrastruktūra, teikiamos gido paslaugos, turistai gali užsisakyti ir edukacines programas.

Dvaro g. 1, Vilkųškiai

Vilkųškių dvaro sodybos rūmai, A. Raškevičiūtės-Šimkevičienės nuotr.

VILKYŠKIŲ DVARO SODYBOS ARKLIDĖS / ISTORIJOS INKUBATORIUS

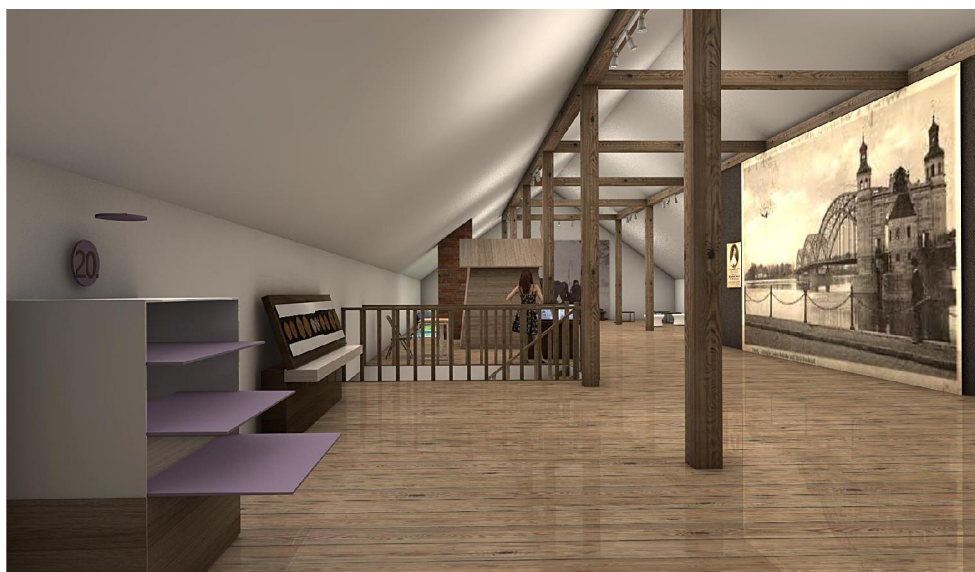

Šiuo metu atnaujinamos, pastatas pervadintas į „Istorijos inkubatorių“. Jo patalpose įrengiama turistų priėmimo ir aptarnavimo zona, ir net kelios edukacijos zonos. Istorinis interaktyvus žaidimas, virtualios realybės kambarys, siaurojo geležinkelio zona ir kitos erdvės bei joms pritaikytos veiklos leis virtualiai prisiliesti ir pajauti Prūsijos karalystės istorinį paveldą. „Istorijos inkubatoriaus“ lankytojai turės galimybę išvysti istorinius filmukus, kurių vienas skirtas pateikti istorinį įvadą supažindinantį su Prūsijos karalyste. Edukacinis filmukas pristatys žemėlapi su Prūsijos teritorijomis bei Karalienės Luizės pasakojimą apie 1806-1807 m. įvykius. „Istorijos inkubatorius“ - puiki laiko praleidimo vieta šeimoms su įvairaus amžiaus vaikais, moksleivių grupėms ir visiems, besidomintiems Mažosios Lietuvos istorija, gyvenimu, tradicijomis, karališka praeitimi.

Johaneso Bobrovskio g. 31, Vilkyškiai

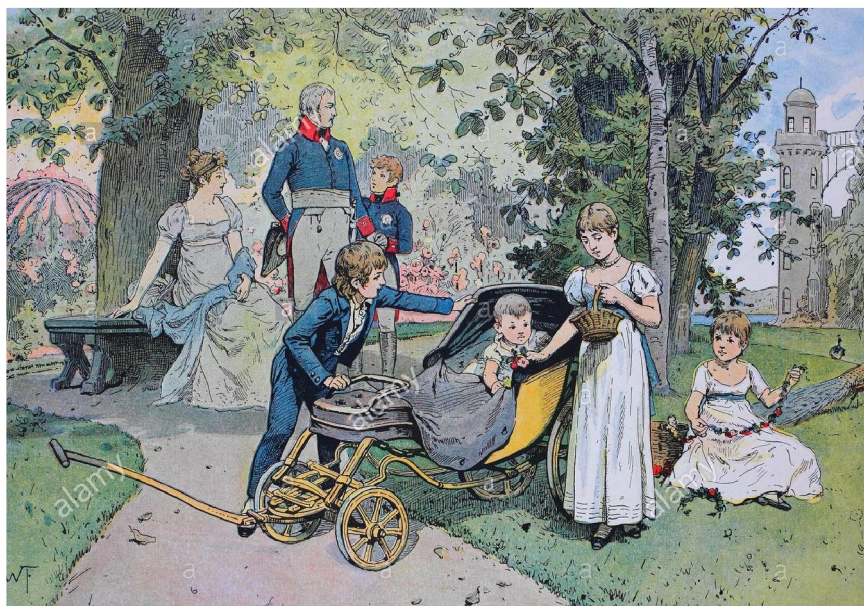

Vilkyškių dvaro sodybos arklidės, A. Raškevičiūtės-Šimkevičienės nuotr.

**„Istorijos inkubatoriaus“ edukacinės erdvės vizualizacija,
VšĮ „Pagėgių krašto turizmo ir verslo informacijos centro“ inf.**

„Istorijos inkubatoriaus“ ekspozicijoje pristatomas filmukas su Karalienės Luizės pasakojimu apie 1806-1807 m. įvykius bei laikmetį, nulėmusį Prūsijos karalystės žlugimą. Karalienė pasakoja apie kelionę senuoju pašto keliu per Kuršių Neriją, kaip 1807 m. birželio mėnesį Prancūzijos imperatorius Napoleonas Bonapartas pakvietė Rusijos carą deryboms į

„Istorijos inkubatoriaus“ edukacinio filmuko vizualizacija, VšĮ „Pagėgių krašto turizmo ir verslo informacijos centro“ inf.

Tilžę, kaip 1807 m. liepos 4 dieną karalienė su vaikais ir lydinčiu ekipažu pajudėjo iš Mėmelio link Piktupėnų. Po varginančios 10 valandų trukusios kelionės pasiekė šį kaimelį. Ir dar tą pačią dieną su Prūsijos užsienio reikalų ministru aptarė susitikimo su Napoleonu Bonapartu strategiją. 1807 m. liepos 6 dieną įvykęs susitikimas Tilžėje su Prancūzijos imperatoriumi Napoleonu Bonapartu baigėsi be rezultatų. Filmuke karalienė sako: „1807 m. liepos 7-oji diena, tai didžiulių praradimų diena. Ant specialiai Nemuno viduryje ties Tilže pastatyto plausto Prancūzijos imperatorius Napoleonas Bonapartas ir Rusijos caras Aleksandras I pasirašė Tilžės taikos sutartį. Prūsija prarado savo didybę ir galybę, neteko visų sričių Elbės kairiajame ir Nemuno dešiniajame krante. Prancūzijos imperatorius Prūsiją laikė valstybe, kuri neužsitarnavo, kad gyvuotų. Negalėdama nuslėpti širdies skausmo, pykčio ir ašarų akyse, beveik visą dieną praleidau sode, kuriame augo senos kaip gyvenimas liepos.“

PAMINKLAS ZALCBURGIEČIŲ ATSIKRAUSTYMU

1998 m. birželio 4 d. Vilkyškių miestelio centre buvo atidengtas paminklas Zalcburgo žemės žmonėms, apsigyvenusiems Mažojoje Lietuvoje po didžiojo 1709-1711 m kilusio maro. Dvi medinės sijos, primenančios vežimo ienas pritvirtintas prie suklypusio rato, simbolizuoja sunkią kelionę į tolimą šalį. Ant granito plokščių lietuvių ir vokiečių kalbomis iškaltas užrašas: „Zalcburgo protestantams XVIII a. čia, prie Nemuno radusiems savo Naująją Tėvynę“. Paminklo autorius Šarūnas Arbačiauskas.

VILKYŠKIŲ EVANGELIKŲ LIUTERONŲ BAŽNYČIA

Bažnyčia pastatyta apie 1560-uosius metus. Septynmečio karo metu Rusijos kazokai ją nusiaubė ir sudegino. 1711 m. bažnyčia atstatyta. 1896 m. toje pačioje vietoje pastatytas naujas raudonų plytų neogotikinis bažnyčios pastatas su 45 m. aukščio bokštu. Bažnyčios vidų puošė stilingas altorius, vitražai, puikūs vargonai. Po antrojo pasaulinio karo buvo visiškai sudarkytas bažnyčios vidus, nugriautas bokštas. Bažnyčios pastate veikė grūdų sandėlis ir malūnas. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę bažnyčia grąžinta tikintiesiems. Padedant po pasaulį išsiblaškusiems vilkyškiesiems, ji pradėta remontuoti. 1996 m. pastatytas bokštas,

sutvarkytas stogas, langai, durys. Bažnyčia pasipuošė Rasos Grybaitės sukurtais spalvingais vitražais. Detmoldo parapija iš Vokietijos dovanojo vargonus, kurie, puikią akustiką išaugusioje bažnyčioje, suskambo po 50 – ties metų pertraukos. Dabar bažnyčioje laikomos pamaldos, eksponuojamos parodos, rengiami bažnytinės ir klasikinės muzikos koncertai.

Vienas svarbiausių bažnyčioje vykstančių muzikinių įvykių - **tarptautinis vargonų muzikos festivalis „Vargonų muzika Vilkyškiuose“**. Festivalis organizuojamas nuo 2009 metų. Jo metu klausytojai supažindinami su vargonų muzika, į koncertus kviečiami žymūs Lietuvos bei užsienio šalių atlikėjai. Festivalis kasmet sulaukia daug susidomėjusių lankytojų, o jo daugiametės tradicijos padeda puoselėti ir populiarinti vargonų muziką. *Šereikos g. 9, Vilkyškiai*

Vilkyškių evangelikų liuteronų bažnyčia, Pagėgių TIC nuotr.

J. BOBROVSKIO MEMORIALINIS MUZIEJUS

Johanesas Bobrovskis(vok. Johannes Bobrowski, 1917 m. balandžio 9 d. Tilžė – 1965 m. rugsėjo 2 d. Rytų Berlynas) žymus vokiečių rašytojas, prozininkas ir poetas. Rašytojas gimė Tilžėje, geležinkelio tarnautojo šeimoje. Kaip pats rašo: „Augau abiejose Nemuno pusėse, krašte, kur vokiečiai gyveno glaudžioje kaimynystėje su lietuviais, lenkais, rusais, o žydai sudarė didelę gyventojų dalį“. Vaikystėje bei jaunystėje Johanesas Bobrovskis lankydavosi pas Vilkyškiuose ir Mociškiuose gyvenusius senelius. 1939 m. paimtas į Vokietijos kariuomenę, vėliau gyveno Berlyne. Rašytojas sukūrė romanų (vienas žymiausių - „Lietuviški fortepijonai“), apsakymų. Jo prozoje vaizduojami santykiai tarp vokiečių ir kitų tautų, kūrybai būdingi lietuviški motyvai. Emociniai kūrėjo išgyvenimai, baltiški motyvai, egzistenciniai apmąstymai atsispindi eilėraščių rinkiniuose („Sarmatijos metas“, „Šešėlių krašto upės“, „Vėtros ženklai“).

Pagėgių krašto turizmo ir verslo informacijos centras paskelbtas Johaneso Bobrovskio atstovybe Lietuvoje. 2013 m. Vilkyškiuose, evangelikų liuteronų klebonijos pastate, buvo atidarytas Johaneso Bobrovskio memorialinis kambarys. Ši nuolat veikianti ekspozicija kiekvienais metais sulaukia vis didesnio vietos gyventojų bei turistų susidomėjimo. 2014 m. Pagėgių krašto turizmo ir verslo informacijos centre įrengta siaurojo geležinkelio ekspozicija, siejama su žymiausiu rašytojo romanu „Lietuviški fortepijonai“.

Memorialinį muziejų galima apžiūrėti patogiu metu. Dėl rakto kreiptis į Pagėgių krašto turizmo informacijos centrą, Šereikos g. 5-3, Tel. +370 658 02140, +370 656 18 55.

RAMBYNAS

Rambyno regioninis parkas. Nedidelis, tačiau labai įdomus regioninis parkas, kuriame saugomas vertingo Nemuno slėnio fragmento kraštovaizdis su Ragainės vingiu, garsiuoju Rambyno kalnu, Jūros ir Nemuno santaka. Rambyno regioniniame parke keliautojai atras Mažosios Lietuvos panteoną - Bitėnų kapines, kuriose palaidotos tokios žymios asmenybės kaip Martynas Jankus, Vydūnas. Parkas garsėja baltųjų gandrų koloniją ir kitais unikaliais objektais.

Rambyno regioninio parko Lankytojų centras-ekspozicija. Rambyno regioninio parko direkcijos kieme, įrengtas Lankytojų centras su parko vertybių ekspozicija. Pirmame pastato aukšte yra renginiams skirta salė, antrame pastato – įrengta nuolat veikianti parko vertybių ekspozicija, kuri supažindina su Vilkyškių kalvagūbrio susiformavimo istorija, gamtine aplinka, floros bei faunos įvairove, miško turtais. Ekspozicija padės susipažinti ir su Rambyno apylinkėmis, jų istorija, archeologiniu paveldu, lietuvininkų gyvensena, žymiomis krašto asmenybėmis. *Nemuno g. 4, Bitėnai, tel. +370 441 42778; el. paštas info@rambynoparkas.lt*

Rambyno kalnu pasibaigia Vilkyškių kalvagūbrio lietuviškoji dalis. Nuo kalno atsiveria įspūdingas kraštovaizdis į Nemuną ir kitą jo krantą, kuriame matyti Lietuvos istorijai svarbių Tilžės ir Ragainės miestų panoramos. Manoma, jog čia yra buvusi viena svarbiausių skalvių genties šventviečių. Istorikai spėja, kad ant Rambyno kalno yra stovėjusi 1276 metais kryžiuočių sunaikinta skalvių pilis Ramigė. Dabartinio Rambyno kalno aukštis yra 45,4 m. virš jūros lygio. Rambyno kalną ypač išgarsino Martynas Jankus ir Vydūnas. Šių garsių asmenybių dėka atgaivinta Joninių šventė ant Rambyno kalno birželio 23 d. švenčiama iki šių dienų. Rambyno alkakalnį puošia Nacionalinės premijos laureato, skulptoriaus Regimanto Midvikio sukurtas aukuras, simbolizuojantis baltų dievų trejybę - Patrimpą, Perkūną, Patulą. *Rambyno regioninis parkas, 2 km į pietus nuo Lumpėnų.*

Vaizdas nuo Rambyno kalno, Pagėgių TIC nuotr.

PAŽINTINIS RAMBYNO REGIONINIO PARKO GAMTOS TAKAS

Prasideda šalia Rambyno regioninio parko direkcijos pastato ir tęsiasi apie 1,5 km iki Bitėnų gandrų kolonijos. Take yra įrengta 11 stotelių, kurios supažindina su flora, fauna, gamtos reiškiniais. Takas vingiuoja tarp žemyninių kopų, atverdamas puikius vaizdus į Nemuną, Ragainės vingį, Merguvos ežerą, Ragainę. Tai puiki galimybė aktyviai ir turiningai praleisti laiką. *Dėl ekskursijų po Rambyno regioninį parką kreiptis tel.: +370 441 40 640; el. Paštas: info@rambynoparkas.lt*

Apžvalgos bokštai: Bitėnuose veikianti Rambyno regioninio parko direkcijos administracija 2013 - 2014 m. įrengė keturis apžvalgos bokštus. Apžvalgos bokštai įrengti bene gražiausiose Rambyno regioninio parko vietose:

- ✚ **Pirmasis apžvalgos bokštas įrengtas Nemuno vingyje ties Ragaine.** Iš jo atsiveria puikus vaizdas į kaimyninę šalį – Kaliningrado sritį, Nemuno pievas, Merguvos ežerą.
- ✚ Toliau vykdami 9 km. žvyrkeliu Šereiklaukio kaimo link, lankytojai pasieks **antrąjį apžvalgos bokštą.** Užlipę į 8,5 metrų aukštį, pamatysi Jūros upės, Karšuvos girios ir Šereiklaukio kaimo panoramą.

- ✚ **Trečiasis apžvalgos bokštas įrengtas Kopyčkalnyje, ~500 m. vakarų kryptimi nuo pagrindinio kelio.**
- ✚ **Ketvirtasis apžvalgos bokštas įrengtas Vilkyškių miestelio vakariniame pakraštyje.**

BITĖNAI

Kaimas, esantis Rambyno papėdėje, dešiniajame Bitės upelio krante, minimas nuo 16a. vidurio. Kaimas pasidarė žinomu ir svarbiu tada, kai Mažoji Lietuva ėmė gelbėti Didžiąją Lietuvą nuo nutautinimo – Bitėnai tapo pagrindiniu knygnešių susibūrimo centru. 1981m. įkurtas Martyno Jankaus (1858-1946) muziejus-spaustuvė.

Bitėnų kapinės. Tai puikiai tvarkomos kapinės, esančios Rambyno kalno papėdėje. Šios kapinės yra Vydūno, Martyno Jankaus, Valterio – Kristupo Banaičio, Jono Vanagaičio, Elenos Grigolaitytės – Kondratavičienės, Aleksandro Žvinakio ir kitų Lietuvai nusipelnusių asmenybių amžinojo poilsio vieta.

Martyno Jankaus kapas, Pagėgių TIC nuotr.

Kapines puošia metaliniai vartai pagaminti pagal Martyno ir Marijos Purvinų projektą. Viršutinėje vartų dalyje iškalti Vydūno žodžiai „Spindulys esmi begalinės šviesos“.

Bitėnų kapinių vartai, Pagėgių TIC nuotr.

Kapinių teritoriją medine tvora aptvėrė Vydūno draugijos nariai. Kapines puošia Šilutiškio gamtininko Juliaus Balčiausko pasodinti dekoratyviniai medžiai ir krūmai. Kai kuriuos kapus puošia visada žali antkapiai, suformuoti iš karpomų eglučių.

Rambyno regioninis parkas, 1 km į rytus nuo Rambyno kalno

BALTŪJŲ GANDRŲ KOLONIJOS

Pagėgių savivaldybė garsėja **baltųjų gandrų kolonijomis** – Kucuose, Bitėnuose ir Mociškiuose. Ventės rago ornitologai Kucų baltųjų gandrų koloniją pripažino pačią didžiausią Lietuvoje. Įdomiausia tai, kad gandrai pradėjo lizdus sukti pušyse. Teoriškai baltieji gandrai spygliuočiuose medžiuose lizdų nekrauna. Vasarą Bitėnų gandrų kolonijos gyvenimą galima stebėti iš arti. Tam yra pritaikytas specialus monoklis, vaizdą didinantis 60 kartų. Tai puiki pažintinė atrakcija vaikams. *Rambyno regioninis parkas, bitėnų kaimo centras.*

MARTYNO JANKAUS SPAUSTUVĖ-MUZIEJUS

Pagėgių savivaldybės Martyno Jankaus muziejus įkurtas XIX a. pabaigos atstatytoje Mažosios Lietuvos spaustuvėje, kurioje dirbo, o vėliau ir gyveno spaustuvininkas,

aušrininkas, Tilžės akto signataras, Mažosios Lietuvos patriarchas Martynas Jankus. M. Jankus turėjo spaustuvių Ragainėje, Tilžėje, Klaipėdoje, Šilutėje ir Bitėnuose. Savo spaustuvėse išspausdino apie 400 knygų ir 27 periodinius leidinius lietuvių ir vokiečių kalbomis. Iš jų 150 knygų ir 10 periodinių leidinių lietuvių kalba buvo skirta Mažajai Lietuvai. Leidiniai turėjo didelės įtakos visuomenės gyvenimui, skatino tautinių idėjų plėtotę. M. Jankus ne tik prekiaavo savo leistomis knygomis, bet tiekė jas knygnešiams, o nuo 1905 m. ir Didžiosios Lietuvos knygynams. Šis svarbus Mažosios Lietuvos asmuo palaikė spaudos ryšius su JAV lietuviais, latvių, lenkų ir gudų tautiniais, politiniais judėjimais.

Martyno Jankaus muziejus, Pagėgių TIC nuotr.

Jo vardo muziejuje galima susipažinti ne tik su Martyno Jankaus gyvenimu ir veikla, bet ir Mažosios Lietuvos knygos istorija, spaustuvininkais, kultūros ir politikos veikėjais. Autentiški spaustuvininkų darbo įrankiai, raidžių kasa ir „literos“, iš kurių galima surinkti tekstą, veikianti rotorinė iškiliosios spaudos mašina kelia didelį muziejaus lankytojų susidomėjimą. *M. Jankaus g. 5, Bitėnai, tel. 8 441 42 736, mob. 8 656 15 021 el. paštas m.jankausmuz@gmail.com*

MAŽOSIOS LIETUVOS PAVEIKSLŲ SODAS

Dar 2003 m., šalia Martyno Jankaus muziejaus, žurnalisto, fotografo Eugenijaus Skipičio iniciatyva įkurtas Mažosios Lietuvos paveikslų sodas – paveikslų galerija po atviru dangumi. Galerijoje lankytojai gali išvysti apie pusšimtį Lietuvos ir užsienio dailininkų atliktų, tapybos bei skulptūros kūrinių. Per vykstančius plenerus čia apsilankė ir savo kūrinius paliko tokie žymūs Lietuvos ir užsienio menininkai kaip - Vytautas Kaunas, Sigutė Ach, Arvydas Kašauskas, Gražvydas Kardokas, Aloyzas Stasiulevičius, Angelina Banytė, Agnieszka Rogoz (Lenkija), Irakli Gabecadze (Sakartvela) ir kiti. *M. Jankaus g. 5, Bitėnai*

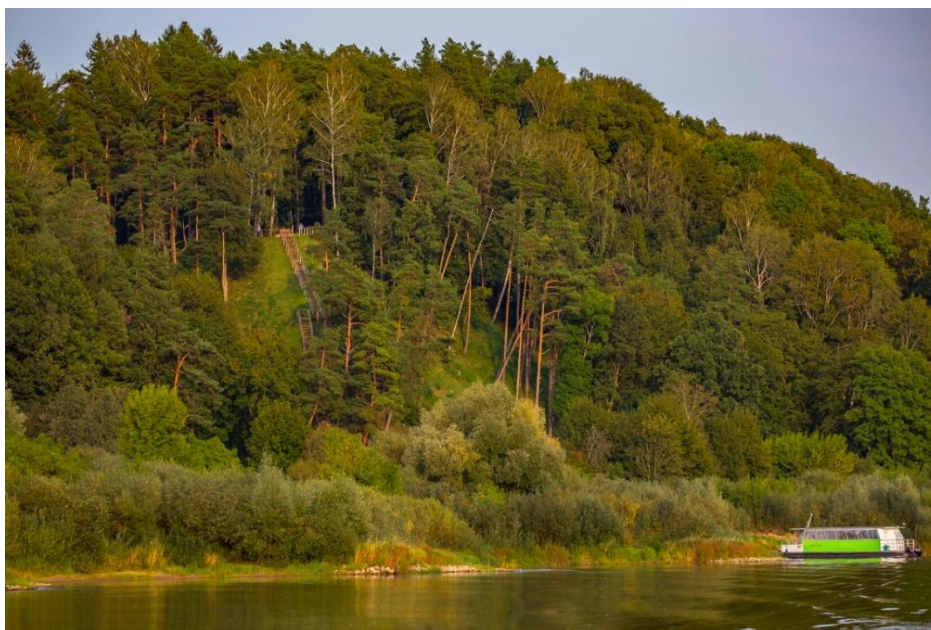

M. Jankaus paveikslų sodas, J. Danausko nuotr.

PLAUKIMAS LAIVU „SKALVA“

Pagėgių krašto turizmo informacijos centras siūlo įspūdžių bei žinių suteikiančią pramogą – plaukimą laivu Nemuno upe maršrutu Rambyno kalnas-Panemunė. Plaukdami laivu turistai ne tik grožėsis Nemuno deltos apylinkėmis, bet išgirs ir gido pasakojimus apie šventą Rambyno kalno akmenį, Bardėnų kaimo ūkininką Švarčą, istorinę Pagėgių krašto praeitį, lietuvininkų gyvenimo būdą ir daug kitų įdomybių. *Dėl plaukimo kreiptis į Pagėgių krašto turizmo ir verslo informacijos centrą, Šereikos g. 5-3, Vilkyškiai, Tel. +370 658 02140, +370 656 18 55, el. paštas ticpagegiai@gmail.com*

Plaukimas laivu „Skalva“ nuo Rambyno kalno, J. Danausko nuotr.

ŠEREITLAUKIO DVARO SODYBA

Dėl strategiškai palankios geografinės padėties Šereitlaukio dvaro užuomazgos jau stebimos XIV a. bet ryškesnė dvaro veikla prasideda XVI a., kai po 1525–ųjų metų Šereitlaukis tampa Prūsijos kunigaikščio žemės valda. Dvare veikė dviejų girnų malūnas, buvo didelė avių banda, minimi amatininkai. Vėliau čia buvo įkurtas didelis žirgų ūkis, auginta daug daržovių ir javų, veikė spirito varykla. 1773 m. Šereiklaukyje gimė Heinrichas Teodoras Šionas, kuris 18 metų ėjo aukščiausias oberprezidento pareigas Rytų Prūsijoje. Dvaro rūmai sudegė I pasaulinio karo metais, o II pasaulinis karas visiškai sunaikino pastatą. Iki šių dienų išliko tik

spirito varyklos pastatas, svirnas, žlaugtų bokštai ir parko liekanos. Dabar tvarkomas dvaro parkas, išvalyti tvenkiniai, atidengti ir konservuoti ūkinių pastatų pamatai.

PAMINKLINIS AKMUO HAINRICHUI TEODORUI FON ŠIONUI

Šereitlaukio dvaro sodyboje stovi paminklinis akmuo Rytų ir Vakarų Prūsijos vyresniajam prezidentui Hainrichui Teodorui fon Šionui. Hainrichas Teodoras von Šionas gimė 1773 m. sausio 20 d. gimė Šereitlaukyje. Jo senelis Gotfrydas Teodoras fon Šionas (1704-1770 m.) bei tėvas Johanas Teodoras Šionas (1744-1796 m.) buvo Šereitlaukio dvaro administratoriai. 1788 m., įstojęs į Karaliaučiaus universiteto Teisės fakultetą, H. T. von Šionas dvarą paliko. 1824 m. sujungus Vakarų Prūsiją su Rytų Prūsija, H. T. Šionas vadovavo abiem provincijoms, kurios 1824–1877 m. laikotarpiu vadinosi Prūsijos provincija. H. T. Šiono prezidentavimo laikais buvo išleistas pirmasis lietuvių liaudies dainų rinkinys, jo iniciatyva įsteigta pirmoji regiono viešoji biblioteka, pradėtas leisti pirmais regiono laikraštis – „Intelligenzblatt für Litauen“. Svarbūs šio prezidento švietimo politikos rezultatai - Karalienės mokytojų seminarijos įsteigimas, naujų pradinių mokyklų atidarymas Mažojoje Lietuvoje. 2016 m. Šereitlaukio dvaro sodyboje atidengtas paminklinis akmuo šios svarbios asmenybės atminimui. Ant akmens iškalti žodžiai: „Čia buvo Prūsijos prezidento gimtieji namai“ (tas pats tekstas pakartotas ir vokiečių kalba), iškalta prezidento pavardė ir jo gyvenimo metai: 1773-1856.

Pagėgių sav., Vilkyškių sen., Šereitlaukio k.

VILKYŠKIŲ MIŠKAS IR RAGANŲ EGLĖ

Raganų eglė - vienas iš dešimties įspūdingiausių medžių Lietuvoje, kurį verta pamatyti. Šis gamtos paminklas auga Vilkyškių miške. Eglės amžius gali siekti ~150 metų. Šis gamtos paminklas turėjo 18 kamienų. 2007 m. lapkričio 11 d. praūžusi gamtos stichija – sniegolauža, nulaužė vieną iš pagrindinių kamienų. Dabar eglė turi 17 kamienų. Kartais ji vadinamas „Raganų šluota“. Tokį vardą dėl formos panašumo į šluotą, apie 1960 –uosius metus jai davė mokslininkė Eugenija Šimkūnaitė. Medis yra 32,5 m. aukščio, kamieno apimtis 1 m. aukštyje, ties išsišakojimu, - 5,1 m.

Rambyno regioninis parkas, 2 km į pietryčius nuo Vilkyškių miestelio, Šilutės miškų urėdijos Rambyno girininkijos 83-ojo kvartalo 53-ias sklypas.

OPSTAINIŲ I (VILKYŠKIŲ, RAUDONDVARIO) PILIAKALNIS

Vienas žymiausių Klaipėdos krašte. Tai vienas iš pagoniškos baltų kultūros palikimų. Kadaisė šį piliakalnį supo senovės gyvenvietės, kuriose, atliekant archeologinius tyrimus, rasta I – XII a. radinių. 2011 metais piliakalnis sutvarkytas ir parengtas lankymui: atidengti ir sutvirtinti piliakalnio šlaitai, siekiantys 17 – 20 metrų aukštį, išretinti medžiai, iškirsti krūmai, nutiestas takas pėstiesiems, pastatytas tiltelis per Apstės upelį, įrengti laiptai, vedantys į piliakalnio viršuje esančią, 90 m. ilgio ir 27-55 m. pločio, netaisyklingo stačiakampio formos aikštelę. Nuo jos atsiveria puikūs vaizdai. Piliakalnio prieigose įrengta automobilių ir dviračių stovėjimo vieta. *Pasiekiamas keliu Vilkyškiai – Šereiklaukis pavažiavus 2,2 km ir pasukus 300 m į dešinę, vakaruose.*

PIKTUPĖNAI

Piktupėnai gyvenvietė Pagėgių savivaldybėje, 5 km į šiaurės rytus nuo Pagėgių. Apylinkės gyventos nuo seno – rasta senovinių bronzinių dirbinių. Netoliese Vidgirių kaime ištirtas skalvių piliakalnis. 1574 m. Piktupėnuose iškilo viena pirmųjų šiaurės Skalvos bažnyčių. 1699 Mažosios Lietuvos raštijos veikėjas, poetas Adomas Frydrichas Šimelpenigis, o 1801 – pedagogas, poetas, vienas iš lietuvių periodinės spaudos pradininkų Johannas Ferdinandas Kelkis vyresnysis.

Vis tik labiausiai šį kuklų kaimelį išgarsino karališkos istorijos faktas -1807 rengiant Tilžės taikos sutartį, čia precentorate (mokykloje) apsisitojo Prūsijos karalius Frydrichas Vilhelmas III su žmona Luize. Liepos 4 d. karalienė su vaikais ir lydinčiu ekipažu iš Klaipėdos 10 valandų vyko į Piktupėnus, kurtą pačią dieną susitiko su Prūsijos užsienio reikalų ministru Karlu Augustu von Hardenbergu, kad pasirengtų susitikimui su Napoleonu. Liepos 5 d. karalienė Luizė valgė pusryčiavo kartu su Rusijos caru Aleksandru I. Liepos 6-ąją Tilžėje įvykęs karalienės Luizės ir imperatoriaus Napoleono Bonaparto susitikimas baigėsi be rezultatų. Pasakojama, jog Napoleonas į šį susitikimą atėjo iškart po pajodinėjimo, vilkėdamas paprastu munduru, tuo tarpu karalienė - prabangiai pasipuošusi. Išlikęs keliautojo

P. Rozenvaio liudijimas apie šį susitikimą: „*Napoleonas karalienės grožio bei įgimto kilnumo sukrėstas, jis nebežinojo, kaip jai įtikti, tad pareiškė norą, kad ši ko nors iš jo paprašytų. Atsakymas buvo vertas karalienės: „Kaip karalienei, - pasakė kilnioji ponija - man nėra ko prašyti. Kaip savo tautos motina aš prašau Magdeburgo.“ Tironas į tai nemandagiai atsakė, tačiau norėdamas pasirodyti dosnus, kitą dieną atsiuntė žemėlapij, kuriame Silezija buvo apjuosta auksine grandine, pritvirtinta prie auksinės širdies“.*

Liepos 7-ąją ant specialiai Nemuno viduryje pastatyto plausto, Prancūzijos imperatorius Napoleonas ir Rusijos caras Aleksandras I-asis pasirašė Tilžės taikos sutartį, pagal kurią Prūsija neteko valdų į vakarus nuo Elbės, Erfurto, Bairono, dalies Lenkijos žemių, kurias buvo užvaldžiusi padalijus Žečpospolitą. Pasakojama, jog po nesėkmingų derybų su Napoleonu Luizė, grįžusi į Piktupėnus, apkabinusi procentoriato kieme augusią liepą ir raudojusi. Senosios Piktupėnų mokyklos pastatas bei šalimais augančios liepos išlikę iki šiol, tačiau pastatas priklauso privatiems asmenims. *Piktupėnų k., Pagėgių sav.*

PANEMUNĖ

Panemunė – mažiausias miestas Lietuvoje, įsikūręs Lietuvos ir Kaliningrado srities pasienyje. Šalia teka Nemuno upė, kitoje upės pusėje – Tilžė. Gyvenvietė žinoma nuo XIX amžiaus. Visai Europai svarbūs to meto politiniai įvykiai vyko būtent šiose apylinkėse. Prūsijos karalius Frydrichas Vilhelmas III 1806 m. spalio 9 d. paskelbė Prancūzijos imperatoriui

Napoleonui Bonapartui karą. 1807 m. birželio 25 d. Tilžėje prasidėjo taikos derybos, kurioms sąlygas diktavo Prancūzijos imperatorius Napoleonas. 1807 m. liepos 6-ąją Tilžėje įvykęs karalienės Luizės ir imperatoriaus Napoleono Bonaparto susitikimas baigėsi be rezultatų. Liepos 7-ąją ant specialiai Nemuno viduryje pastatyto plausto, Prancūzijos imperatorius Napoleonas ir Rusijos caras Aleksandras I-asis pasirašė Tilžės taikos sutartį, kuri buvo itin nepalanki Prūsijai.

1907 m. baigtas statyti tiltas per Nemuną ties Panemunė ir Tilže. Šis tiltas pavadintas Prūsijos karalienės Luizės vardu. Per II pasaulinį karą tiltas susprogdintas, vėliau atstatytas. Tiltu ilgis siekia 416 metrų. Šiandien šis tiltas jungia ne tik Lietuvą, bet ir Europos Sąjungą su Rusija.

Panemunė suklestėjo po 1923 m. įvykių, kai ji Lietuvos ir Vokietijos pasienio miestu. Čia įsikūrė pasienio policijos postas, muitinė, daugybę parduotuvių, restoranų ir užėigų. Ypač klestėjo turgus. Per miestą nutiestas Tilžės-Pagėgių-Smalininkų siaurukas. Dėl maisto produktų kainų didelio skirtumo Lietuvos Respublikoje ir Vokietijoje klestėjo kontrabanda. Šiuo metu Panemunėje gyvena ~350 gyventojų. Veikia Panemunės kontrolės postas, tačiau miestas nebeatlieka svarbesnio strateginio vaidmens.

PRŪSIJOS KARALIENĖS LUIZĖS TILTAS

Prūsijos Karalienės Luizės tiltas eina per Nemuną tarp Panemunės ir Tilžės/Sovetsko miestų (Lietuvos ir Rusijos pasienyje). Šioje vietoje pirmas tiltas įrengtas dar XVI a. O nuolatinis tiltas ties Tilže pastatytas 1904-1907 m., atidarytas 1907 m. spalio 18 d. ir pavadintas karalienės Luizės vardu.

Septynmečio karo metu 1756-1763 Rusija, užėmusi Prūsiją, čia išbuvo ketverius metus. Tiek kariniams, tiek prekybiniams poreikiams rusų kariuomenė įrengė plaustinį tiltą, kurį atsitraukdama 1762 m. sugriovė. Tilžės gyventojai Prūsijos karaliaus Frydricho Didžiojo ėmė prašyti leisti per Nemuną pastatyti stacionarų tiltą, kadangi tai labai palengvino susisiekimą tarp abiejų Nemuno krantų. 1767 m. atidarytas į 36 pantonus besiremiantis, 340 m. ilgio tiltas. Juo iš Tilžės jomarko lietuvininkai veždavosi amatininkų gaminius į Mažąją Lietuvą, Tilžės apylinkių ūkininkai sau ir kareivių įguloms gabendavosi užliejamųjų Nemuno pievų šieną. 1807 m., siekiant pristabdyti Napoleono kariaunos persikėlimą per Nemuną, tiltas sudegintas.

XX a. pradžioje dėl išaugusių laivininkystės, žemės transporto, prekybos, pašto poreikių tarp Vakarinės Lietuvos, Kuršo ir Vokietijos rytinės dalies, iškilo naujo, modernaus tilto poreikis. Garsusis lietuvininkas Martynas Jankus, surinkęs daug parašų iš Ragainės apskrities gyventojų, kreipėsi į Prūsijos Susisiekimo ministeriją. 1904 m. pradėtos naujo tilto statybos. Iškilo didingas neobarokinis statinys, kurį puošė įrengti simboliniai vartai į Tilžę –

Karalienės Luizės tiltas iš Panemunės, Pagėgių TIC nuotr.

dekoratyvus portalas su miesto ir valstybės relikvijomis, dviem bokšteliais, Prūsijos karalienės Luizės bareljefu su užrašu Karalienės Luizės tiltas. Tiltas pavadintas karalienės vardu, kadangi jo atidarymo data sutapo su Luizės apsilankymo Tilžėje šimtmečiu. Į tilto atidarymo iškilmes, kurios įvyko 1907 m. spalio 18 d., atvyko pats Prūsijos princas Frydrichas Vilhelmas. 1944 m. tiltas susprogdintas. 1947 m. atstatytas medinis tiltas, kuris vėliau perdengtas gelžbetoninėmis konstrukcijomis. 2003 m. ant pietinio portalo atkurtas karalienės Luizės bareljefas.

PAGĖGIAI

Pagėgiai pirmą kartą minimi 1307 m., kai Vokiečių ordino Prūsijos magistras Henrikas fon Plockėdvieims kilmingiems skalviams išdavė donacinį aktą. Gyvenvietės plėtrai įtakos turėjo 1850 m. nutiestas Tilžės - Klaipėdos kelias bei geležinkelis: 1875 m. pro Pagėgius nutiesta Klaipėdos-Tilžės geležinkelio linija; 1902 m. miestas siauruku sujungtas su Smalininkais, 1904 m. pravesta Klaipėdos-Tilžės geležinkelio atšaka iš Pagėgių į Lauksargius. 1923 m. prie Lietuvos prijungus Klaipėdos kraštą Pagėgiams suteiktos miesto teisės, jie tapo apskrities centru, ėmė plėstis sparčiau. Tarpukariu čia pastatyta evangelikų liuteronų bažnyčia, gimnazijos rūmai, Tautinio lietuvių banko pastatas, nemažai naujų gyvenamųjų namų, administracinių pastatų. Pagėgiuose įsikūrė pasienio policija, muitinė, Lietuvos kariuomenės dalinys. Mieste veikė bankai, parduotuvės, viešbučiai, knygynas. Pagėgiai garsėjo penktadieniniais arklių turgumis. Pagėgių plėtrą sustabdė II pasaulinis karas, sovietmetis. Atgavus nepriklausomybę miestas vėl atsigavo, jame pagerėjo sąlygos verslui, 1994 m. patvirtintas Pagėgių herbas. 1999 m. miestas tapo Pagėgių rajono centru.

BIRUTĖS GATVĖ – PĖSČIŲJŲ ALĖJA

Šioje gatvėje stovintys namai–XIX a. bei tarpukario modernizmo architektūros palikimas. Gatvės gale iš tolo matyti XIX a. pab. statyta geležinkelio stotis. Priešais ją auga ąžuolas, kurį, kaip manoma, sodino Mažosios Lietuvos patriarchu vadinamas Martynas Jankus ir lakūnas Feliksas Vaitkus. Pakartojęs Dariaus ir Girėno skrydį, šis lakūnas nusileido Airijoje ir iš Karaliaučiaus traukiniu vyko į Lietuvą, o Pagėgiuose Feliksas Vaikus buvo iškilmingai

pasitiktas. Ypač išraiškingas pastatas pažymėtas numeriu 5. Užapvalintas fasadas, platūs kampiniai langai, platus karnizas, lėkštas stogas, horizontalios plytų traukos, ištiniai centrinės laiptinės langai- tai klasikiniai tarpukario laikotarpio modernizmo architektūros bruožai.

Birutės gatvė, J. Danausko nuotr.

Pagėgių miesto parko centrinėje dalyje 2005 m. buvo atidengta skulptūra, skirta Mažosios ir Didžiosios Lietuvos susijungimui. Skulptūros autorius Steponas Juška. Moters – motinos siluetas, iškaltas rausvame granite, glaudžia prie krūtinės mažą kūdikį. Tai Didžioji Lietuva glaudžia ir bando apsaugoti nuo negandų Mažąją Lietuvą. Skulptūra pastatyta rekonstruotame miesto skvere tarp Vilniaus ir Vytauto gatvių. Lygiagrečiai, kitoje gatvės pusėje – išėivijos poeto **Algimanto Viktoro Mackaus (1932 – 1964) gimtasis namas** (Nr. 6), kuriame jis praleido pirmuosius septynerius gyvenimo metus. Šis poetas gyvendamas Čikagoje dirbo radijo stotyje kartu su Lietuvos Respublikos prezidentu Valdu Adamkumi. Jo vardu pavadinta **Pagėgių Algimanto Mackaus gimnazija** (Vilniaus g. 3), kurioje 2003 m. įsteigta poetui skirta ekspozicija. Dėl ekspozicijos lankymo būtina iš anksto tartis su gimnazijos administracija.

ŠILUTĖS KRAŠTAS

Tai unikali vietovė, kurią verta aplankyti, tai kraštas, kur vanduo ir žmonės kuria gyvenimą.

- ✚ Šilutė – miestas, kuriame ryškiausiai išlikę Rytprūsių architektūros atspindžiai.
- ✚ Šilutės kraštas garsėja potvyniais. O Šilutė yra etninio Mažosios Lietuvos regiono sostinė.
- ✚ Nemuno delta ir Kuršių marios yra žuvingiausios iš visų Lietuvos vidaus vandenų.
- ✚ Puošniųjų vėtrungių gimtinė – Kintai, o Minijos kaimas – Lietuvos Venecija.
- ✚ Ventės rage – driekiasi vienas didžiausių paukščių migracijos kelių, žieduojami paukščiai.

Šilutės rajono savivaldybė yra vakarinėje Lietuvos Respublikos dalyje, 50 km į pietus nuo Klaipėdos, šalia Baltijos jūros, Kuršių marių. Didžiąją rajono dalį užima Nemuno delta. Savivaldybės plotas yra 1706 kv. km. Per jį driekiasi krašto keliai: Kaunas – Jurbarkas – Šilutė – Klaipėda, Šilalė – Šilutė, Kvėdarna – Švėkšna – Saugos, Šilutė – Rusnė, Tauragė – Žygaičiai – Vainutas. Investicijas traukia sparčiai besiplečiantis kaimo turizmo, aktyvi ir gyvybinga kultūros ir švietimo įstaigų veikla, palankios sąlygos kurti ir plėtoti verslą. Nemuno ir Skirvytės upėmis eina Europos Sąjungos siena, už jos yra Rusijos Federacijos teritorija.

Savivaldybės teritorijoje yra 322 kultūros paveldo objektų, tarp jų geriausiai išlikę yra architektūros, archeologijos, technikos ir marinistinis paveldas. Valstybės saugomų kultūros paveldo objektų yra 193. Šilutės rajono savivaldybę savo veikla garsina 5 kultūros centrai, Fridricho Bajoraičio viešoji biblioteka ir jos filialai, Šilutės muziejus, Kamerinis dramos teatras, Turizmo informacijos centras. Kasmet gegužės mėnesio paskutinį savaitgalį vyksta nuostabios miesto gimtadienio šventės, organizuojama daugybė kitų tradicinių renginių.

ŠILUTĖ

Šilutės miesto pagrindas – Šilokarčemos, Žibų, Verdainės ir Cintjoniškių gyvenvietės, kuriame ryškiausiai išlikę įspūdingi Rytprūsių architektūros atspindžiai, daug senoviškų, puošnių pastatų: gaisrinė, pradinė mokykla, siaurojo geležinkelio, vadinamo Siauruku, stotis ir kt. Šilutės istoriją mena senojo turgaus aikštė prie Šyšos upės, Hugo Šojaus dvaro

kompleksas. Miesto simbolis – evangelikų liuteronų bažnyčia su viduje Biblijos siužetais tapytomis freskomis.

Dabar Šilutė – sparčiai augantis turistinis miestas, svečiams patrauklus savo apylinkių unikalumu bei savitu paveldu. Žymesnis Šilutės augimas, užstatant naujas teritorijas, vyko po išplanavimo projekto sudarymo 1964 m. *Šiandien Šilutė (apie 15 tūkstančių gyventojų) yra savivaldybės centras*. Šilutėje yra 163 gatvės ir takai, Turgaus aikštė, 1 prieplauka. Veikia 5 maldos namai, keli viešbučiai, prekybos centrai, keliolika barų, kavinių ir restoranų, boulingo klubas, turgus. Respublikoje ir už jos ribų plačiai yra žinomi Šilutėje veikiantys baldų, sūrių, bioetanolio, durpių gamintojai. Savivaldybės teritorijoje darbuojasi kelios statybos bendrovės, kailių apdirbimo ir kailinių gaminių siuvimo įmonė, kiti smulkesnio verslo atstovai.

ŠILUTĖS EVANGELIKŲ LIUTERONŲ BAŽNYČIA

Šilutės bažnyčia buvo laikoma viena gražiausių Rytų Prūsijos evangelikų liuteronų bažnyčių. Pastatyta 1926 metais pagal architekto K. Gutknechto projektą (pašventinimo iškilmės organizuotos Martyno Liuterio gimimo dieną – lapkričio 10 d.). Išorėje dominuoja 50

Šilutės evangelikų liuteronų bažnyčia, A. Černiauskiėnės nuotr.

metrų aukščio bokštas, kuriame yra trys varpai ir miesto laikrodis – didžiausias Lietuvoje: jo ciferblato skersmuo 2,5 m.

Bažnyčios stilius neogotikinis. Šiam stiliui būdinga griežta, plokštuminė kompozicija ir saikingos, modernizuotos neogotikos formos. Trys bažnyčios varpai nulieta Tiuringijos liejykloje, didžiausias iš jų sveria 1300 kg, vidurinis 620 kg ir mažasis 350 kg. Vitražą virš pagrindinio įėjimo durų padarė Karaliaučiuje stiklo dailininkas Emilis Krugeris (vok. Emil Kruger). Vargonus pagamino Elbingo vargonų firma „Wittek“. Pagrindinės navos lubos gaubtais skliautais, palaikomos 8 kolonų, kurios laiko ir šalutinių navų antruosius aukštus. Pusrutulinėje gaubtoje apsidėje stovi ąžuolinis altorius, sakykla ir krikštykla. Įspūdingas altorius – dailininko, buvusio Karaliaučiaus meno akademijos profesoriaus Richardo Pfeiferio, nuopelnas. Ant 80m² altoriaus sienos jis nutapė freską su 120 originalaus dydžio figūrų. Iš jų 80 suvaidino svarbų vaidmenį bažnyčios istorijoje. Viršuje, virš altoriaus, priešais dievo avinėlį klūpo Adomas ir Ieva, o iš kairės ir dešinės pavaizduoti žmonės iš bažnyčios istorijos. Tarp jų:

reformatoriai Martynas Liuteris ir Žanas Kalvinas, Albrechtas Diureris, Johanas Sebastianas Bachas, Georgas Frydrichas Hendelis, ir daug kitų (tarp jų ir Hugo Šojus). Kitos bažnyčios sienos taip pat papuoštos biblinėmis scenomis. Bažnyčią supa gražus gojelis, šalia bažnyčios pastatyta stilinga klebonija.

Lietuvinkų 21, Šilutė. www.siluteinfo.lt

HERMANO ZUDERMANO (1857 -1928) PAMINKLAS

Šalia evangelikų liuteronų bažnyčios 1936 m. šilutiškių aukomis pastatytas paminklas H. Zudermanui. Paminklu rūpinosi Hugo Šojus: jis padovanojo žemės sklypą, apšodino skverelio taką rašytojo mėgstamais medžiais – beržais. Skulptorius – Erichas Šmitas Kestneris. Paminklas sovietiniais metais buvo nugriautas, jo vietoje pastatytas obeliskas sovietiniams kariams. Atgimimo metais Šilutės H. Zudermano visuomeninio literatų klubo narių iniciatyva paminklas atstatytas. Tai pilko marmuro biustas ant 2 metrų aukščio postamento.

H. Zudermanas – garsus rašytojas bei dramaturgas, gimęs ir augęs Šilutėje, studijų metais išvykęs į Vokietiją. Vienas žymiausių kūrinių atnešusių tarptautinį pripažinimą – „Garbė“ (1889 m.). Sumaniai vaizduodamas savo gimto krašto vietas ir žmones „Lietuviškose apysakose“ (Litauische Geschichten) (1917 m.), rašytojas dar kartą pasiekia apogėjaus viršūnę. Šis kūrinys buvo dedikuotas Šilutės kultūros rėmėjui Hugo Šojui. Novelės „Kelionė į Tilžę“, „Mikas Bumbulis“, „Jonas ir Erdmė“ yra H. Zudermano meistriškumo viršūnė.

GELTONAS METALINIS TILTAS PER ŠYŠOS UPĘ

Tai tarytum Šilutės vizitinė kortelė, senamiesčio urbanistikos paminklas. Tiltas nutiestas 1914 metais per Šyšos upę (dešinysis Nemuno intakas, 61 km, naudojama laivybai, dešiniajame krante įrengtas pylimas apsaugoti Šilutę nuo potvynių).

Tiltas per Šyšos upę, nuotr. krastogidas.lt

ŠILUTĖS HUGO ŠOJAUS MUZIEJUS

Dar 1721 m. Šilutėje įsteigtas valstybinis dvaras buvo nesudėtingų formų vėlyvo klasicizmo bei istorizmo laikų pastatas su neryškiais stiliaus bruožais bei santūriu, būdingu Klaipėdos kraštui dekoru. Reorganizavus Prūsijos valstybės valdymo sistemą 1808 – 1818 m. dvarą įsigijo Radkių šeima. Šilutės Hugo Šojaus muziejaus istorija, kaip ir paties dvaro suklestėjimas, prasideda XIX a. pabaigoje, kai 1889 m. Šilokarčemos senąjį dvarą nupirko iš Klaipėdos kilęs dvarininkas, Šilutės miesto mecenatas **Hugo Šojus** (Hugo Scheu). Jis buvo vienas iš žinomiausių Klaipėdos krašto žmonių, pasireiškusių Rytų Prūsijos ekonominėje ir kultūrinėje veikloje. Matydamas, kaip greitai dėl pramonės revoliucijos XIX a. nyksta tradicijos

ir verslai, savo dvaro rūmų dviejuose kambariuose pradėjo kaupti Klaipėdos krašto etnografinę medžiagą, rinko tautosaką.

Hugo Šojaus muziejus, A. Černiauskiėnės nuotr.

Dvaro muziejuje buvo sukaupta etnografinių baldų, rūbų, dokumentų, spaudinių, žemėlapių kolekcija. Surinkta ypač daug senų lietuviškų rūbų bei audinių pavyzdžių. Tai buvo pirmasis muziejus Klaipėdos krašte.

1944 m. dvare apsistojus Raudonajai armijai didelė dalis muziejinių vertybių buvo sunaikinta. Sovietiniais metais čia veikė pagalbinis vykdomojo komiteto ūkis, Žemės ūkio mokykla ir Žemės ūkio technikumai.

1990 m. paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, muziejaus steigėju tapo Šilutės rajono savivaldybė. Pakeitus įstaigos pavadinimą įvyko ir kardinalūs pokyčiai muziejaus viduje – paruoštos naujos ekspozicijos, pradėti eksponuoti patys vertingiausi Hugo Šojaus kolekcijos eksponatai. Įsteigti muziejaus filialai Kintuose, Bitėnuose, Švėkšnoje, Žemaičių Naumiestyje ir Macikų kaime.

Šiuo metu dvaro pastatų komplekse yra muziejus, restauracijos ir edukacijos centras, kur įkurtos restauracijos dirbtuvės, o jose darbuojasi tekstilės, metalo ir popieriaus

restauratoriai, taip pat veikia edukacijos klasė. Rūmuose veikia muziejaus vidaus biblioteka-archyvas. Muziejuje ir jo filialuose sukaupta 60 150 eksponatų.

Šalia dvaro buvo įkurtas angliško tipo parkas su trimis tvenkiniais ir pasivaikščiojimo takais. Parke, kuris driekiasi palei Šyšos upę iki senojo geležinkelio tilto, būta apie 150 rūšių augmenijos. H. Šojus užėmė aukštus postus Prūsijos valdžioje, todėl dvare lankėsi ir Vokietijos princas Joachimas, ir Lietuvos prezidentai K. Grinius, A. Smetona, bei dr. J. Basanavičius ir kiti.
Lietuvinkų g. 4, Šilutė. www.silutesmuziejus.lt

EKSKURSIJA „ŠILUTĖS SEKRETAI“

Šilutės „sekretai“ – unikalus projektas Lietuvoje ir Europoje, kur miesto istorija atskleidžiama mažosios architektūros elementais. Tai uždengti stiklu ir įmontuoti šaligatvyje unikalūs kambarėliai, kuriuose atkurtas praeities gyvenimas, vykęs istoriniuose Šilutės namuose XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje.

Šiuo metu rekonstruotame Lietuvinkų gatvės šaligatvyje įrengta 20 „Šilutės sekretų“. Juos nesunkiai galima rasti dairantis po kojomis abiejose gatvės pusėse *einant nuo Hugo Šojaus dvaro iki sankryžos su Taikos ir Eglių gatvėmis*. „Sekretai“ suteikia progą pasmalsauti, ką savo namuose veikė sviestininkas, statybininkas, kaip atrodė dantų gydytojos kabinetas, kokių skanėstų buvo cukrainėje, koks gyvenimas virė siauruko ir autobusų stotyse ar karietų pašte. „Sekretai“ dar įspūdingiau atrodo naktį, nes apšviečiami iš vidaus.

www.silutessekretai.lt

ŠILUTĖS MAŽŪJŲ LAIVŲ UOSTAS

Šilutės mažųjų laivų uostas (marina) yra Šilutės miesto vakarinėje dalyje, 5 km nutolęs aukštyr Šyšos upe nuo jos žiočių Atmatos upėje ir apie 13 km nuo Kuršių marių. Iš uosto lengvai pasiekiamas Nemuno deltos upių tinklas, Kuršių Marios ir Baltijos jūra.

Šilutės uostas pradėtas statyti dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą, XX a. pradžioje. Tuo metu labai intensyviai buvo naudojamas vandens kelias Tilžė - Klaipėda. Tačiau Šilutė, neturėdama savo uosto, negalėjo pasinaudoti šiuo keliu – laivai čia neužsukdavo. Todėl buvo pradėtos organizuoti 1,82 m gylio Šilutės uosto Šyšos upės senvagėje statybos. Gelžbetoninės krantinės ilgis siekė 120 m. Šį projektą kartu su Šilutės miesto valdyba, inicijavo energingas apskrities viršininkas Dr. Peters, įrengimo darbai buvo baigti tik karo metu. Teko pagilinti ne tik senvagę, bet sutvarkyti 5 km Šyšos vagą nuo Atmatos iki Šilutės. Lėšas uostui įrengti davė Šilutės miesto savivaldybė, gavusi pašalpą iš valstybės išdo, Gumbinės provincijos ir Liubeko miesto.

Akmenimis buvo išgrįstas privažiavimas prie uosto aikštės ir 1918 m. - 1939 m. uostas buvo sujungtas siauroju geležinkeliu su Šilutės geležinkelio stotimi. Į Šilutės uostą ėmė užsukti laivai iš Karaliaučiaus, Tilžės ir Klaipėdos. Žiemą čia stovėdavo garlaiviai ir kurėnai. Dabar buvo galima krauti prekes tiesiai iš vagono į laivą ir atvirkščiai: tai buvo didelis stimulas pramonei ir prekybai vystytis. 2006 m. – 2008 m. prieplauka moderniai rekonstruota ir pritaikyta vandens turizmo plėtrai. *Iš čia galima plaukti laivu link Kuršių Neringos.*

Uosto g. 9, Šilutė.

POTVYNIAI PAMARIO KRAŠTE

Šilutės rajono savivaldybės bendruomenei, o ypač Nemuno upės pakrančių gyventojams, šie potvyniai yra didelis rūpestis ir išlaidos, kita vertus, potvyniai – krašto regiono savitumas, pritraukiantis smalsuolius pasigrožėti šia gamtos stichija ne tik iš kitų Lietuvos miestų, bet ir iš užsienio. Krašto išskirtinumą sąlygoja tai, kad čia yra **Nemuno Delta**, užimanti didžiąją Šilutės rajono dalį. Nemuno deltoje yra 14 draustinių bei 1 rezervatas, kai kur dar žmogaus nepaliesta išskirtinė gamta, užliejamose pievose įrengtos polderių sistemos. Nemuno Deltos regioninis parkas sudaro 28000 ha.

Tam, kad palengvinti susisiekimą tarp Šilutės ir kasmet užliejamų teritorijų, Rusnės salos 2019 m. atidaryta vienas ilgiausių tokio tipo inžinerinių statinių Lietuvoje - 750 metrų ilgio dviejų eismo juostų estakada, vedanti per vienintelį į Rusnę kelią Šilutė-Rusnė. Iki šiol kasmet apie 40 dienų per metus, pavasarį ir rudenį, Atmos potvynio užliejamas kelias trukdydavo susisiekimą, lengvaisiais automobiliais tapdavo nepravažiuojamas. Rekonstruotas ir Šilutė - Rusnė 5 kilometrų ilgio kelio ruožas bei nutiestas 4,5 km ilgio pėsčiųjų ir dviračių takas.

Pamario potvyniai , nuotr. mle.lt

RUSNĖS SALA

Tai yra ir aukščiausių potvynių vieta Lietuvoje. Kiekvieną pavasarį tirpstantis ledas sukelia aukšto lygio potvynius Rusnės saloje. Artėjančio potvynio lygio nuspėti beveik neįmanoma, tačiau įprasti potvyniai Rusnėje dažniausiai pakyla iki 50 cm ir gali trukti nuo savaitės iki mėnesio, vandens lygis virš kelio iš Rusnės į Šilutę vietomis pasiekia daugiau nei 1,3–1,8 m. Vienas iš seniausių ir didžiausių užfiksuotų potvynių, kurio metu Rusnės gyventojai patyrė itin didelių nuostolių, įvyko 1888 m. Ypač dideli ir grėsmingi potvyniai užfiksuoti dar 8 kartus: 1958, 1966, 1970, 1978, 1979, 1994, 1995 ir 2010 metais.

Rusnės sala, kurią iš visų pusių supa vanduo, yra ištis unikalus gamtos kampelis. Ji įsikūrusi vienoje iš Nemuno deltų, ten *kur kertasi Atmos ir Skirvytės upės*. Didžiausios salos

Lietuvoje pavadinimas rašytiniuose šaltiniuose pirmąjį kartą buvo paminėtas dar 1366 metais, kuomet Vokiečių ordinas palaipsniui ėmė tvirtintis pajūryje ir Kuršių marių regione.

Nors Rusnė nėra vienintelė sala regione, tačiau iš esamų 6 salų Nemuno deltoje Rusnė – didžiausia. Salos plotas siekia net 47 km². Ši sala yra garsi ne tik savo kraštovaizdžiu ar išlikusia senąja medine architektūra, sala pagrįstai tituluojama skaniausios rūkytos žuvies *sostine*. Daugybė žmonių kasmet čia plūsta paragauti vietinių gamybos patiekalų bei pasimėgauti maloniai nosį kutenančiais šviežios žuvies kvapais.

Didžiausioje Lietuvos saloje kuriama vandens ir sausumos pramogų darna įtraukia įvairių pomėgių turinčius atvykėlius - žuvininkystės profesionalus ir mėgėjus, ornitologus, gamtos ir etnokultūros tyrinėtojus, ramybės bei vandens mylėtojus. Aktyvių vandens pramogų čia išties netrūksta – panorę gali žvejoti, plaukioti laivais, valtimis ar baidarėmis. Maža to, Rusnės sala yra patraukliausias *poledinės žūklės* Kuršių mariose centras. Su Rusnės sala ir jos apylinkėmis galima susipažinti įvairiomis transporto priemonėmis: laivais, dviračiais ir pėsčiomis. Atstumas nuo Rusnės iki Uostadvario – vos 8 km, iki **Uostadvario švyturio** – dar 2 km, iš ten garlaiviu galima pasiekti Nidą arba Kuršių neriją.

Uostadvario švyturys, nuotr. siluteinfo.lt

Uostadvaryje verta užkopti į švyturį (kultūros paveldo objektas), statytą dar 1876 metais. Dabar 18 m aukščio švyturys laivybai nebenaudojamas. Šalia – liaudies architektūros stiliaus senasis prižiūrėtojo namas. Verta užsukti į pirmąją vandens kėlimo stotį, įrengtą 1907 metais. Aplinkinėms gyvenvietėms nuo Nemuno potvynių apsaugoti, buvo įrengti pylimai, tačiau to

nepakako. Buvo įrengta vandens kėlimo stotis, kuri išsiurbdavo vandenį iš apsemtų plotų.
Dabar restauruotoje stotyje įrengtas nedidelis muziejus.

RUSNĖ

Rusnė – viena seniausių gyvenviečių Nemuno deltoje, įkurta XV a. ir vienintelis Lietuvos miestelis esantis saloje, garsus gamtos grožiu, paukščių įvairove bei pavasariniais potvyniais. Nemuno deltos apylinkės traukia paukščių stebėtojus ir gamtos mylėtojus. Rusnė – pasienio miestelis, kitoje upės pusėje yra Rusijos Federacijos Kaliningrado sritis. Be Rusnės miestelio yra Vorusnės, Šyškrantės, Pakalnės, Uostadvario ir Skirvytėlės kaimai.

Keliautojus Rusnėje traukia senoji medinė architektūra, senieji pastatai. Čia atgimsta ir senosios žvejų tradicijos – pagal senus brėžinius pastatyta burinė Rusnės žvejų valtis.

Lietuviškos spaudos draudimo laikotarpiu Rusnėje buvo įkurta spaustuvių, veikė knygrišykla, biblioteka. Istorinė miestelio dalis paskelbta urbanistikos paminklu (čia tebėra etnografinių sodybėlių, kurios senovėje sudarė gatvinį kaimelį).

Nemuno deltos RP lankytojų centras, R. Kupčikienės nuotr.

Maršrutą po Rusnės salą pėsčiomis (ilgis 5 km) galima pradėti **Nemuno deltos regioninio parko lankytojų centre**. Čia pirmiausia aplankysite Lankytojų centro ekspoziciją, kur galėsite susipažinti su visa Nemuno deltos gamta, bei jos teikiamais turtais. Atsisėdę į išmaniąją kėdę pajusite paukščio skrydį, o kompiuteriniame terminale bandysite atspėti paukščio rūšį. Naujų technologijų dėka lankytojai interaktyviame žemėlapyje galės susipažinti su visomis regioninio parko lankomomis vietovėmis, pažintiniais takais, išskirtiniais maršrutais bei paveldo vertybėmis.

Siekiant išsaugoti Nemuno deltos regiono kraštovaizdį, jo gamtinę ekosistemą bei kultūros paveldo vertybes, 1992 m. buvo įsteigtas **Nemuno deltos regioninis parkas**, kurio kraštovaizdis itin turtingas. Parko teritorija apima apimamą įvairialypę Mažosios Lietuvos, kuri atspindi įvairių krašto sričių tradicines gyvenamosios ypatybes, dalį, seklias Kuršių marių įlankas, ištiesią Nemuno deltos upių ir upelių sistemą, senvaginius ežerus, Krokų lankos ežerą, Nemuno žemupio užliejamas pievas, didžiausią regione polderių sistemą, Aukštumos aukštapelkę ir kitas pelkes, didžiausią Lietuvoje Rusnės salą (plotas – 46 km) bei Ventės rago pusiasalį.

Nemuno deltos RP lankytojų centras (Kuršmarių g. 13) <http://www.nemunodelta.lt/>

RUSNĖS EVANGELIKŲ-LIUTERONŲ BAŽNYČIA

Rusnės evangelikų-liuteronų bažnyčios vėjarodėje nurodyti pirmieji bažnyčios statybos metai – 1419. Iki 1541 metų bažnyčia priklausė katalikams, bet įsigalėjus reformacijai, buvo perduota liuteronams. Bažnyčią ne kartą niokojo gaisrai, kol 1809 metai šventovė buvo sumūryta iš plytų. Bažnyčia atnaujinta 1991 m. Šalia galima aplankyti „didvyrių giraitę“, medžių alėją, bei jos viduryje pastatytą paminklą, skirtą I pasaulinio karo aukoms atminti.

Šalia Atmatos upės - senojo Rusnės (Petersono) tilto liekanos, senasis paštas (1914 m.), žibintas. Pirmojo tilto per Atmatą statyba buvo pradėta 1912 m. ir po dviejų metų jau stovėjo dviejų arkų pakeliamasis tiltas, dėl jo miestelyje buvo įvesta elektra. Gyventojai tiltu naudojosi 30 metų, bet karo pabaigoje, 1944 m., dalį tilto susprogdino atsitraukiantys vokiečiai.

Rusnėje pastatytas paminklas joje gyvenusiam **H. Kalenbachui bei jo bendražygiui M. Gandhiui**. Rusniškis Lietuvos žydas Hermanas Kalenbachas, baigęs mokslus, pasirinko architekto profesiją ir 1896 m. nuvyko į Pietų Afriką. 1904m. ten susipažino su Indijos taikaus tautinio išsivadavimo lyderiu M. K. Gandhiu. Jis tapo Gandhio finansiniu rėmėju ir geru draugu. Paminklas, jamžinantis Gandhio iš H. Kalenbacho draugystę, pastatytas 2015 m. Atmatos krantinėje, autorius R. Kvintas.

Rusnės salos pradžioje, kur Rusnės upė išsišakoja į Atmatą ir Skirvytę, kadaise sustojo į Klaipėdą keliaudama karalienė Luizė, pasigrožėti, kaip žvejoja Rusnės žvejai. Etnografiniame Skirvytėlės kaime upę kerta kabantis „beždžionių“ tiltas.

RUSNĖS ETNOGRAFINĖ SODYBA – MUZIEJUS

Etnografinė sodyba-muziejus Rusnėje įkurtas 1997 m. kaip tipiška žvejojancio ūkininko sodyba. Ji buvo rekonstruojama 1989–1997 m. Čia tebėra, kaip prieš 100, o gal ir 200 metų, visi trys pastatai: gyvenamasis namas, tvartas su daržine ir malkine., atminimą.

Skirvytėlės g. 8, Rusnė www.nemunodelta.lt

Etnografinė sodyba Rusnėje, nuotr. A. Černiauskienės

Pirminė pastatų išvaizda juos restauruojant nepakeista. Įdomus svetainės, prieškambario ir miegamojo interjeras, liudijantis apie sodybos kūrėjų dėmesį grožiui ir liaudies architektūros tradicijomis. Muziejaus paskirtis – dabartinius ir būsimų kartų atstovus, besidominčius Rusnės

salos praeitimi, bent trumpam nukelti į XIX a. ir XX a. pr. vietos gyventojų, daugiausia lietuvininkų, buitį, parodyti jų jautrumą gamtai, sugebėjimą puošti pastatus ir kasdienybę. Antroji sodybos paskirtis – platinti gamtosaugines idėjas. Muziejaus kūrimą inicijavo V. ir K. Banių šeima, pagerbdama Martos Druskutės, paskutiniosios sodybos savininkės

MINGĖS KAIMAS

Netoli Kintų, prie Minijos upės, yra **Minijos (Mingės, Minės) kaimas**, vadinamas lietuviškąja Venecija, kurį skiria ne gatvė, bet Minijos upė. Abipus upės gyvenantys žmonės susisiekiama valtimis.

7 km į pietus nuo Kintų, Minijos upės žemupyje, Nemuno deltos regioniniame parke įsitaisęs vienos gatvės žvejų kaimelis, labiau žinomas Mingės vardu, rašytiniuose šaltiniuose pirmą kartą paminėtas 1540 m. Atmos plukdomų sąnašų sausumos plotai didėjo, o kaimas atsidūrė atokiau nuo marių ir pagrindiniu vandens telkiniu tapo Minijos upė. Mingės kaimas paskelbtas urbanistikos paminklu.

Pagrindinis verslas anuomet buvo žvejyba, tai išliko ir iki šių dienų. Vaizdingame Nemuno deltos regioniniame parke esantis kaimelis unikalus ir tuo, kad upė, burianti žvejus, čia atstoja gatvę, tačiau jos taip lengvai nepereisi – tilto nėra. Vietiniai gyventojai į kitą krantą iriasi valtelėmis ar persikelia vandens dviračiais. Ir dėl šios priežasties, ir dėl gražaus gamtovaizdžio, Mingės kaimą vietiniai vadina mažąja Lietuvos Venecija.

Mingės kaimas, nuotr. A. Kupčiko

Daugelį šimtmečių, Minijos kaimo gyventojų pagrindinis verslas buvo žvejyba, jie žvejojo pačiuose žuvingiausiuose Kuršių marių plotuose, o žiemą vertėsi poledine žūkle arba kirsdavo medžius užšalusiuose raistuose, pjaudavo nendres Kniaupo įlankoje. Kuršmarių pakrančių nendrės buvo populiari prekė visuose Rytprūsiuose, todėl nendrių kirtimas ir pardavimas tuomet buvo pelningas užsiėmimas.

Šiuo metu Mingėje yra 19 autentiškų sodybų, su Mažajai Lietuvai būdingais mūriniais ir mediniais pastatais. Išsidėstę pakrantėje, kiemai su darželiais atgręžti į upę, prie kiekvieno namo įrengtos prieplaukos valtimis. Kaime taip pat įrengta puiki jachtų prieplauka su visa infrastruktūra. Tai viena iš lankomiausių rajono vietų.

Dabar Minijos kaime gyventojai sparčiai vysto vandens ir kaimo turizmą. Poilsio išsiilgusiems gamtos mylėtojams Minijos kaimas yra nuostabi vieta apsistoti, nes čia veiklos bus ne tik žūklės gerbėjams ar buriuotojams, bet ir tiems, kurie nori paplaukioti, papramogauti vandens slidėmis ar tiesiog ramiai praleisti laiką unikaliame gamtos kampelyje. Mingės uoste galima sutikti Andrių Varną, kuris jachta yra apiplaukęs pasaulį.

Iš regyklų ir apžvalgos bokštų, galima stebėti migruojančių vandens paukščių būrius. Rugsjūčio – spalio mėnesiais paukščiai stebimi Kintų žuvininkystės tvenkiniuose, prie Krokų Lankos ežero, Ventės Rago ir Rusnės saloje, Aukštumalos ir Pakalnės pažintiniuose takuose. Su deltos upių (Minijos, Atmatos, Skirvytės, Rusnės) ir Kuršių marių kraštovaizdžiu ir šios vietovės biologine įvairove galima susipažinti plaukiant laivu iš Šilutės, Rusnės, Minijos, Ventės ar Drevernos.

KINTAI

Gyvenvietė prie Kuršių marių. Miestelio centre stovi **evangelikų liuteronų bažnyčia**, kurios istorija siekia XVIII a. Pasak senųjų kintiškių, bažnyčią Kintuose 1705 metais pastatė ar perkėlė po to, kai Ventėje sugriuvo dar kryžiuočių laikus menanti bažnyčia. Tai viena seniausių šio krašto bažnyčių. Sovietmečio metais ji buvo paversta kolūkio sandėliu, kuriame buvo laikomi ir žemės ūkio padargai, trąšos bei grūdai. 1987 metais bažnyčia buvo restauruota, paverčiant ją Kintų parodų ir koncertų sale. Nuo to laiko joje buvo rengiami koncertai, parodos, čia vyko ir Vydūno 120-ųjų metinių minėjimas, rengiami Kintų vasaros festivalio koncertai.

1888-1892 m. Kintuose gyveno ir dirbo žymus lietuvių rašytojas ir filosofas Vydūnas. 1705 m. statytoje buvusioje parapijos mokykloje įkurtas **Vydūno memorialinis muziejus**, kuriame galima pagilinti žinias apie Mažosios Lietuvos praeitį, apžiūrėti unikalų eksponatą – Vydūno arfą.

Vydūnas, tikrasis vardas Vilhelmas, Vilius Storostas (gimė 1868.03. 22 Jonaičiuose, Šilutės apyl. mirė 1953.02. 20 Detmolde, Vokietijoje; 1991 palaikai perlaidoti Bitėnų-Rambynio kapinaitėse) - filosofas, rašytojas, kultūros ir visuomenės veikėjas. 1888 metais Vydūnas baigė Ragainės mokytojų seminariją. 1888–1892 metais mokytojavo Kintuose, 1892–1912 m.– Tilžėje. Greifswaldo, Hallės, Leipcigo, Berlyno universitetuose laisvojo klausytojo teise studijavo filosofiją, sociologiją, religijos, literatūros ir meno istoriją, anglų, prancūzų, sanskrito kalbas. Tilžėje ir daugelyje kitų Rytprūsių vietų rengė lietuviškus vaidinimus, koncertus ir dainų šventes, dirigavo „Birutės“ chorui, padėjo šiai organizacijai rengti šventes. Klaipėdoje, Šilutėje, Tilžėje ir kituose Mažosios Lietuvos miestuose skaitė filosofijos paskaitas.

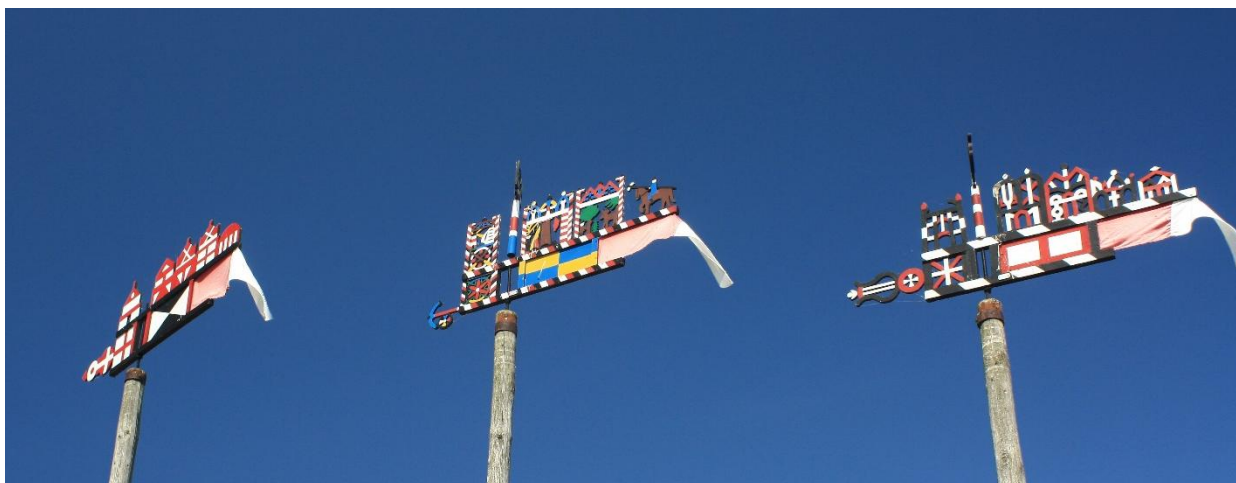
Kintų Vydūno kultūros centras, nuotr. situteinfo.lt

1705 metais statyta Kintų parapiinė pradinė mokykla, kurioje 1888–1892 mokytojavo Vydūnas, dabar Kintų Vydūno kultūros centras.

Netoli Kintų gyveno žvejybos inspektorius, anglų kilmės pirklys **Vilhelmas Berbomas**, 1844 m. įvedęs Kuršių marių žvejų laivų žymėjimą vėtrungėse. Tokių puošnių ir savitų vėtrungių nebuvo niekur kitur Europoje. Kintų Vydūno kultūros centre rengiamos edukacinės programos apie vėtrunges „Išmok perskaityti vėtrungę“.

Kuršių vėtrungės – unikalus Lietuvos pamaro krašto paveldas, simbolių ir reikšmių paženklintos senųjų žvejų burvalčių detalės ir puošmenos. Jas galima imti ir skaityti lyg knygą – čia atsispindi žvejo gyvenimo istorija. Edukaciniame užsiėmime pasakojama apie vėtrungių atsiradimo priežastis, gamybos subtilybes, spalvų ir raštų reikšmes.

Kuršių vėtrungės, nuot. P.Černiausko

Kintai garsūs ir žvejų tradicijomis. Nuo seno kintiškiai „rungtyniauja“ su Rusnės žvejais dėl išskirtinių rūkytos žuvies receptų. Dalyvaujant kulinariniame kruize „Žuvies kelias“ nuo Kintų iki Drevernos galima ne tik grožėtis puikiu kraštovaizdžiu, bet ir paragauti šviežiai sugautos žuvies patiekalų: net kelių rūšių skirtingos žuviuonės, verdamos ant laužo, tenykščių žvejų išrūkytų delikatesų, kapitono buriniame laive troškinto unguorio. Kintų – Ventės pakrantė mėgstama vieta ir dailininkų vasaros plenerams.

VENTĖS RAGAS

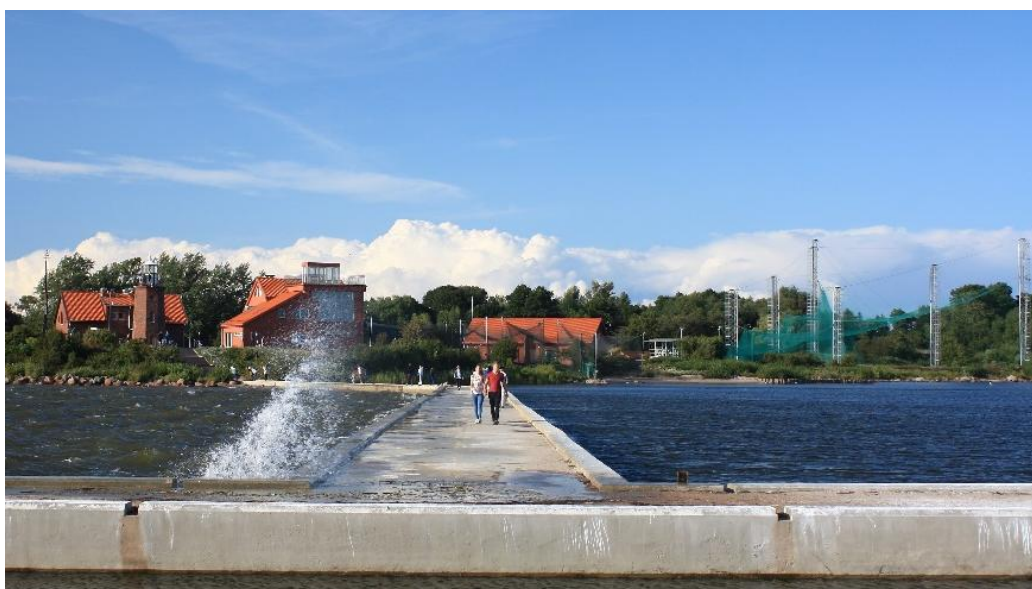
Tai įspūdingas gamtos kampelis Kuršių marių apsuptyje. Pačiame pusiasalio pakraštyje, Ventės rage, stovi **švyturys**. Nuo 1837 m. pastatytas medinis statinys švietė pasiklydusiems laivams jame alyva kurenama lempa. Dabartinis raudonų plytų švyturys (11 m aukščio bokštas) pastatytas 1852 m. Paskelbtas kultūros paveldo objektu. Į švyturio apžvalgos aikštelę veda seni geležiniai, papuošti originaliais ornamentais laiptai. Objektas svarbus ir kaip regykla, nuo kurios atsiveria Kuršių marios, matosi Kuršių nerija, Rusnės sala. Nuo šios aikštelės galima

pamatyti Kuršių nerijoje už 12-13 km į pietvakarius esančią Nidą ir auksines kopas bei 8,5 km į vakarus nutolusią Preilą. Už 3,6 km į rytus į Kuršių marias įteka pagrindinė Nemuno atšaka Atmata.

Su paukščių migracija lankytojai kviečiami susipažinti Tado Ivanausko Zoologijos muziejaus **Ventės rago ornitologinėje stotyje**.

Ornitologinėje stotyje įrengtas nedidelis muziejus, kuriame galima susipažinti su paukščių žiedavimo istorija, paukščių migravimo tyrimais ir unikaliu Nemuno deltos sparnuočių pasauliu. Ventės Ragas – itin svarbi vieta migruojantiems paukščiams. Kai kada per Ventės Ragą per dieną praskrenda iki 300 tūkst. paukščių.

Ventės rago ornitologinė stotis, Marių g. 24, Ventė. <http://www.vros.lt>

Ventės ragas, nuotr. P.Černiausko

Ventės ragas – tai vienas geriausių paukščių stebėjimo punktų Europoje, nes pro jį driekiasi pagrindinis jų migracijos kelias. Ši nepaprasta vieta buvo atrasta paukščių žieduotojo Miko Posingio, o 1929 m. prof. T. Ivanauskas įsteigė Ventės Rago paukščių žiedavimo stotį, kuri sėkmingai veikia iki šiol. Ši stotis – viena seniausių pasaulyje. Pastaraisiais dešimtmečiais ornitologinėje stotyje įrengtos didžiausios pasaulyje paukščių gaudyklės (jų plotis – 60 m, aukštis – 25 m) bei modernios „zigzaginės“ gaudyklės. Šių gaudyklių autorius – ilgametis ornitologinės stoties direktorius Leonas Jezerskas. Ventės Rago ornitologinėje stotyje nuo jos

įkūrimo iš viso apžieduota apie 2 milijonai paukščių, kurie buvo 226 rūšių. Daugiau nei 95% visų žieduotų paukščių sudarė smulkūs žvirbliniai paukščiai (varnėnai, didžiosios zylės, šelmeninės kregždės ir kt.). Pastaraisiais metais kasmet gaunama apie 300 – 400 pranešimų apie ornitologinėje stotyje žieduotus paukščius iš įvairių Europos, Azijos ir Afrikos šalių.

VILHELMO KANALAS

Vilhelmo kanalas buvo iškastas 1863–1873 metais. Jis sujungė marias su Minija. Kanalas buvo pavadintas Vilhelmo I vardu (tai antrasis karaliaus Frydricho Vilhelmo III ir karalienės Luizės sūnus). Kanalas prasideda *ties Lankupiais, toliau driekiasi pro Dreverną, galiausiai pasiekia Klaipėdą*. (Kanalo ilgis – 25,3 km, plotis – 28-30 m, gylis – 2-3 m). Kanalas turėjo apsaugoti laivus ir plukdomus sielius nuo pavojingų audrų, kildavusių Kuršių mariose, ypač Ventės rago akvatorijoje.

Po Prancūzijos ir Prūsijos karo (1870-1871), Prancūzijai pralaimėjus, paspartinti kanalo kasimo darbams nuo 1870 m. paskutinio metų ketvirčio buvo atsiųsta apie 690 prancūzų karo belaisvių. Jie kanalą kasė trejus metus, čia mirė 5 karo belaisviai. Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu prancūzų karo belaisviams, žuvusiems kasant kanalą, atminti prie kanalo žiočių pastatytas paminklas. 1902- 1904 m. kanalo krantus sujungė dešimt lengvų metalinių tiltų. Dabar kanalas - populiarėjanti vandens turizmo trasa, pramoginės žvejybos vieta.

DREVERNA

Dreverna kaimas Klaipėdos rajono pietvakariuose, įsikūręs vaizdingoje Kuršių marių pakrantėje. Kaimas nuo seno garsėjo dideliais žuvų turgumis, o pastaruoju metu tai svarbi jėgos aitvarų bei banglenčių sporto vieta. Drevernos mažųjų laivų uoste vyksta įvairios pamario šventės, vasaros sezonu pagal tvarkaraštį iš Uosto kursuoja reguliarus keleivinis keltas į Juodkrantę. Bene patraukliausia uosto lankytina vieta – 15 metrų aukščio **apžvalgos bokštas**, iš kurio atsiveria nuostabūs vaizdai į Kuršių marias, Kuršių nerijos Mirusias kopas.

Dreverno apžvalgos bokštas, P. Černiausko nuotr.

Vaizdas iš Dreverno apžvalgos bokšto, A. Raškevičiūtės-Šimkevičienės nuotr.

J. GIŽO ETNOGRAFINĖ SODYBA

Drevernoje gyvenęs žymus Kuršių marių laivų statytojas Jonas Gižas (1867-1940), statė ir remontavo Kuršių nerijos ir Pamario krašto žvejų burvaltes. Kūrė ir laivų modelius, vėtrunges. 2010 m. rekonstravus J. Gižo etnografinę sodybą, įkurtas muziejus ir

turizmo informacijos centras. Muziejuje įrengta istorinė ekspozicija apie Drevernos laivadirbį ir žveją J. Gižą, pristatoma Pamaro krašto istorija, tradicijos, laivų tipai bei jų statymo ypatumai, senosios žvejybos tradicijos ir žvejų laimikis. Taip pat organizuojami edukaciniai plaukiojimai senoviniu buriniu kuršių laivu-reisine „Dreverna“. Teikiamos baidarių, kanojų nuomos bei stovyklavimo paslaugos.

Bene populiariausia iš siūlomų edukacinių programų - kulinarinis maršrutas „Žuvies kelias“. Programos metu supažindinama su muziejaus ekspozicija, ragaujama skaniaji dreverniškių žuvienė, vyksta pasiplaukiojimas Kuršių mariomis, Nemuno delta, Minija, Karaliaus Vilhelmo kanalu. *Žvejų g. 13, LT-96240 Dreverna, tel. +370 46 476 301, mob. +370 648 23198, el. paštas gizo.sodyba@klaipedosrajonas.lt*

PRIEKULĖ

Priekulė, miestas į pietryčius nuo Klaipėdos, pirmą kartą minima 1540 m. ir pavadinta pagal to meto seniūno Luko Priekulio vardą. Iki šiol išliko daugiausia savaimingai XVI-XIX a. susiklosčiusi senoji miestelio dalis su istoriniu gatvių tinklu, mūriniais XVIII - XX a. pr. namais, turgaus aikšte.

1587 m. Priekulėje pastatyta pirmoji evangelikų liuteronų bažnyčia - seniausia Klaipėdos krašte. Deja, II pasaulinio karo metu bažnyčia sudeginta. Šiuo metu jos vietoje stovi paminklas minintis miestelio 450 m. jubiliejų. Nuo XIX a. miestelis klestėjo - čia veikė svarbi to meto J. Schröderio ir J. Traušio spaustuvė, Priekulė garsėjo plytų gamyba, aludariais. Visai šalia Priekulės, pietryčių pusėje, ant aukšto Minijos kranto pylimo stovi XIX a. iš lauko akmenų bei raudonų plytų sumūryta neogotikinė koplyčia-mauzoliejus. Koplyčią mirusios žmonos atminimui pastatė masonas Bronackis. Tai vienas iš masonų palikimo objektų Vakarų Lietuvoje. Istorinę praeitį meną išlikęs Priekulės dvaro pastatų kompleksas. Miestelį iki šiol garsina sodyba, kurioje vasarodavo rašytoja Ieva Simonaitytė.

IEVOS SIMONAITYTĖS MEMORIALINIS MUZIEJUS

Tai dviejų aukštų vasarnamyje, svečių ir rašytojos kambariuose, sukurta memorialinė autentiška aplinka, kurioje 1961-1978 m. rašytoja praleisdavo vasaras. Ieva Simonaitytė – Klaipėdos krašto rašytoja, apysakų ir romanų kūrėja, viena žymiausių autorių, lietuvių prozoje vaizdavusių Mažosios Lietuvos gyvenimą. I. Simonaitytė įamžino krašto savitumą, istorinį regiono likimą, vaizdavo lietuvininkų buitį, gyvenseną, etninius tipažus, senojo folkloro atspindžius. Vienas geriausiai žinomų jos romanų „Aukštųjų Šimonių likimas“, kuriame vaizduojamas vienos giminės likimas, atskleidžiantis Mažosios Lietuvos istoriją. Už šį romaną rašytojai buvo suteikta Lietuvos valstybinė literatūros premija.

Rašytojos vardo muziejuje vedamos ekskursijos lietuvių, anglų, rusų kalbomis, organizuojami įvairūs renginiai: I. Simonaitytės gimtadienių ir kitų atmintinų datų minėjimai, susitikimai su I. Simonaitytės literatūrinės premijos laureatais, knygų pristatymai, Tarptautinės muziejų dienos renginiai „Šviesos naktyje“. I. Simonaitytės memorialiniame muziejuje vedami rašytojos gyvenimą bei kūrybą pristatantys edukaciniai užsiėmimai.

KLAIPĖDA

1807-1808 m. Klaipėdos vaidmuo Prūsijos karalystėje dėl čia perkeltos sostinės bei karališkosios šeimos - Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo III ir karalienės Luizės - rezidavimo buvo ypatingas. Nors tuo metu tai buvo pats mažiausias iš senosios Prūsijos jūrinių miestų (5080 gyventojų), tačiau pasak vokiečių istoriko W. Stribrny, tada nebuvo kito labiau už Klaipėdą žinomo Prūsijos miesto.

Maršrutas „karalienės luizės keliu“ (Klaipėdos dalis) supažindina su 19 a. Klaipėdos miestu bei siekia atrasti šį laikotarpį menančius karališkuosius ženklus, išryškinti su karalienės Luizės gyvenamuoju laikotarpiu Klaipėdoje susijusius momentus.

PRŪSIJOS KARALIŠKOSIOS POROS REZIDENCIJA – PASTATAS DANĖS G. 17

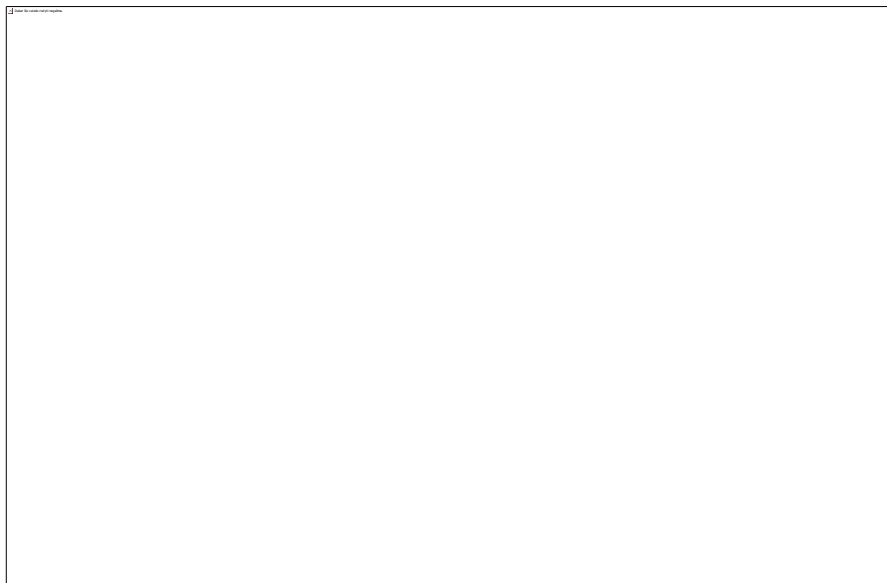
Vienas iš išlikusių istorinių namų Danės, anksčiau vadintos Luizės vardu, gatvėje (šiandien – Klaipėdos Rotušė, Danės g.17) - turtingos biografijos, susijusios su daniškuoju, prūsiškuoju, rusiškuoju, prancūziškuoju, lietuviškuoju miesto puslapiu, pastatas.

Tai istorinis klasicistinio stiliaus, statytas XVIII a. pab. - XIX a. pr., namas, priklausęs danų konsului Klaipėdoje ir garsiam pirkliui Lorkui, vėliau atitekęs jo žentui didžiajam miestiečiui F. Konsentijui.

Nors jau 1254 m. Klaipėdai buvo suteikta savivalda, tačiau ilgus amžius miestas neįstengė pasistatyti rotušės, o miestiečių bendruomenė buvo labai maža. XVI a., kai Klaipėda išgyveno pirmąjį ekonominį pakilimą, magistratas prašė vyriausybės leisti pastatyti mūrinę rotušę.

Rotušė buvo pastatyta prie magistralinių Turgaus ir Tiltų gatvių sankryžos, bet šis pastatas, manoma, sudegė XVII amžiaus antroje pusėje. Pagerėjus finansinei padėčiai, XIX a. antroje pusėje, kai turtingi pirkliai užrašė miestui nemažas pinigų sumas, 1846 m. už 13000 talerių miesto magistratas nupirko šį gyvenamąjį namą ir čia įsikūrė Rotušė.

Pastatas, XIX a. pradžioje priklausęs danų konsului Lorkui, vėliau jo giminaičiui, buvo dviejų aukštų, papuoštas lipdiniais. Kadangi per didįjį 1854 m. gaisrą sudegė visi miesto laikrodžiai, buvo manoma laikrodį įtaisyti virš rotušės. Bet dėl lėšų stokos atsisakyta (laikrodis buvo įkeltas į netoliese pastatytos gaisrinės bokštą). Pats Lorko pastatas 1875-1877 m. buvo rekonstruotas, pastatas perstatytas neorenesanso stiliumi, o po rekonstrukcijos šio namo fasadas pasipuošė heraldika: Klaipėdos herbu, prūsiškaisiais ereliais, o virš pirmo aukšto langų - kaukės, vaizduojančios senių galvas. Išorės rekonstrukcijos projektą paruošė vietinis architektas, statybos patarėjas Kornelijus.

Klaipėdos rotušė, nuotr. klaipedatravel.lt

Pastatas yra susijęs su iškilomis istorinėmis asmenybėmis, visada išliko svarbiausiu miesto akcentu. Napoleono karo metu, 1807-1808 m., šiame name gyveno ir rezidavo Prūsijos karalius Frydrichas Vilhelmas III su karaliene Luize.

Didžiausiu išbandymu Prūsijai tapo karas su Prancūzija. Dar 1802 m. Mėmelyje įvyko pirmasis Prūsijos karaliaus susitikimas su Rusijos imperatoriumi Aleksandru I. Liepos 8 d. karališkoji pora per Kuršių neriją atvykusi iš Kionigsbergo, apsistojo šiame pirklio ir Danijos konsulo Lorcko name. Tuo tarpu Rusijos imperatorius mieste pasirodė liepos 10 d. ir buvo sutiktas ištaigingomis triumfo arkomis, Liepų gatvės pradžioje arką sudarė du girliandomis apjuosti obeliskai; ant vieno plevėsavo Prūsijos vėliava, ant kito – Rusijos. *Šis susitikimas*

atvėrė karalienės Luizės Klaipėdos istorinį puslapį, nuo kurio imta į karalienę žiūrėti jau kaip į iškilų monarchę. Pačios karalienės dienoraštyje susitikimas aprašytas šiltomis spalvomis, simpatizuojant sąjungininkui, o susitikimą įamžino tapytojas Henrichas Antonas Dėhlingas, pagal kurio drobę 1805 m. sukurta graviūra kabojo Klaipėdos tarybos posėdžių salės prieškambarėje.

Šiame miesto istoriniame pastate buvo priimti ir svarbūs Europos tautoms politiniai sprendimai, pradėti ir įgyvendinti prasmingi darbai (čia buvo parengti dokumentai: Spalio ediktas, skelbiantis apie baudžios panaikinimą, Miesto nuostatai ir kt.). 1807 m. sausio 28 d. jame pasirašyta taikos sutartis tarp Anglijos ir Prūsijos, tų pačių metų balandžio 1-4 d. buvo iškilmingai sutiktas Rusijos imperatorius Aleksandras I, su kuriuo aptartos sutarties dėl karo pratęsimo su Napoleonu sąlygos. Rezidencijoje nuolat lankėsi anglų, rusų, prancūzų ir kitų šalių diplomatai, aukšto rango kariškiai – susitikimai su jais lėmė svarbius sprendimus tiek šaliai, tiek ir miestui. 1807 m. kovo 10 d. čia buvo atšvęstas 32-asis karalienės Luizės gimtadienis - buvo iluminuotas miestas, iškeltos vėliavos laivuose, saliuota. Sveikino susirinkę oficialūs asmenys, žymūs miestiečiai, artimieji. Čia parašyta nemažai karalienės Luizės laiškų, kuriuos išleido buvusios Luizės gimnazijos direktorius dr. Eduardas Kiuzelis.

BARELJEFAS KARALIENEI LUIZEI

1999 m., ant pastato Danės g. 17, Vokietijos „ÄnchenvonTharau“ draugijos iniciatyva buvo atidengtas karalienei Luizei skirtas bronzinis bareljefas, sukurtas pagal Gerhardo von Kuegelgeno paveikslą (autorius H.Haacke).

Bareljefas karalienei Luizei, nuotr. krastogidas.lt

Luise Auguste Wilhelmine Amalie Strelitz von Mecklenburg (1776 – 1810), Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo III žmona, dievinama Karalienė, Motina, išauginusi devynis vaikus. Tarp jų - Prūsijos karalius Frydrichas Vilhelmas IV, Prūsijos karalius ir Vokietijos imperatorius (nuo 1871) Vilhelmas I, Rusijos carienė Šarlotė Prūsietė (Charlotte, caro Nikolajaus I žmona). Luizė tapo Prūsijos karaliene 1797 m., kronprincui Frydrichui Vilhelmui atėjus į Prūsijos sostą, kurį valdė iki 1840 m.

Klaipėdos pašto salėje, gimnazijos auloje bei rotušėje kabėjo Luizės portretai, bent keliuose kituose miesto statiniuose – Luizės bareljefai. Luizė buvo viena mėgstamiausių istorinių asmenybių Mažojoje Lietuvoje.

Vietiniai Mažosios Lietuvos gyventojai labai mėgo Luizę dėl jos malonaus būdo. Ji laikyta paprastų žmonių užtarėja. Pats Napoleonas Luize žavėjosi ir sykiu neapkentė jos. Būtent Luizė, o ne jos vyras Vilhelmas Frydrichas, subūrė valstybių koaliciją prieš Napoleoną. Paskutinis dūris į sugniuždytą Luizės širdį įvyko Tilžės taikos metu (1807 m. liepos 7 d.), kai Napoleonas panorą ją pamatyti. Teigta, kad ji prašiusi politinių nuolaidų, bet Napoleonas tik pagyręs viešnios aprangą. Vėliau Prancūzijos imperatorius Aleksandriui I sakęs, jog „Prūsijos karalienė – žavinga moteris. Jos siela dera prie gražios išorės. Todėl, užuot nuėmus karūną,

norėtusi padėti jai po kojų“. Vokiečių istoriografijoje akcentuojama, kad pažeminimas Tilžėje galutinai pražudęs karalienę (Luizė mirė sulaukusi 34 metus).

Dar gyvai karalienei esant įsigalėjo Luizės kultas. Amžininkai vadino ją šviesiausiuoju angelu, šventąja, Prūsijos žvaigžde audrų debesyse, Prūsijos madona. Jos garbinimas ypač sustiprėjo vėlesniu laikotarpiu, simboliniu Luizės kulto apogėjumi laikytini 1870–1871 m., kai prasidėjo Prūsijos ir Prancūzijos karas. Prieš išvykdamas į frontą, antrasis Luizės sūnus Vilhelmas I, parklupęs prie motinos sarkofago, prisiekė atkeršyti Prancūzijai ir paaukojo mėlynų gėlių puokštę (vyriausias sūnus prisiminė, kaip, keliaujant iš Kionigsbergo į Mėmelį, sulūžęs kariatos ratas ir motina pievoje rinkusi mėlynas gėles vaikų vainikams; mėlynų gėlių vainiku pasipuošęs berniukas atvaizduotas „Taikos kolonos“ reljefe Berlyne).

LUIZĖS SKVERAS/ PAMINKLAS „BORUSSIA“ (BORUSIJA)

Minint 100-ąsias kovų pergalėi prieš Napoleoną metines, priešais rotušę (Danės g. 17) buvo įrengtas Luizės skveras. Buvo sutvarkytos krantinės, pasodinta medžių, suformuoti gėlynai.

Paminklas Borussia, nuotr. www.krastogidas.lt

Paminklas „Borussia“ – tai 1907 m. pergalės prieš Napoleoną bei Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo III ir karalienės Luizės prieglobsčio Klaipėdoje šimtmečiams atminti pastatytas paminklas. Kartais jis vadinamas Tautiniu paminklu – Klaipėda buvo vienintelis Prūsijos miestas, kurio nebuvo okupavusi Napoleono kariuomenė. 1907 m. paminklas iškilo prieš rotušę – buvusius pirklio Fr. L. Consentiaus namus, kurie 1807–1808 m. buvo tapę laikinąja Prūsijos rezidencija.

Paminklo „Borussia“ autorius – skulptorius P. Breueris. Tai buvo 4 m aukščio bronzinė skulptūra, atvežta iš Berlyno. Prūsiją simbolizavo į graikų karo deivę Atėnę panaši moteris antikiniai rūbais, su romėnišku šalmu ant galvos. Dešinėje rankoje ji laikė durklą, kairėje – skydą ir ietį, ant kurios buvo pritvirtinta lentelė su užrašu „Borussia“. Paminklo atidengimo iškilnėse dalyvavo Prūsijos karalius Vilhelmas II su žmona. Iš uosto jo didenybės karieta važiavo per gėlių girliandomis išpuoštą miestą, po ceremonijos apsilankė rotušėje. Į paminklo atidengimo iškilmes susirinko daugybė žmonių iš Klaipėdos ir aplinkinių miestelių, išsirikiavo

įvairios organizacijos: kolonijinių prekių krautuvių bendrijos, Kariškių draugija, Sportininkų draugija. Buriuotojų draugija atplukdė jachtas prieš paminklo aikštę prie Biržos tilto. Po 1923 metų, lietuviai sukilėliai nukėlė paminklą ir nugabeno į rotušės kiemą. Ketvirto dešimtmečio pabaigoje, sustiprėjus vietinių vokiečių nacionalistinėms nuotaikoms, jis buvo vėl atstatytas. Per Antrąjį pasaulinį karą paminklas dingo, o jo vietoje tarybiniais metais pastatyta "Žvejo" skulptūra. Aplink skulptūrą įrengtas vasarą veikiantis fontanas.

KARALIŠKOJI KARALIENĖS LUIZĖS GIMNAZIJA

Karalienės Luizės įamžinimas Klaipėdoje susijęs su jos indėliu į švietimą. Kadangi Luizei itin rūpėjo mergaičių išsilavinimo kėlimas ugdant taurius moteriškus papročius ir tėvynės meile paremtą savimone, ji globojo 1806 m. įsteigtą privačią Aukštesniąją mergaičių mokyklą. O 1807 m. rudenį atkreipė dėmesį į nesutvarkytą Liepų alėją, mat vieną lietingą dieną moterys ir mergaitės su auliniais batais ėjo gatve, kad nepaskęstų. Karalienės Luizės pavyzdžiu auklėtos išstosios vokiečių tautos kartos, nes didžioji dalis mergaičių mokyklų turėjo Luizės vardo fondą.

Karalienės Luizės Klaipėdoje praleisti metai žymėjo ir reikšmingų reformų pradžią: čia buvo paskelbta apie valstiečių išvadavimą iš baudžiatvės, vykdoma universitetų reforma, rūpintis miesto gerove. Karalienė Luizė rėmė ir netgi inicijavo Prūsijai reikalingas reformas, ji tapo populiari „Prūsų Lietuvoje“. Gatvės, mokyklos buvo vadinamos jos vardu. Giruliuose 1911 m. įsteigti Luizės poilsio namai neturtingiems vaikams.

1889 m. Puodžių gatvės pradžioje pradėta statyti gimnazija, pašventinta 1891 vasario 10 dieną, suteikiant karalienės Luizės vardą.

Karalienės Luizės gimnazija

Gimnazijos atidarymo šventėje organizuota mokinių eiseną, miestiečiams rodyti vaidinimai, parodomieji gimnastikos pratimai. Iškilnėse dalyvavęs Vokietijos karalius Vilhelmas II mokyklai padovanojo dailininko J. F. A. Tischbeino karalienės Luizės portreto kopiją. Pirklys H. Gerlachas ta proga gimnazijai įteikė karaliaus Frydricho Vilhelmo III portretą. Abu portretai kabėjo auloje, kur didelėmis raidėmis buvo išrašyti jaunimui skirti karalienės Luizės žodžiai: „Reikia veržtis tolyn. Tik pasirūpinkime, kad su kiekviena diena taptume vis brandesni ir geresni“. Šios mokyklos direktorius dr. Eduardas Kiuzelis išleido 1900 m. karalienės Luizės laiškus, rašytus Klaipėdoje.

Gimnazija veikė iki 1945 m. Nemažai mokytojų buvo iškilios asmenybės, o joje mokėsi tokie žinomi žmonės, kaip F. W. Argelanderis, B. Beckeris, H. Šojus, V. Gaigalaitis, M. Brakas ir kt.

Išlikusiame pastate įsikūrusiam Jaunimo centrui 2016 m. grąžintas karalienės Luizės vardas. Tais pačiais metais Karalienės Luizės Rotary klubo narių iniciatyva ant pastato pakabinta atminimo lenta, skirta karalienei Luizei.

Puodžių g. 1 (dabar - Klaipėdos karalienės Luizės jaunimo centras)

LIEPŲ GATVĖ (BUV. ALEKSANDRO)

Lyginant su kitomis miesto gatvėmis, ši gatvė pavadinimą keitė kone daugiausia kartų: buvo vadinta Žąsų turgumi, Aleksandro g., Liepų g., Smetonos alėja, Adolfo Hitlerio g.,

Maksimo Gorkio g. Galiausiai, 1988 m., gatvei buvo grąžintas Liepų g. pavadinimas. Dar ir šiandien tai viena gražiausių Klaipėdos gatvių, kurioje stovi įvairių architektūros stilių pastatai – buvusios XIX a. pasiturinčių miestiečių vilos – kuriuose įsikūrę muziejai (Liepų gatvė 12 – Laikrodžių muziejus), bankai, restoranai.

XVII a. pradėjo dēliotis dabartinė Liepų gatvė. Iš pradžių čia kūrėsi sodininkai, gėlininkai, o kiek vėliau - pirkliai, pramonininkai, tarnautojai. Neretai tai būdavo atvykėliai iš Anglijos, kai kurie susigiminiavę su vietiniais vokiečiais. Tie turtuoliai namus, sandėlius turėdavo ir senamiestyje. O čia, ramioje vietoje, statėsi savo rezidencijas.

XIX a. pirmojoje pusėje – XX a. pradžioje Liepų gatvė tapo reprezentacine. Jai buvo keliami net specialūs reikalavimai. Pavyzdžiui, šaligatviais buvo draudžiama vežti krovinius rogutėmis, vežimais, netgi nešioti sunkius ryšulius ar lieti vandenį. O kai turtuoliai sužinojo, kad Liepų gatvę ketinama prailginti ir nutiestu tiltu per Danę ją sujungti su plentu, jie protestavo: kaip reikės gyventi, jei ankstyvą rytą Liepų gatve ims dardėti valstiečių vežimai.

Netoliese, Liepų gatvės pradžioje, kur kadaise buvo žąsų turgus, stovėjo kaizerio Vilhelmo I paminklas, kur marširuodavo Prūsijos armijos gvardiečiai ir kur mėgo vaikščioti Karalienė Luizė su savo svita.

PAMINKLAS KARALIUI VILHELMUI I

Klaipėda neturėjo reprezentacinės aikštės. Kareivių paradai paprastai vykdavo turgavietėse. 1807 m. apsigyvenus karališkajai porai, Prūsijos armijos gvardiečiai marširuodavo po Liepų gatvės pradžioje veikusį žąsų turgų. 1896 m. Liepų gatvės pradžioje buvo pastatytas skulptoriaus R. Bėrvaldo paminklas karaliui Vilhelmui I (valdė 1861-1888 metais; Prūsijos karalius ir nuo 1871 m. Vokietijos imperatorius), kurio vardas buvo populiarus, nes jam valdant Vokietija nugalėjo Prancūziją.

Tai buvo 2,7 m aukščio statula, vaizduojanti karalių Vilhelmą I su generolo rūbais. Figūra buvo iškelta ant 3 m. aukščio keturkampio granitinio pjedestalo. Jo priekinėje pusėje buvo iškaltas užrašas: „Vilhelmas Didysis“. Kitus tris pjedestalo šonus puošė bareljefai, vaizduojantys Vilhelmo I ir jo šeimos gyvenimo momentus Klaipėdoje. Viename jų – karalius, tuomet dar princas, raportuojantis apie savo Klaipėdoje pradėtą karinę tarnybą. Antrajame – karalienė Luizė uždeda princui rugiagėlių vainiką. Trečiasis bareljefas vaizdavo Vilhelmo tėvo

karaliaus Frydricho Vilhelmo III susitikimą su Rusijos imperatoriumi Aleksandru I 1802 metais. Paminklas nuverstas 1923 m., o ketvirtajame dešimtmetyje atstatytas kitoje Liepų gatvės vietoje - dabartinės Donelaičio aikštės pakraštyje. Per Antrąjį pasaulinį karą paminklas dingo.

Paminklas karaliui Vilhelmui I, Nuotr.: www.uostas.info

PROGRAMA „ŠOKANČIOS BAŽNYČIOS“

Choreografė Agnija Šeiko su šokio teatru „Padi Dapi Fish“ , šokėjų ir jų mokinių komanda sukūrė šokio ir garso spektaklį-ekskursiją po septynių senosios Klaipėdos bažnyčių vietas. Jame pasakojama miesto istorija, kalbama apie buvusį gyvenimą neatpažįstamai pasikeitusiose vietose ir neišlikusias senamiesčio bažnyčias. Spektaklį galima pamatyti tik Klaipėdoje.

Spektaklio-ekskursijos žiūrovai „apginkluoti“ ausinėmis, vyriško balso lydimi, nuo Klaipėdos pilies per Anikės aikštę, Turgaus ir Tiltų gatvėmis keliauja iki Senojo turgaus. Užklystama ir į rečiau lankomus senamiesčio užkaborius, kur buvusių bažnyčių vietose galima rasti prekybos centrą ar apartamentus. Keliaujant Klaipėdos senamiesčiu ne tik klausomasi šokio, judesio ar gyvųjų paveikslų fragmentais.

Maršrutas: Piliavietė, Teatro aikštė, Turgaus gatvė, Tiltų gatvė, Senasis turgus.

Programa „Šokančios bažnyčios“, nuotr. teatrai.lt

PIRKLIO J. G. ARGELANDERIO NAMAI

Dabartinio centrinio pašto vietoje stovėjo garsaus astronomo F. Argelanderio (1799-1875) tėvo pirklio Argelanderio namai, kuriuose napoleonmečiu buvo apgyvendinti Prūsijos sosto įpėdiniai. Tai buvo vieno aukšto namai su erdviomis mansardomis, 1790 m. „gražiai pastatyti ir patogiai įrengti“ (P. Rozenvalis), stovėję centrinio pašto vietoje. Juose buvo įkurdinti kronprincas Frydrichas Vilhelmas, būsimasis Prūsijos karalius Vilhelmas IV ir princas Vilhelmas, būsimasis Prūsijos karalius ir pirmasis Vokietijos kaizeris Vilhelmas I.

Namo kieme buvo dekoratyvus sodas, kuriame princai mėgo žaisti su Argelanderių sūnumi Fricu, būsimuoju garsiu astronomu. Dažnai Argelanderių namuose būdavo ir karališkoji pora – lankydamo vaikus, mėgo pasisvečiuoti sode, aptarti šalies problemas. Įdomu tai, kad gražūs ir šilti miestelėnų ir karališkosios šeimos santykiai, prasidėję Mėmelyje, nenutrūko ir vėliau. Katalikiškosios dinastijos nariai ilgą laiką susirašinėjo su Konsencijaus, Plavu, Grifinų, Argelanderių šeimomis, o šie saugojo karališkąsias relikvijas (viena vertingiausių – Luizės sofa). Mėmelio municipaliteto rūmuose kabojo daugybė Luizę vaizdavusių paveikslų, graviūrų. Plavų šeima saugojo karolius, kuriuos karalienė užkabino mažajai Plavų dukrai, o Konsencijus brangino rašymo reikmenis, kuriais karalienė rašė laiškus jų namuose. 1891 m. jie dovanoti kaizeriui Vilhelmui II, kuris perdavė Hohencolernų muziejui. F. L. Konsencijui padovanoto nutapyto karalienės Luizės portreto kopija vėliau kabojo daugelio klaipeidiečių namuose.

Liepų g. 16

Dėl namo istorinės vertės, karalius Vilhelmas I neleido pastato nei rekonstruoti, nei griauti. Tik jam mirus, 1888 m., Argelanderių namo vietoje iškilo pašto rūmų kompleksas. 1993 m. Klaipėdoje ant centrinio pašto sienos atidengta vokiečių padovanota memorialinė lenta F. W. Argelanderiui (1799-1875).

PAŠTO RŪMAI IR KARILIONAS LIEPŲ G. 16

1890 m. pradėti statyti pašto rūmai (architektas H. Schedè). Pastato stogas dengtas įvairių atspalvių skalūno plokštėmis, kurios sudarė Marienburgo pilies ornamentą. Pašto kompleksą sudarė trys statiniai: dviaukštė pašto įstaiga, sandėlis, arklidė ir pastatėlis kariatoms laikyti. Buvo įrengti direktoriaus, sargo butai, kambariai keleiviams. Ansamblį puošė metalinė tvora, ant kurios stulpų švietė dekoratyvūs dujiniai, vėliau elektriniai žibintai. Daug dėmesio skirta klientų aptarnavimo salei – itin puošnios drožinės ir dekoratyvinėmis metalinėmis grotelėmis puoštos išorinės durys, langų vitražai, lubos ir sienos, dekoruotos augaliniais ornamentais su paukščiais, laikančiais laiškus. Vienas iš karališkų ženklų – salėje kabojęs karalienės Luizės portretas, kuriame ji pavaizduota vaikštinėjanti Tauralaukio apylinkėse (deja, neišlikęs).

Klaipėdos pašto rūmai, nuotr. <https://klaipedatravel.lt/>

Neogotikos stiliaus didelės meninės vertės architektūros rūmai iškilmingai atidaryti 1893 m. spalio 16 d. Pašto pastatų eksterjere sujungti trijų architektūros stilių – neogotikos, klasicizmo ir jugendo – elementai. 42 m aukščio bokšte sumontuoti koncertiniai varpai – tai didžiausias Lietuvoje karilionas. Kiekvieną šeštadienio ir sekmadienio vidurdienį čia skamba varpų muzika. Tai istorinis paminklas, primenantis Mėmelio laikinosios sostinės laikus.

1932 m. paštas rekonstruotas, sodas pradėtas užstatyti pastatais. 1935 m. pristatytas priestatas. Per Antrąjį pasaulinį karą ir pokariu smarkiai nukentėjo. 1970 m. pašto kompleksas buvo rekonstruotas.

DANĖS G. SKVERAS

Danės upės krantinės skveras - karališkosios šeimos laisvalaikio vieta, čia jie mėgdavo pasivaikščioti, stebėti praplaukiančius laivus.

Danės skvere, šalia Biržos tilto, 2003 m. buvo atidengtas didžiausias Lietuvoje granito paminklas „ARKA“ - skulptūra, skirta paminėti Tilžės akto 85-ąsias ir Klaipėdos krašto susijungimo su Lietuva 80-ąsias metines. Tai paminklas vieningai Lietuvai, kurio viršuje iškalti žymios lietuvių rašytojos, leivos Simonaitytės žodžiai, parašyti prabėgus mėnesiui po 1923 m. sukilimo: „Esame viena tauta, viena žemė, viena Lietuva!“ (Autoriai: Lietuvos nacionalinės premijos laureatai skulptorius A. Sakalauskas, architektas R.Krištapavičius ir inžinierius konstruktorius T.Tubis).

Jūrinę Klaipėdos dvasią įkūnija medinis burinis laivas „Meridianas“ - miesto simbolis, viena iš turistų lankomiausių vietų uostamiestyje, puošiantis Danės upės krantinę. Mokomasis burlaivis „Meridianas“ pastatytas 1948 metais Suomijoje, Turku laivų statykloje, kaip kontribucija Tarybų Sąjungai po Antrojo pasaulinio karo kartu su kitais 48 tokio tipo burlaiviais. Atitekęs Klaipėdos jūreivystės mokyklai, buvo daugelio pokario būsimųjų laivavedžių, kapitonų pirmasis laivas. Jame jūros krikštą yrą gavę daugelis žinomų jūrų kapitonų.

„Meridianas“ – barkentina, tai 3–5 stiebų burlaivis su tiesiosiomis burėmis ant priekinio stiebo ir įstrižosiomis ant kitų stiebų (laivo ilgis – 51,70 m). Pakeitus laivo paskirtį, 1971 m. „Meridianas“ atplukdytas į Dangės (Danės) upę, jame

atidarytas restoranas. Vėliau burlaivis ne kartą remontuotas, atnaujintas jo interjeras, medinis korpusas „įvilktas“ į skardo šarvą. Po 2014 m. rekonstrukcijos atnaujintas restoranas, įrengta pažintinė ekspozicija apie laivą, atkurtos vairinės detalės, lauko ekspozicijoje galima apžiūrėti originalų „Meridiano“ sraigta, medinių konstrukcijų, bortų dalis, tašytus balasto akmenis, žibintus ir kt.

Žinoma, kad karalienė Luizė, eidama į Šv. Jono bažnyčią, turėdavo pereiti ir senąjį Biržos tiltą. Šiek tiek paėję Tiltų gatve link Jono kalnelio stabtelėkite prie vietos, kur stovėjo pati didžiausia Šv. Jono evangelikų bažnyčia – tai svarbi vieta Klaipėdai, o bažnyčią ruošiamasi atstatyti.

BIRŽOS TILTAS

Už „Meridiano“ esantis tiltas – tai Biržos tiltas. Iki XVIII a. antrosios pusės šis tiltas turėjo strateginę reikšmę. Dėl to jį saugojo dešiniajame upės krante supiltas ravelinas. Biržos tiltas duodavo miestui nemažai pajamų: kiekvienas praplaukiantis laivas privalėjo mokėti tilto pakėlimo mokestį – medinio tilto viduryje būdavo atidaroma nedidelė anga, kad pralįstų burlaivių stiebai.

Biržos tiltas, nuotr. <https://klaipedatravel.lt/>

Iki 1770 m. vienas seniausių miesto tiltų vadintas „Tilto vartais“. Per šį tiltą važiuojantys vežimai, keleiviai ir upe plaukiantys laivai buvo tikrinami ir registruojami. Ant tilto stovėjo nedidelės medinės parduotuvėlės. Miesto ribas perkėlus į šiaurę, vartai buvo išardyti. Pakeliamasis tiltas 1807–1924 m. perstatytas net septynis kartus (po 1879 m. rekonstrukcijos tiltas tapo pakeliamas net dviejose vietose dideliems ir mažiems laivams). Galiausiai šiam tiltui prigijo „Biržos“ tilto pavadinimas, dėl greta veikusios biržos. Iki XIX a. vidurio tai buvo vienintelis tranzitinis tiltas. Antrojo pasaulinio karo metu sugriautas, atstatytas 1948 m.

TURGAUS GATVĖ

Tai išskirtinis Klaipėdos bruožas tarp Lietuvos miestų.

Pasak istoriko M. Vainoriaus, skirtingai nei daugelyje miestų, Klaipėdoje ilgus šimtmečius nebuvo centrinės aikštės, kur dažniausiai įsikurdavo ir turgus. Klaipėdoje šią funkciją atlikdavo XVI a. susiformavusi gatvė, vėliau gavusi Turgaus pavadinimą. Dabartinė Turgaus gatvė XVI a. dar vadinosi Bažnyčių gatve, nors jau tada jos rytiniame gale prie bažnyčių buvo turgavietė (ilgasis turgus). Gatvė vardą pakeitė XVII a., kai buvo pradėta intensyviau naudoti prekybai. Taip vadinamieji ilgieji turgūs daugiausia buvo paplitę Prūsijoje, ypač jos šiaurinėje dalyje. Tokių prekyviečių buvo Gdansko, Karaliaučiaus, Marienburgo, Braunsbergo, Elbingo senamiesčiuose, buvo ir Anglijoje.

Jau XVII a. Turgaus gatvėje stovėjo aukštesni namai. Jie buvo papuošti banguoto kontūro renesansiniais frontonais - tai buvo miesto turtingųjų pirklių ir tarnautojų namai. Kitose gatvėse pastatyti namai tokių frontonų neturėjo. Po 1854 m. Turgaus gatvės pastatus pasiglemžusio gaisro, namai buvo sparčiai atstatomi. Turtingieji miestiečiai senamiestyje statėsi suglaustus namus, dauguma iškilo ant senųjų pamatų, dydis ir planas mažai tepakito.

1819 m. užpylus dalį pilies griovių, buvo atidarytas Naujasis turgus ir dabartinė Teatro aikštė, atsidūrusi tarp dviejų prekyviečių, vėliau susiliejo su jomis – sudarė ilgą, nuo Jono bažnyčios iki pilies nutįsusių prekyvietę.

ŠV. JONO BAŽNYČIOS VIETA

Pirmoji Šv. Jono bažnyčia pastatyta 1258 m., kuri per gaisrą sudegė. Turgaus gatvės gale 1706 m. buvo pastatyta Šv. Jono evangelikų liuteronų bažnyčia, ji buvo laikoma gražiausia Rytprūsiuose.

Šioje bažnyčioje meldavosi karališkoji pora, sosto įpėdiniai. Per 1854 m. didįjį gaisrą bažnyčia smarkiai apdegė. Pagal architekto A. Schtiulero projektą, kurį koregavo Prūsijos karalius Vilhelmas IV, ji buvo atstatyta 1857 m. Tada iškilo 75 m aukščio bokštas. Bažnyčia tapo svarbiu architektūros akcentu, gatvės ir miesto puošmena. Iš toli matėsi bažnyčios bokštas, kurio viršūnėje sukiojosi paausutas burlaivio pavidalo vėjarodis, tarnavęs orientyru laivams. Bokšte kabėjo keturi varpai, kurių vienas buvo skirtas mokyklos reikmėms. Valandas mušė angliškas laikrodis. Bokšte buvo įrengta apžvalgos aikštelė gaisrininkams. Šv. Jono bažnyčios vidų puošė medinis drožinėtais ornamentais altorius, dovanotas Žemaitijos didiko, akį traukė išlikusi meniškoji sakykla: ją „laikė“ angelas, kurį supo apaštalu figūros. Ant sienų kabantys istorinių asmenybių portretai priminė miesto istoriją.

Bažnyčios atstatymo stendas, nuotr. uostas.info

Karaliaus ir karalienės asmenišką dalyvavimą Klaipėdos gyvenime inspiravo ilgą Hohencolernų susidomėjimą Klaipėda bei pačių miestiečių pagarbą šios karališkosios poros bei jų palikuonių atminimui. Šv.

Jono bažnyčioje būta karališkuosius asmenis primenančių ženklų. Rekonstravus bažnyčią po 1854 m. gaisro, ją pašventinus, karalius Vilhelmas IV padovanojo F. Bouterwiecko piešinį „Kristus alyvų darželyje“, kuris ir papuošė bažnyčios altorių. Magistrato nutarimu, viduje prie kolonos, pritvirtino lentelę su įrašu, bylojančiu, kad čia, Klaipėdoje, sunkiuoju laikotarpiu, karališkoji šeima surado prieglobstį. Tiek paveikslas, tiek atminimo lenta kabėjo iki 1945 m.

Per karą bažnyčia buvo apgriauta, o pokario metais nušluota nuo žemės paviršiaus. 2012 m., švenčiant Klaipėdos įkūrimo 760-ąsias metines, simboliškai buvo pažymėta bažnyčios atstatymo darbų pradžia – toje vietoje, kur ji stovėjo, atidengtas kertinis akmuo, šalia jo įkasta atminimo kapsulė su istoriniu dokumentu.

JONO KALNELIS. PYLIMAS. ĮTVIRTINIMAI

Manoma, kad pavadinimą ši vieta gavo iš čia stovėjusios ir pokaryje sunaikintos Šventojo Jono evangelikų liuteronų bažnyčios. Kalnelis iškilo XVII a. paskutiniuose dešimtmečiuose, kai miestas buvo juosiamas olandiško tipo įtvirtinimais. Miesto gynybiniai bastionai ir ravelinas – tai didingos ir unikalios Klaipėdos fortifikacinės sistemos išlikusi dalis, kurios kompleksą sudaro trys atskiros teritorijos: gynybiniai pylimai su poternomis, ravelinai (gynybinės salos, skirtos apsaugoti tarpus tarp bastionų) ir fosos (gynybiniai vandens grioviai). Istoriniai šaltiniai liudija, kad XVII a. pradžioje, vadovaujant inžinieriui K. Roze, miestą imta juosti olandiško tipo įtvirtinimais. Buvo supilti apie 3,5 m aukščio pylimai ir bastionai, aplink kuriuos iškasti grioviai – fosos. Pagal savo dydį miesto įtvirtinimai priskiriami didžiųjų karališkųjų tvirtovių kategorijai.

Pylimai buvo rekonstruoti ir XVIII a. viduryje. To meto Klaipėdos įtvirtinimų sistema buvo sudėtinga. Kadangi miestą iš rytų ir pietų pusių apjuosė bastioniniai įtvirtinimai, o iš šiaurės saugojo Naujoji Danės upė, todėl patekti į miestą buvo galima tik pro Tiltą, Kūlių (Akmenų) ir Malūnų vartais vadinamus vartus. Pastarieji du buvo įrengti po žemių pylimu.

Miestas XVII–XVIII a. iškentė švedų ir rusų kariuomenių užėmimus. Šie bastioniniai įtvirtinimai mena ir garsaus rusų karvedžio Aleksandro Suvorovo vardą, kuris rusų armijai užėmus Klaipėdą per Septynerių metų karą ėjo komendanto pareigas.

XVIII a. antroje pusėje miesto įtvirtinimai prarado svarbą, vartus pradėjo griauti plytoms, pylimus išnuomoti, griovius užpilti žemėmis, todėl XX a. išliko tik nedideli sudėtingos įtvirtinimų sistemos fragmentai. 1994–1997 m. šios gynybinių įtvirtinimų liekanos buvo restauruotos. Dabar – tai mėgstama poilsio ir renginių bei koncertų vieta, pritraukianti miesto gyventojus ir svečius.

TILTŲ GATVĖ

Frydricho Vilhelmo gatvė, dabartinė Tiltų g., pavadinta įamžinant Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo, laimėjusio mūšį su švedais, garbei. Šis vardas taip pat siejamas, įamžinant Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo III ir karalienės Luizės susitikimą su Rusijos imperatoriumi Aleksandru I.

Dviejų galingų monarchų susitikimas Klaipėdoje buvo labai svarbus ne tik miestelėnams, bet ir nuošalų provincijos miestą pastebėjusiems Europos politikams bei menininkams. Tad Klaipėdos vardas paplito kur kas plačiau nei skambėjo iki tol.

1802 m. birželio 7 d. iš Karaliaučiaus išvykusi karališkoji pora jau kitą dieną buvo pasitikta su vokiškomis ir lietuviškomis dvylikos mergelių, atplaukusių laiveliu, dainomis Smiltynėje. Per Kuršių marias perkeltų svečių miestiečių delegacija laukė prie danų konsulo L. Lorcko namų (vėlesnis miesto rotušės pastatas), kur jie apsistojo.

Miestas buvo išpuoštas: sukurtos trys triumfo arkos. Viena jų buvo pastatyta dabartinėje Herkaus Manto ir S. Daukanto gatvių sankryžoje, kita - Liepų gatvės pradžioje, trečioji - prie Tiltų vartų. Rusijos imperatorius Aleksandras I sutiktas itin iškilmingai. Birželio 10 d. Prūsijos karalius ant balto žirgo su miestelėnų palyda išjojo jo pasitikti Klaipėdos prieigose. Birželio 12 d. priešais Liepojos vartus įvyko didelis karinis paradas, o vakare pirklio Christiano Wilhelmo Wachseno namuose Tiltų gatvėje (pastatas neišlikęs) įvyko pokylis. Jį surengė Klaipėdos pirkliai.

Po dviejų valstybių monarchų susitikimo Klaipėda tapo pažymėta karališkaisiais ženklais. Įvykiui atminti dabartinė Danės gatvė pavadinta Luizės vardu, Liepų alėja, kurioje buvo apsigyvenęs Aleksandras I - Aleksandro, o Akmenų Pylimo ir Tiltų gatvės - Frydricho Vilhelmo vardais. Nuo XIX a. pradžios iki 1923 m. tos gatvės ir turėjo suteiktus vardus.

Po Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos, Frydricho Vilhelmo gatvė pavadinta Laukininkų. Mat šioje gatvėje nuo XVII a. pabaigos stovėjo evangelikų liuteronų bažnyčia, aptarnavusi plačią Klaipėdos apylinkių gyventojus, kurių daugumą sudarė valstiečiai, šiame krašte vadinti laukininkais.

Abipus gatvės, išskyrus pokario metais statytus statinius, vyrauja XIX a. antrajai pusei Klaipėdai būdinga architektūra. Tai dviejų-trijų aukštų istorizmo stilių pastatai, kurių pirmuosiuose aukštuose būdavo komercinės patalpos, o viršutiniai aukštai – gyvenamieji.

Seniausias miesto turgus (buvusi Friedricho turgavietė). Svarbų vaidmenį miestų gyvenime atliko prekyvietės (ne taip kaip kituose senuosiuose Didžiosios Lietuvos miestuose, kur dažniausiai buvo prekiaujama aikštėse, Klaipėdoje prekyvietėms buvo pritaikomos ir gatvės).

Nuo 1595 m. Klaipėdos senamiestyje vykdavo mugės, kurios iki XIX a. tęsdavosi dvi savaites. Į jas suplaukdavo prekeiviai iš tolimiausių krašto vietovių. XVII a. lygiagrečiai augo dvi Danės senvagės atskirtos dalys: senamiestis ir vadinamasis Odų gatvelės rajonas, kuris vėliau pavadintas Friedricho miestu. 1722 m. šios dalys buvo sujungtos. Taip susiformavo vientisa šiandieninio senamiesčio teritorija.

Buvusi Frydricho Turgaus aikštė – pirmoji Klaipėdoje įrengta ir seniausia šiandien išlikusi aikštė, suplanuota XVII a. 7-ajame dešimtmetyje. XVII a. antroje pusėje jau egzistavo arba buvo suplanuota ir dauguma šiandien išlikusių gatvių aikštės prieigose. Turgus ir ūkininkų bei amatininkų prekyba Frydricho Turgaus aikštėje tuo metu buvo proginis, o ne nuolatinis reiškiny, o vienos konkrečios funkcijos aikštė neturėjo. Tik 1948 m., čia perkėlus pagrindinę miesto turgavietę, prekybos funkcija įsivyravo, apimdama ir karo metais išgriautus plotus, kurie tapo erdve aikštei, ir jos funkcijai „pratęsti“ į rytus.

FRIEDRICHŲ PASAŽAS

Tiltų g. 26 A. Istorinė Klaipėdos senamiesčio vieta, kur šiuo metu įsikūręs Friedricho pasažas, XVI-XVII a. buvo apgyvendinta kareivių ir žvejų bei priklausė Odų gatvės priemiesčiui. XVII a. pabaigoje priemiestis išsiplėtė ir buvo pavadintas Friedricho miestu, kuris 1722 m. buvo sujungtas su senamiesčiu. 1707 m. Friedricho miestui suteiktas herbas ir vėliava. Vienoje jos pusėje buvo ąžuolo lapais vainikuotas laukinis vyras, dešine ranka atsirėmęs į inkarą, kitoje pusėje - po karūna susipynę inicialai FR (Friedrich Rex - Friedrichas Karalius).

Friedricho pasažas - tęsiasi nuo Tiltų iki Šaltkalvių gatvės. Tai buvo labai svarbi arterija, kai vežimai iš uostų, pavyzdžiui, su brangiais metalais, dardėdavo ilsinti arklių, o vežėjai - pailsėti patys. Vežimus su brangiais krovinių patikimai užrakindavo pastate, arklius nuveddavo į arklidę, o patys miegoti eidavo į nedidelius karčemos nakvynės namus.

Po Septynerių metų karo (1757-1763 m.), kuomet padidėjo prekybos mastai, pradėjo vystytis medienos pramonė, Klaipėdoje pradėjo kurtis amatininkai ir pirkliai iš įvairių Prūsijos bei Livonijos miestų. Friedricho mieste ši teritorija buvo laikina stotelė poilsiui prieš ilgą kelionę iš uosto krovinius arklių tempiamais vežimais gabenantiems vežėjams.

XIX a. šioje teritorijoje šeiminkavo prekybininkai, čia veikė įvairios prekybinės firmos., veikė F.H. Leperto prekybos namai (prekiavo įvairiomis prekėmis, pradedant sėklomis, baigiant statybinėmis medžiagomis bei vaistinių įrengimais). XX a. pr. ir pokario metu čia įsikūrė sandėlis su įvairių ūkio apyvokos reikmenų prekybos tašku. Greta visokių sandėlių, buties, žemės ūkio prekių parduotuvių įsikurdavo ir knygų parduotuvės. Atlikus rekonstrukciją, Friedricho pasažas yra tapęs modernia poilsio, laisvalaikio ir pramogų vieta.

KALVYSTĖS MUZIEJUS

Šio muziejaus atsiradimas susijęs su Mažosios Lietuvos kalvystės istorija. Kai 1974 m. prasidėjo Klaipėdos senųjų kapinių griovimas, metaliniai kryžiai, tvorelės ir kiti kalvystės dirbiniai buvo vežami į metalo laužą. Klaipėdiečiui kalviui, metalo restauratoriui Dionizui Varkaliui pavyko išgelbėti ir išsaugoti dalį kapinių paminklų. Netrukus D. Varkalis apgriuvusiame Klaipėdos senamiesčio pastate aptiko žinomo Klaipėdos kalvio meistro Gustavo Kackės (Gustav Katzke) kalvę su išlikusiais autentiškais senojo meistro darbo įrankiais bei įranga, čia 1992 m. atidarytas Kalvystės muziejus, atgaivintas kalvystės amatas, o kieme įrengta meniška Klaipėdos kapinių kryžių ir tvorelių ekspozicija.

Geležiniai kaltieji kryžiai buvo gaminami Klaipėdos, kitų Mažosios Lietuvos miestų ir miestelių, dvarų ir kaimų dirbtuvėse (liejyklose ir kalvėse). Čia buvo kalami, lenkiami ir montuojami geležiniai kapų kryžiai, kapų aptvarai ir varteliai, kuriems būdinga didelė meninių stilių (neogotikos, neobaroko, neoklasicizmo) įvairovė. G. Kackės kalvė - viena tokių Klaipėdos kalvių ir šaltkalvių dirbtuvių, kurioje buvo gaminami meno dirbiniai, spynos ir vežimų

apkaustai. Klaipėdoje ir visame Klaipėdos krašte kalvyste vertėsi daugiausia vokiečiai arba nutautėję lietuviai. Kitas Mažosios Lietuvos kalvystės centras buvo Tilžė. Dalį antkapinių paminklų, aptvarų Klaipėdos krašte pagamino Tilžės meistrai.

Antrajame muziejaus aukšte eksponuojami Klaipėdos krašto kapinių kryžiai, tvorelės, varteliai, Didžiosios Lietuvos kryžiai-saulutės, architektūrinės Klaipėdos senamiesčio namų detalės, žvejybos įrankiai, namų apyvokos daiktai.

MENININKŲ KIEMELIS -SANDĖLIAI

Menininkų kiemelis su unikaliais sandėliais primena karališkosios poros rezidavimo metu suaktyvėjusį amatų ir prekybos per Klaipėdos uostą vystymąsi. Karališkosios šeimos viešnage Klaipėdoje paskatino iki to laiko neregėtą prekybinių ryšių plėtrą mieste. Tuo metu Klaipėda tapo svarbiausia už Rytų Prūsiją kovojančių Prūsijos ir Rusijos karinių dalinių aprūpinimo baze. Prekybos ir transporto klestėjimą sąlygojo ir augantys anglų poreikiai aukštos kokybės laivų statybos medžiagoms iš Baltijos kraštų, dvaro buvimo metu užsimezge verslo ryšių kontaktai. Karališkoji pora prisidėjo prie miesto tvarkymo bei puošimo.

Originalūs, kitur nesutinkami Klaipėdos fachverkiniai sandėliai naudojami prekių sandėliavimui buvo dengiami lenktais vienšlaičiais stogais, kurie padėdavo išgauti maksimalią erdvę palėpėje, leido sutalpinti daugiau prekių, o jų viršutinė dalis kiek prakišama į kiemo pusę, kad būtų galima pralįsti su vežimu. Klaipėdoje fachverkas buvo ypač populiarus XIX amžiaus pirmojoje pusėje, kai Napoleono karų metu uostamiestyje suklestėjo prekyba ir tai stimuliuojo miesto augimą. Fachverko populiarumą XIX a. taip pat patvirtina senamiesčio dalis, esanti tarp Didžiosios Vandens gatvės ir Turgaus aikštės. Čia tebestovi iki mūsų dienų išlikusios didelės fachverkinių statinių grupės, kiemai bei priemenės ir įspūdingas pastatas, išvengęs net 1854 m. didžiojo Klaipėdos gaisro bei vėlesnių sugriovimų. Dabar čia, fachverkinių sandėlių apsuptyje yra įsikūręs Kultūrų komunikacijų centras, Klaipėdos etnokultūros centras ir „Meno kiemas“. Vasarą čia veikia meno dirbtuvės, kur galima išvysti, kaip „žingsnis po žingsnio“ gimsta meno kūriniai iš medienos, keramikos, tekstilės ir kt.

Fachverko populiarumo priežastis Klaipėdos mieste paprasta - mūriui statyti reikėjo tvirto pagrindo ir gilių pamatų, o tai žemose pelkėtose vietovėse brangiai kainavo, todėl karkasiniai statiniai išpopuliarėjo dėl nedidelio konstrukcijų svorio ir patrauklesnės kainos.

Šaltkalvių g. , www.mlimuziejus.lt/lt/kalvystes-muziejus

ISTORINIS PAŠTAS

Aukštoji gatvė pasižymi senaisiais miestiečių namais, kurie išliko po 1854 m. gaisro. Seniausias istorinis paštas Aukštojoje gatvėje primena pa kelią iš Berlyno per Karaliaučių,

Klaipėdą į Rygą ir Peterburgą. Šiuo keliu pašto kariatomis buvo gabenamas ne tik paštas, bet ir keleiviai. Juo per Kuršių neriją į Klaipėdą atvyko ir karališkoji šeima. Tai buvo galutinė per Kuršių neriją į tolimiausią vokiečių imperijos pakraštį Mėmelį vedusi senojo pašto trakto stotelė. Istoriniai šaltiniai liudija, jog šioje vietoje iki XVIII a. pabaigos buvo įsikūręs Balandžių paštas – pats seniausias ir vienintelis išlikęs Rytų Prūsijoje. Tais laikais sparnuoti pagalbininkai laiškus į aplinkines vietas nuskraidindavo greičiau nei juos nugabendavo pašto kariatos.

Pašto interjerą papuošė dailininko Karčiausko skulptūros, originalios ąžuolinės durys su bronzos kniedėmis ir apkaustais, vertingi baldai, metalo plastikos kūriniai. Ant stalo stovėjo judanti rašalinė su žirgo fragmentu, laiškus buvo galima rašyti bronzos ir melchioriniai plunksnakočiais. Sukurtas ir firminis antspaudas.

Iki mūsų dienų senamiestyje išliko palyginti ne tiek daug senųjų gatvių vardų, kuriuos klaipėdiečiai suteikė joms prieš 100-150 ir net daugiau metų. Pavyzdžiui, 1812 m. plane pažymėtos Didžiojo Vandens ir Aukštoji gatvės iki šiandien išliko tose pačiose vietose.

Aukštoji g. 13

DIDŽIOJI VANDENS GATVĖ

Didžioji Vandens gatvė – vieta, kur senamiestis susijungė su anksčiau buvusiu Friedricho miestu. Gatvės pavadinimas byloja apie tai, kad čia kažkada tekėjo senoji Dangės upės atšaka, kurią nuspręsta užversti miestui plečiantis (XVII–XVIII a.). Užpylus atšaką, atsirado gatvė, kuri XVIII a. antros pusės planuose vadinama Grosse WasserStrasse. Pavadinimas išliko nepasikeitęs iki mūsų dienų. Šalia gatvės stovėjo pirklių namai. Didžiojoje Vandens gatvėje XVIII–XIX a. kūrėsi karčemos, kepyklos, alaus daryklos, parduotuvės, įvairios dirbtuvės - ji buvo viena judriausių ir tapybiškiausių buvusio priemiesčio gatvelių. Pastatas Didžiojoje Vandens g. 2 – vienas seniausių Klaipėdos gyvenamųjų namų. Jį 1773–1774 m. pastatė pašto direktorius J. Ch. Witte. Namas Didžiojoje Vandens g. 2 – baroko stiliaus statinys. Kadangi barokui plisti Klaipėdoje nebuvo tinkamų ekonominių sąlygų, jis tęsėsi trumpai – tik XVIII a. antrojoje pusėje ir palyginti su kitais miestais buvo kuklus. XIX–XX a. pirmojoje pusėje pastatas priklausė amatininkams, smulkiesiems prekybininkams.

Pastatas Didžiojoje Vandens g. 8 statytas XVIII a. pabaigoje, XIX a. pirmojoje pusėje išmūryti rūsio skliautai. Sklypas su pastatais priklausė stambiesiems prekybininkams. Tą liudija ir pastato architektūra. Paprastai prekybininkų namuose būdavo įrengiami pusrūsiai, kuriuose sandėliuojamos prekės, mugių metu išnuomojamos atvykusiems pirkliams iš kitų miestų.

Mažosios Lietuvos Istorijos Muziejus, įsikūręs trijuose sklypuose Didžiojo Vandens gatvėje (Didžiojoje Vandens g. 2, 8 ir buvusioje kalvėje), palei buvusią Dangės senvagę, kuria upė tekėjo iki XVII a. vidurio, anksčiau vadinamojoje Frydricho priemiesčio teritorijoje. Muziejuje veikiančios ekspozicijos: Krašto priešistorė, Vokiečių ordino užkariavimai, Mažoji Lietuva ir Prūsija senuosiuose žemėlapiuose, Pinigai, Klaipėdos kraštas XX a. pirmoje pusėje, lietuvininkų etninė kultūra. Vykdomos įvairios edukacijos: „Miesto simboliai“, „Dingęs miestas“, „Kelionė po Mažąją Lietuvą“ ir kitos.

Mažosios Lietuvos Istorijos Muziejus, Didžioji Vandens g. 2.

TEATRO AIKŠTĖ

Teatro aikštė nuo senų laikų buvo traukos centras. 1819 m., užpylus dalį pilies griovių, buvo atidarytas Naujasis turgus. Aikštę užėmė mėsininkų būdos. 1860 m. būdas nugriovus, Naujojo turgaus pakraštyje pastatyta turgaus halė. Šalia jos ir pilies griovių veikė Žuvų turgus. Žvejai žuvis į šią prekyvietę atgabendavo mariomis ir pardavinėdavo tiesiai iš laivelių arba specialiame halės priestate.

Įkūrus Naująjį turgų, dabartinė Teatro aikštė atsidūrė tarp dviejų prekyviečių ir vėliau susiliejo su jomis ir virto turgaviete. Taip XX a. pirmoje pusėje Turgaus gatvė, Teatro aikštė, Naujasis turgus sudarė ilgą, nuo Jono bažnyčios iki pilies nutįsusių prekyvietę. Prekymečiais visą šią teritoriją užplūsdavo vežimai, būdos, atrakcionų palapinės. Kai aikštėse prekiautojai nebeišsitekdavo, prekiaudavo ir Sukilėlių gatvės pradžioje. Aikštė čia įrengta tik XIX a. Pasakojama, kad jau XVII a. Teatro aikštėje įvairius vaidinimus rodydavo pravažiuojantys aktoriai.

Klaipėdos Teatras. Dar XVIII a. miesto planuose netoli pilies griovių ir Danės yra pažymėtas kvadratinio plano pastatas, pavadintas „Komedijų namais“, kurio savininkas buvo

magistratas. Dabartinės Teatro aikštės vietoje pirklys Vachsenas įrengė teatrą, o 1818 vokiečių režisierius Ulbrichas įrengė 200 vietų salę ir atidarė teatrą. 1854 m., po miesto gaisro, teatras sudegė, bet griuvėsius nupirko pirklys Masonas ir pastatė naują pastatą, kurio forma tebystovi ir dabar. Be dramos ir operos spektaklių, Klaipėdos teatro simfoninis orkestras dažnai rengdavo simfoninius koncertus. 1836 m. rugpjūčio – rugsėjo mėnesiais Klaipėdoje dirigavo Richardas Vagneris, atvykęs gastrolių su Karaliaučiaus opera. 1939 m. kovą iš teatro balkono pasisakė A. Hitleris. Šiandien tai viena moderniausių Lietuvos scenų. Pagrindinis šios aikštės akcentas – paminklas Simonui Dachui.

TARAVOS ANIKĖS SKULPTŪRA

1912 m. Klaipėdos Teatro aikštėje įrengtas fontanas buvo skirtas Klaipėdoje gimusio poeto, Karaliaučiaus universiteto profesoriaus, poeto Simono Dachio (1605-1659) atminimui. Simono Dachio fontanas buvo pastatytas iš visuomenės lėšų, liaudyje dar buvo vadinamas „Simono Dachio šuliniu“. Skulptūra vaizduoja jaunutę basą mergaitę – vieną iš poeto apdainuotų herojų.

Tai XVII amžių siekianti meilės istorija apie anksti mirusio kunigo iš Taravos gražiąją dukrą Anikę, kuri septyniolikos ištekėjo už vieno lietuvių raštijos pradininkų kunigo Johano Partacijaus. Kaip tik į šias jungtuves Karaliaučiaus katedroje buvo pakviestas jau pagarsėjęs poetas ir būsimas Karaliaučiaus universiteto profesorius Simonas Dachas, iš pirmo žvilgsnio įsimylėjęs Anikę. Ši meilė buvo įamžinta eilėraštyje „Taravos Anikė“ (Änchen von Tharau). Legendinis eilėraštis šlovina poeto meilę Anikei jau beveik 400 metų, kuris paplito ir vėliau išgarsėjo kaip daina, nuolat skambanti ne tik Lietuvoje, Vokietijoje, bet ir Šveicarijoje, Austrijoje.

Manoma, kad 1939 m. paminklas iš Teatro aikštės buvo pašalintas, galbūt ruošiant vietą A. Hitlerio paminklui. Šio paminklo atkūrimo iniciatorius H.Radziwill bei keletas entuziastų 1989 m. atstatė garsiąją, poetiškos meilės įkvėptą Taravos Anikės skulptūrą.

Taravos Anikė vėl tapo miesto simboliu, o Simono Dachio meilę byloja žodžiai iškalti ant postamento: „Änchen von Tharau, mein Reichthum, mein Gut, du meine Seele, mein Fleisch und mein Blut!“ [Anike Taravos, turte didžiausias, tu mano siela, kūnas ir kraujas!].

Nuo biržos tilto iki šiaurinio rago.

Karalienė Luizė mėgo vaikščioti ta krantine ir gėrėtis laivais. Laiške broliui ji rašė: „Dar niekada neregėjau uosto tokio gražaus kaip šią akimirką. Pirmą kartą Danė taip prigrūsta laivų, kad matyti tik stiebas prie stiebo, tarsi miškas, reide irgi pilna laivų – viskas dėl paprastos priežasties, kad jie įplaukti gali, bet išplaukti trukdo siaubinga audra“. Iš šio uosto karalienė plaukdavo į jūrą ir į Tauralaukį.

XIII a. pastačius Klaipėdos pilį, šalimais įkurtas ir uostas, į kurį atplaukdavo Liubeko, Brėmeno pirklių laivai. Iki XVIII a. Dangės uostas buvo svarbiausias jūrų prekybos uostas ir gyvavo iki XX a. vidurio. XVI-XVII a. jis tilpo Danės atkarpoje tarp dabartinių Biržos ir Pilies (Karlo) tiltų. Danės krantinė jau XVI a. buvo užstatyta sandėliais – tą rodo ir seniausias miesto vaizdas, ženklinamas 1535 m. data. XVII a. pradžioje Žvejų gatvėje stovėjo mūriniai gyvenamieji namai ir sandėliai. XVI a. vid. Klaipėdos konkurentai dancigiečiai užvertė Dangės uostą akmenimis, todėl iki 1820 m. į upę galėjo įplaukti tik nedideli laivai.

Sandėlius norėta sutelkti vienoje vietoje, prie vandens. Kai kurie šaltiniai leidžia teigti, kad jau XVII a. pradžioje veikė miesto svarstyklės, kurios turėjo būti įsikūrusios kairiajame Danės krante, prie dabartinio Biržos tilto. 1657 m. Klaipėdai suteikiama neribotos prekybos ir laivininkystės privilegija. Sandėliai buvo statomi prie Danės.

Nors Klaipėda nukentėjo per XVIII a. pradžios marą (1709 m. maro metu Klaipėdoje ir artimiausiose jos apylinkėse mirė 1736 žmonės), miestas išaugo ir sustiprėjo, iš mažo provincijos miestelio tapo svarbiu Baltijos regiono centru. Jeigu 1711-1743 metais kasmet į Klaipėdą vidutiniškai atplaukdavo po 30 laivų, tai 1749 m. jų skaičius šoktelėjo iki 110. Tuo metu Danėje buvo atlikti pirmieji stambesni uosto tvarkymo viešojo pobūdžio darbai (upės vaga pagilinta iki 3,1 m gylio).

Čia buvo sandėliuojama, rūšiuojama ir eksportuojama per Klaipėdos uostą išvežama žemės ūkio produkcija, kuri XVII- XVIII a. pirmoje pusėje sudarė 70-90% viso eksporto. Iš jo didžiausią dalį sudarė linų, linų ir kanapių sėmenų produkcija. Iš importuojamų prekių didžiausią dalį sudarė prabangos ir plataus vartojimo prekės: druska, tabakas, gėrimai, kitos kolonijinės prekės.

KARLO TILTAS

1826 m. vietoj kelto per Danę buvo pastatytas naujas tiltas, kurį pavadino karalienės sūnaus Karlo vardu. Raštišką sutikimą tam davė pats princas Karlas. Tiltas sujungė Naująją prekyvietę, apie 1820 m. įrengtą tarp teatro ir piliavietės, su šiaurine sparčiai besivystančia miesto dalimi. Iš pradžių jis buvo medinis, varstomas, su 11,6 m. anga. 1877-1878 m. šis tiltas buvo perstatytas. Nutiesus tramvajaus liniją, 1904 m. Karlo tiltas pakeistas metaliniu. Jį varstė elektros variklis. Dabar šis tiltas vadinamas *Pilies tiltu*.

KLAIPĖDOS PILIAVIETĖ

Klaipėdos miesto įkūrimo pradžia siejama su 1252 m. pastatyta pilimi. Miestas pradėtas kurti pagal Ordino tradicijas: šalia vokiečių ordino pastatytos pilies kilo miestas, jo įtvirtinimui panaudojant natūralius vandenius. Mūrinė Memelburg (vok.) t. y. Klaipėdos pilis pastatyta 1253 m., strategiškai svarbioje kuršių žemės vietoje – Dangės žiočių kairiajame krante, netoli Klaipėdos sąsiaurio, jungiančio Kuršių marias su Baltijos jūra.

Senojo miesto paveikslas kontūrai ryškiausiai išnyra piliavietėje, kur dabar įsikūręs Klaipėdos Pilies muziejus.

Pilies muziejus atidarytas 2002 m. švenčiant Klaipėdos miesto 750-ies metų jubiliejų. Pilies muziejus įsikūręs po žemės pylimu – bastionu esančioje princo Frydricho poternoje, kurioje XVII a. buvo laikoma artilerija. Autentiškoje XVI–XVIII a. poternoje eksponuojami piliavietėje ir senamiestyje rasti archeologiniai radiniai, dokumentai, maketai, rekonstruoti XVII a. kostiumai.

Viduramžių pilį ir miestą liudija XIII–XV a. archeologiniai radiniai iš piliavietės: ginklai, buities bei laisvalaikio praleidimo reikmenys, vėlyvosios gotikos kokliai. Eksponuojamos labai svarbių miesto istorijos dokumentų kopijos (originalai saugomi Valstybiniame slaptajame Prūsijos kultūros paveldo archyve Berlyne).

Reformacija, Renesanso idėjos davė didelį impulsą miesto raidai. Renesansinės Klaipėdos simbolis – pilyje rastas XVI a. vidurio kilmingo žmogaus auksinis žiedas su

brangakmeniu. Miestiečių gyvenimo atmosferą, madas atspindi žaliai glazūruoti kokliai, apavo liekanos, buities reikmenys, amatininkų darbo įrankiai, monetos, importuoti daiktai.

2006 m. restauruotose princo Karlo bastiono *poternose ir kazematuose* buvo atidarytas Pilies muziejaus ekspozicijos tęsinys – Klaipėdos pilies ir miesto raida XVIII–XX a. Istorinius, pažymėtus karališkaisiais ženklais, metus bei 1807–1809 m. įvykius iliustruoja dokumentai, fotografijos.

Apie išlikusias senųjų laikų legendas ir legendinį miestą mums primena ir iš Daselio griovio prie buvusios pilies išnyrantis Juodasis vaiduoklis (2,4 m aukščio skulptūra, skulptoriai: S. Jurkus ir S. Plotnikovas). Čia pat ir 19 amžių menantis pasukamasis tiltelis, pastatytas 1855 m. – kaltinės geležies technikos įrenginys. Anksčiau vadintas Jūros vartų arba Grandinių tiltu, pasukamas rankiniu būdu, tarnavo jungiant perkasą šalia Danės upės su pilies apsauginiu pylimu. Šis pasukamasis tiltelis yra vienintelis tokio mechanizmo tiltas Lietuvoje. Anksčiau jis buvo naudojamas ir transportui, bet šiandien tai pėsčiųjų zona.

KLAIPĖDOS ŠVYTURYS. ŠIAURINIS MOLAS. OLANDO KEPURĖ

Karalienė Luizė labai mėgo gamtą. Ypač jai patiko jūra, todėl dažniausiai eidavo pasivaikščioti prie jūros su Prūsijos princo Vilhelmo žmona princese Marie Anna Amalie. Jūra joms, užaugusioms krašto gilumoje, buvo nuostabi: dažniausiai jos eidavo į pajūrį prie švyturio, kur buvo galima stebėti atplaukiančius ir išplaukiančius laivus.

Klaipėdos švyturys buvo pastatytas 1796 m. ant supustytos smėlio aukštumos. 1819 m. švyturys rekonstruotas, o po kiek vėliau sienos apkaltos skarda bei nudažytos raudonais ir baltais kvadratais, todėl ir vadinamas raudonuoju švyturiu. Tai Klaipėdos miesto simbolis, gausiai tada lankomas turistų: nuo jo bokšto buvo galima grožėtis jūros, uosto ir miesto vaizdais. Prie švyturio karalienė eidavo ir su Argelanderių šeima, vaikščiodavo kartu su karaliumi.

Luizė eidavo plaukioti jūra laivais. Kai kovo 10 d. karalienė Luizė Klaipėdoje šventė 32-ąją savo gimtadienį, vyresnieji princai padovanojo piešinius su Klaipėdos švyturio ir valčių vaizdais. 1945 m. vokiečiai susprogdino senąjį švyturį. Ilikusi tik autentiška 4 m cokolinė dalis,

o naujasis, juoda ir balta spalvomis nudažytas švyturys, pradėjo šviesti 1953 m Jo aukštis – 49 m virš jūros lygio, o šviesos signalas matomas už 33 km.

19 a. pradžioje Šiaurinio molo statybą iniciavo pirklių bendruomenė. Molą sudarė dvi dalys – 940 m krantinė iš akmenų ir molas, besidriekiantis į jūrą 460 m, vėliau prailgintas iki 2150 m. Jame veikė baltasis švyturys, švietęs raudona šviesa. Pietiniame mole buvęs švyturys švietė žalia spalva. Abu švyturiai 1945 m. buvo vokiečių susprogdinti.

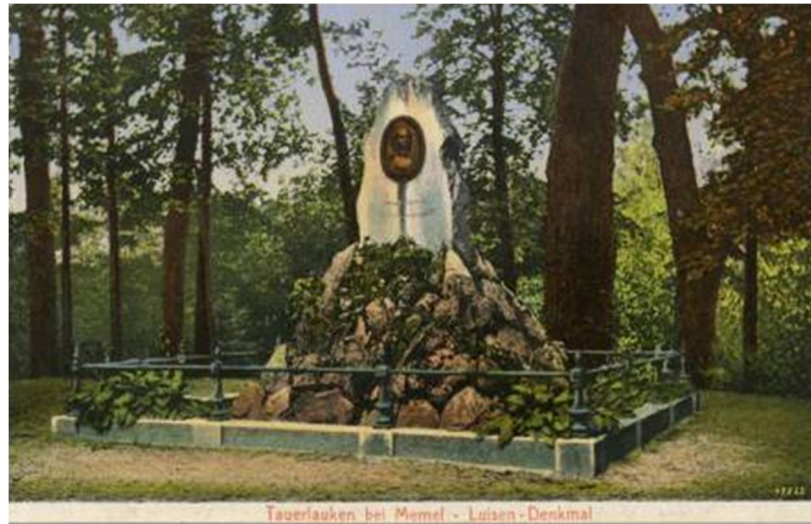
Karalienei, mėgstančiai jūros ir kraštovaizdžio grožį, dažnai buvo rengiamos iškylos ne tik prie švyturio, bet ir į Melnragę bei ant Olando Kepurės. Olando Kepurės skardis, iškilęs 24 m virš jūros lygio – tai smėlio kopa, supustyta ant moreninio gūbrio. Nuo seno ši vieta buvo matoma iš jūros ir jau nuo XVII a. buvo žymima Klaipėdos uosto žemėlapiuose, o XIX a. skardis pramintas Olando Kepure, nes jo forma panaši į olandišką kepurę. Vietiniai šią vietą dar vadino Melnmuiže (išvertus iš kuršių ir latvių kalbos reiškia „Juodasis dvaras“).

TAURALAUKIS

1807-1808 m. Klaipėdoje apsigyvenusi Prūsijos karališkoji pora stengėsi susipažinti ir su miesto apylinkėmis. Karališkoji šeima dažnai, o ypač vasarą, atvykdavo pasivaikščioti, pasisvečiuoti pas vaišingus gyventojus į Mažąjį Tauralaukį, kur vakarieniauta po ąžuolu, vėliau pavadintu Luizės, arba Karaliaus, ąžuolu, kurio atminimui buvo pastatytas obeliskas su užrašu: "Dem Anden kendes 3. August 1807".

1900 m. Pagražinimo sąjunga vietoj nugriuvusio obelisko pastatė paminklą, skirtą karalienei Luizei. Virš akmenų krūvos, kurioje buvo įmūryti ir buvusio paminklo akmenys, kilo asimetriška granito plokštė su bronziniu reljefiniu karalienės portretu. Tai buvo apie metro aukščio akmuo su reljefo piešiniais ir dešinės pusės užrašu: "1807 rugpjūčio 3-iosios atminimas. Paminklas nugriautas maždaug 1960 m.

Paminklas karalienei Luizei, nuotr. krastogidas.lt

Nuo senamiesčio geriausia vykti dviračiu, nes paskutinis taškas Tauralaukyje yra už 7 km. Važiuojant palei Danės upę naujuoju dviračių taku, besimėgaujant Danės krantinės vaizdais, netrukus pasiekama vieta, kur stovėjo karalienės Luizės paminklas, dabar nebeišlikęs. Tačiau čia galima pamatyti Luizės ąžuolą, tiesa, jis dabar privačioje teritorijoje ir priėjimo nėra. Toliau užsukti į Tauralaukio dvarą ir Botanikos sodą.

Karališkoji šeima iškylauti į Tauralaukį plaukdavo laiveliu (ten buvo ir prieplauka laiveliams, ir virvėmis tempiamas keltas).

Tauralaukyje, kad ir labai nukentėjęs, bet išlikęs Tauralaukio dvaro kompleksas, kurį sudaro pagrindiniai rūmai, ūkiniai pastatai, tvenkinys. Dvarą papildo unikalus, visai netyrinėtas gamtos ir istorijos kompleksas – Dangės vingyje įsikūręs maždaug tris šimtmečius skaičiuojantis ąžuolynas, piliakalnis, aukų akmuo ant upės kranto.

Prieš daugiau kaip du šimtus metų šioje teritorijoje buvo dvaro parkas, kuriame laiką leisdavo Mėmelyje rezidavusi karališkoji šeima karalius Frydrichas Vilhelmas III ir karalienė Luizė. Čia buvo švęsti gimtadieniai, šoktas polonezas, skambėjo poezijos posmai, skirti karalienei Luizei. Ne kartą jie buvo čia atvykę ir su aukštais oficialiais kitų šalių asmenimis, su kuriais svarstytas ne vienas rimtas klausimas. Jau tuo metu ten veikė kavinė, buvo sodinami medžiai, krūmai, veikė tokios pramogos, kaip karuselės vaikams, kėgliai ir kt. Karališkosios aikštės nedidelėje saloje su „pilimi“ žaidė princai ir princesės, būsimieji karaliai ir karalienės.

SMILTYNĖ

Smiltynė, Kuršių nerijos teritorijoje esanti Klaipėdos miesto dalis, ties kuria susiformavusi siauriausia Kuršių marių vieta. Todėl nuo senų laikų būtent čia buvo patogiausia iš Klaipėdos persikelti į Kuršių neriją. Istoriniuose šaltiniuose Smiltynė minima nuo 1429 m., vadinta vokišku žodžiu Sandberg („Smėlio kalnas“).

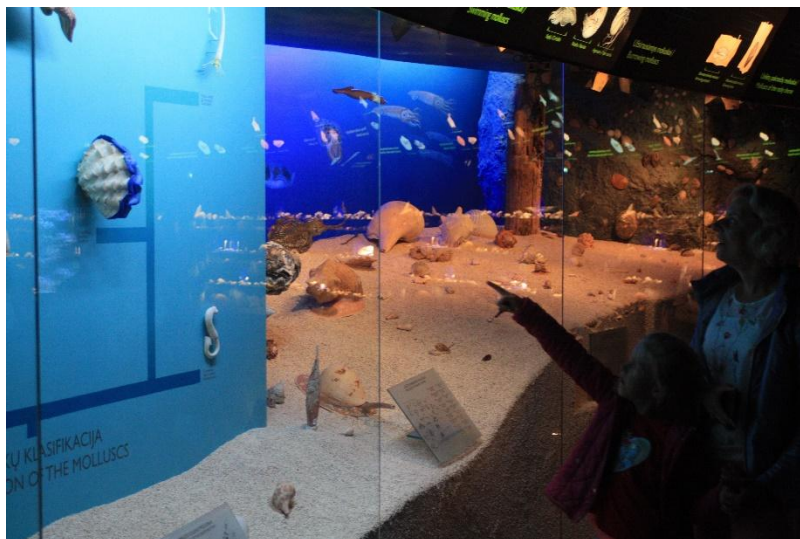
Smiltynė, A.Černiauskiėnės nuotr.

Iš Klaipėdos į Kuršių neriją ir atvirkščiai keliavę žmonės (pasiuntiniai, prekeiviai, kariai) kartais čia praleisdavo ne vieną dieną, kad išvengtų blogų oro sąlygų, audrų. Jų laikinu prieglobsčiu tapdavo Smiltynėje veikusi karčema, kuri nuo XVI a. teritorija imta vadinti Sandkrug („Smėlio karčema“). Tokiu pavadinimu ji minima iki 1945 m. Visa smiltynė priklauso Kuršių nerijos nacionaliniam nacionaliniam parkui. Ją dengia kopos ir miškai. XX a. pradžioje smiltynė tapo kurortu, kuriame statytos prašmatnios vilos, puošnūs paviljonai, iškilo kurhauzas. Po antrojo pasaulinio karo Smiltynėje įkurta sugriežtinta pasienio apsaugos zona, tačiau kai kurie pastatai ir vilos išliko iki šių dienų. Smiltynė – gausiai turistų lankoma Lietuvos pajūrio vieta. Tai tarsi tarpinė stotelė tarp Klaipėdos ir Kuršių nerijos gyvenviečių. Būtent šioje teritorijoje įsikūręs vienas lankomiausių pajūrio objektų - Lietuvos jūrų muziejus.

LIETUVOS JŪRŲ MUZIEJUS

Įsikūręs šiauriausiam Kuršių nerijos taške – Koppalyje. Šioje vietoje pasibaigia 98 kilometrų ilgio Kuršių nerijos pusiasalis ir atsiveria Klaipėdos uosto vartai. XIX a. II p. Koppalyje pastatyta gynybinė tvirtovė – Nerijos fortas, kuris per Antrąjį pasaulinį kartą beveik sugriautas. 1979 metais Nerijos fortas buvo atstatytas ir pritaikytas muziejaus poreikiams.

Lietuvos jūrų muziejus, A.Černiausko nuotr.

Kaip teigiama oficialiame muziejaus internetiniame puslapyje: muziejus kaupia, saugo, tiria, konservuoja, restauruoja ir populiarina muziejines vertybes, kurios atspindi Lietuvos, kaip jūrinės valstybės, laivybos istoriją bei jūros gamtos įvairovę. Nerijos forte, kitaip Koppalio tvirtovėje, įsikūrusios muziejaus ekspozicijos – akvariumas, jūrų faunos ekspozicija, jūrų paukščių ir žinduolių baseinai, laivybos istorijos ekspozicija. Netoli forto, arčiau Kuršmarių yra atskiras delfinariumo pastatas. Į pietus nuo muziejaus įrengta Pajūrio etnografinė žvejo sodyba, o dar piečiau yra istorinių žvejybos laivų aikštelė. Lietuvos jūrų muziejus užima apie 13 hektarų plotą. Lauko baseinuose prie centrinio reduto, akvariumo pastato įkurdinti pingvinai, Baltijos ruoniai, Šiaurės jūrų liūtai. Poternose ir kazematuose po tvirtovės pylimais įrengta Lietuvos laivybos istorijos ekspozicija, ant pylimų, buvusiose pabūklų aikštelėse, eksponuojama senovinių ir šiuolaikinių inkarų kolekcija. Iš viso Jūrų muziejaus rinkiniuose saugoma daugiau nei 88 tūkst. eksponatų. Nuo 2001 m. Lietuvos jūrų muziejaus delfinariume pradėtas ypatingas delfinų ir vaikų bendravimo projektas-delfinų terapija: dirbama su vaikais,

turinčiais įvairių sveikatos sutrikimų. Lietuvos jūrų muziejus - nuostabi pažintinė vieta visiems smalsiems keliautojams, ypač šeimoms su vaikais.

Smiltynės g. 3, Klaipėda, tel. +370 659 61497, el. p. aptarnavimas@muziejus.lt, atvykimo informacija: https://www.muziejus.lt/lt/aplankyti#!kaip_atvykti

KURŠIŲ NERIJA

JUODKRANTĖ

Juodkrantė, Neringos miesto dalis, minima jau 1429 m. Gyvenvietė įsikūrusi 18 km į pietus nuo Klaipėdos, parabolinių kopų slėnyje, ant Kuršių marių kranto. Iš pietvakarių, vakarų ir šiaurės gyvenvietę supa kalninėmis pušimis apaugusios smėlio kopos. Juodkrantę kerta Klaipėdos–Karaliaučiaus plentas; šalia marių yra prielauka. Juodkrantėje rastos vėlyvojo neolito virvelinės keramikos kultūros, bronzos amžiaus gyvenvietės, 16–19 a. smėlio užpustytų Naglių ir Karvaičių kaimų vietos. Gyvenvietės apylinkėse įsikūrusios pilkųjų garnių ir didžiųjų kormoranų kolonijos. Juodkrantė nuo seno traukia poilsiautojus puikiais smėlio paplūdimiais, čia veikia poilsio namai, viešbučiai. Aktyvi kultūrinė veikla vystoma Liudviko Rėzos kultūros centre, Pamario galerijoje. Keliautojai gali apžiūrėti po atviru dangumi įrengtą akmens skulptūrų ekspoziciją, aplankyti paslaptinę raganų kalną, atrasti įvairių lietuviškos bei prūsų istorijos palikimo ženklų.

PAMARIO GALERIJA

Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus padalinys (buvęs Miniatiūrų muziejus), kurį sudaro sudaro trys pastatai. Pagrindiniame pastate ir muziejaus reikmėms pritaikytame buvusiame žvejo ūkiniame pastate vasaros sezono metu rengiamos įvairios parodos. Trečiasis pastatas skirtas edukacijai – vasaromis jame vyksta užsiėmimai šeimoms, vaikams ir suaugusiesiems.

Juodkrantės Pamario galerija, A.Černiausko nuotr.

1995 m. Juodkrantėje palei L. Rėzos gatvę pradėta statyti 2400 m. ilgio krantinė. Tvarkant šią vietą, gimė idėja krantinėje įrengti **skulptūrų ekspoziciją**. 1997 – 1999 m. vykusio tarptautinio skulptorių simpoziumo „Žemė ir vanduo“ metu sukurta įspūdinga ekspozicija, kurią sudaro 31 skulptūra, išdėstyta 800 m. atkarpoje. Skulptūras kūrė menininkai iš Lietuvos, Didžiosios Britanijos, Švedijos, Suomijos, Danijos, Vengrijos ir Mauricijaus.

RAGANŲ KALNAS

Medinių skulptūrų muziejus Juodkrantėje, kur karaliauja velniai, raganos ir kiti tautosakos herojai, sukuriantys šios vietos mistinę dvasią. Dar 1979 m. iš visos Lietuvos sukviestus medžio drožėjus, kalvius, vyko kūrybinė stovykla, kurios metu, kūrėjus sužavėjusioje gamtinėje aplinkoje, sukurtas Raganų kalno ansamblis.

Tuo metu liaudies meistrai sukūrė 25 skulptūras. O per kitas tris tautodailininkų stovyklas 1979–1981 m. 50 medžio meistrų ir kalvių sukūrė 71 skulptūrą. Raganų kalno ansamblis laikui bėgant buvo papildomas ir atnaujinamas. 2002 m. dalis drėgno klimato sąlygų neatlaikiusių skulptūrų buvo pakeistos naujomis. Kasmet organizuojami medžio drožėjų simpoziumai, kurių metu restauruojamos labiausiai pažeistos skulptūros. Šiandien

Juodkrantės Raganų kalno medinių skulptūrų ekspozicija - vienas linksmiausių turistinių objektų visoje Neringoje.

Raganų kalno skulptūra, A.Černiausko nuotr.

LIUDVIKO RĖZOS KULTŪROS CENTRAS IR JO ISTORINĖ EKSPOZICIJA

1902–1903 m. Juodkantėje pastatytas tipiškas Rytprūsių architektūros pastatas – mūrinė, raudonų plytų mokykla. Pastate mokykla veikė iki 2003 m., kai čia įsikūrė Juodkrantės parodų namai. 2007 m. Juodkrantės parodų namai reorganizuoti į **Liudviko Rėzos kultūros centrą**. Šiuo metu centre rengiamos įvairios Lietuvos ir tarptautinės šiuolaikinio meno, senosios dailės, istorinės parodos. Centre vyksta įvairūs kultūros renginiai: tradicinės šventės, valstybinių švenčių minėjimai, koncertai, teminiai vakarai, susitikimai, paskaitos, konferencijos, koncertai.

L. Rėzos kultūros centre vyksta edukaciniai užsiėmimai vaikams ir jaunimui, taip pat veikia nuolatinė istorinė ekspozicija, pristatanti Juodkrantės istoriją ir svarbią šio krašto asmenybę – Liudviką Rėzą. Martynas Liudvikas Gediminas Rėza gimė 1776 m. sausio 9 d. Karvaičiuose, Kuršių nerijoje. Mirė - 1840 m. rugpjūčio 30 d. Karaliaučiuje. L. Rėza – vienas svarbiausių to meto prūsų lietuvių visuomenės veikėjų, evangelikų liuteronų kunigas, teologas, tautosakininkas, lituanistas, Karaliaučiaus universiteto profesorius.

L. Rėzos g. 8 B, Juodkrantė, tel. +370 469 53448, el. p. kultura@lrezoskc.lt

PERVALKA

Mažiausia Kuršių nerijos gyvenvietė, susiformavusi apie 1840-sius metus, atsikėlus gyventojams iš užpustyto Naujųjų Naglių kaimo. Manoma, kad gyvenvietės pavadinimas kilęs nuo valčių pervilkimo nuo marių prie jūros kranto. Kita vietovės pavadinimo versija siejama su žodžiu „pervalkas“, kuris reiškia sausumą tarp vandenų. Į pietus nuo Pervalkos iki XIX a. buvo *Karvaičių kaimas*, kurio užpustymą smėliu mini ten gimęs prūsų lietuvių visuomenės veikėjas, lituanistas, teologas, tautosakininkas, Karaliaučiaus universiteto profesorius Liudvikas Rėza. (Ant Skirpsto kopos jam pastatytas ažuolinis paminklas). Bėgant laikui, Pervalkos gyvenvietė ėmė plėstis, vietiniai gyventojai vertėsi žvejyba, o XX a., tarpukariu, ši vietovė tapo mėgstamu poilsio kurortu.

Viena iš Pervalkos įžymybių – 1900 m. iš stambių akmenų ant dirbtinės salos Kuršių mariose pastatytas Žirgų švyturys. Švyturio įrenginiai siunčia baltus signalus, kurie yra matomi 13 km atstumu. Tai vienintelis toks įrenginys Kuršių nerijoje, pastatytas ne sausumoje, o mariose.

Žirgų švyturys, nuotr. priejuros.lt

PREILA

Gyvenvietė, besidriekianti išilgai Kuršių marių pakrantės Preilos įlankoje tarp dviejų kyšulių – Ožkų rago ir Mažojo Preilos rago. Tai Preilos ir Pervalkos seniūnijos centras. Kuršių nerijoje žmonių gyventa jau seniai – šiose apylinkėse archeologai aptinka akmenis, žalvario ir ankstyvojo geležies amžiaus gaminių. Preilos miesto vardas kildinamas iš žmogaus pavardės.

Preilis latvių kalba reiškia „neprašytas svečias“ arba „du sukryžiuoti virbai audeklui sutvirtinti“. Šiuos spėjimus sustiprina ir tai, jog iki 1960 m. Preila istoriniuose šaltiniuose vadinama Preiliais. Preilos gyvenvietė įkurta 1843 m., kai čia gyventi persikėlė užpustyto Naujųjų Naglių kaimo gyventojai. Jie čia perkėlė ir savo mokyklą. XX a. pr. Preiloje gyveno jau 250 žmonių, kurie pasistatė naują mokyklą, įkūrė viešbutį ir pavertė kaimelį vasarviete.

1946 m. Preila pripažinta miesto tipo gyvenvieta. 1947 - 1961 m. ji buvo laikoma Klaipėdos dalimi, o 1961 m. priskirta naujam Neringos miestui. Gyvenvietė įsikūrusi mažiau nei 10 km. į šiaurę nuo Nidos. Čia, kaip ir Pervalkoje, apsistoja vengiantys šurmulio ir ieškantys ramybės poilsiautojai.

NAGLIŲ GAMTINIS REZERVATAS

Naglių gamtinio rezervato pažintinis takas su stulbinančio grožio Pilkųjų kopų peizažu yra vienas įdomiausių lankytinų objektų visame Kuršių nerijos nacionaliniame parke. Jo

kraštovaizdis susiformavo XVII a., kai, iškirtus mišką, iš pajūrio smėlis ėmė keliauti marių link. 1675–1854 metais čia buvo užpustytas Naglių kaimas, kuris savo vietą keitė net kelis kartus, tačiau dabar glūdi giliai po smėliu.

Naglių gamtinis rezervatas, A.Černiausko nuotr.

Unikaliame Naglių rezervato gamtiniame komplekse galima išvysti dėl stiprių vėjų kopose susidarančias įspūdingas daubas ir išgraužas bei tik protarpiais išlendančius, po smėliu palaidotus, šimtamečių miškų dirvožemius. Čia auga reti, į Raudonąją knygą įrašyti augalai, atsidengia senųjų kopų liekanos, nuo užpustytų kopų atsiveria įspūdinga panorama.

NIDA

Nida - didžiausia poilsinė gyvenvietė Kuršių nerijos nacionaliniame draustinyje. Ji priklauso Neringos miesto savivaldybei ir yra administracinis jos centras. Kiekvienais metais čia apsilanko apie 700 tūkst. turistų, tačiau nuolatinių gyventojų mažiau nei 2 tūkst.

Istoriniuose dokumentuose Nida minima nuo XIV a. pab. – manoma, kad kryžiuočių karo kelių aprašymuose sutinkamas vietovardis Noyken reiškia būtent Nidą, tačiau kaip pavadinime esanti raidė „k“ galėjo pavirsti į „d“, nežinoma. Nidos teritorijoje žmonių gyventa

jau seniai – II tūkst. pr. m. e. pradžioje, tačiau dabartinėje vietoje gyvenvietė įsikūrė tik 1732 m., senąją Nidą užpusčius smėliui. Dabartinė Nida atsirado susijungus trims nedideliems greta vienas kito buvusiems kaimeliams: Nidai, Skruzdynei ir Purvynei.

1529 m. Nidai buvo suteiktos Magdeburgo teisės. Nuo XIX a. ši gyvenvietė jau tapo žinoma vasarviete, o 1933 m. buvo paskelbta kurortu. 1967 m. restauruotas Nidoje esantis Nobelio premijos laureato Tomo Mano namelis, kuriame šiandien veikia muziejus.

XIX a. pab. Nidos pamaryje pastatytas žvejų uostas, o vėliau – garlaivių prieklauka. Dabar čia švartuojasi privačios ir vandens turizmui skirtos jachtos, čia stovi ir pagal senųjų kuršių laivų modelius sukurtas kurėnas.

Atstatytas kurėnas, Nida. P.Černiausko nuotr.

Nidoje nuo seno mėgo poilsiauti ne tik lietuviai, bet ir vokiečiai, ypač menininkai, kurie čia rasdavo ramybę bei įkvėpimo šaltinį. Nuo 1900 m. Nidoje vasarodavo ir tapė „Tilto“ („Die Brücke“) grupės tapytojai, ekspresionistai Max Pechstein, Lovis Corinth ir kiti. Nidoje įsikūrė ir žymioji **Nidos dailininkų kolonija** - XIX a. pabaigoje - XX a. gyvavęs meno židinys su centru Hermanno Blodės viešbutyje. Dailininkų kolonijos ekspresionistines tradicijas (gyvenęs Nidoje

1923–1945) tęsė ir puoselėjo Ernstas Mollenhaueris, perėmęs Blodės viešbutį, kurio durys tebebuvo atviros dailininkams, rašytojams, muzikantams, aktoriams, kompozitoriams. Svetainės ir verandos sienas puošė čia dirbusių dailininkų kūrinių kolekcija. Karo metais daugelis paveikslų buvo sunaikinti. Iki 1945 m. Nidoje kūrė per 200 dailininkų, pusė jų buvo kilę iš Rytprūsių.

Dailininkus žavėjo Kuršių nerijos gamta, architektūra, žvejų darbai ir amatai, gyvenimo būdas. Ir jeigu dar XIX a. Nida vadinta „prūsiškąja Sachara“, tai XX a. buvo pakrikštyta ir „tapytojų rojumi“, ir „stebuklų žeme“.

TOMO MANO MEMORIALINIS MUZIEJUS

Vienas lankomiausių muziejų Nidoje – tai vokiečių rašytojo ir Nobelio premijos laureato Tomo Mano memorialinis muziejus.

Rašytojas su savo žmona pirmą kartą Nidoje apsilankė 1929 metų vasarą ir akimirksniu buvo pakerėtas gamtos ir gyvenvietės grožio. Apie tai byloja paties Tomo Mano žodžiai: „pagauti neapsakomo tos gamtos savitumo ir grožio, fantastinio klajojančių kopų pasaulio. Jis su žmona pasiliko čia gyventi. Jau 1930 m. Nidoje, ant Uošvės kalno, buvo pastatytas vasarnamis (architektas H. Reissmannas, Klaipėda), kuriame rašytojas Tomas Manas su šeima praleido tris vasaras (1930 – 1932 m.). Atostogaudamas Nidoje jis rašė savo knygas „Juozapas ir jo broliai“, esė „Mano vasarnamis“, įvairius straipsnius, laiškus redakcijoms. 1939 m.

Tomo Mano muziejus, nuotr. <https://alkas.lt/>

Klaipėdos kraštą prijungus prie Trečiojo Reicho, vasarnamis buvo nacionalizuotas, o karo pabaigoje patrankos sviediniui apgadinus namą, jį buvo planuojama nugriauti. 1967 m. jame buvo atidaryta skaitykla, įkurta memorialinė ekspozicija. 1990 m. įkurta T. Mano draugija. 1996 m., remiantis Reissmanno brėžiniais ir rašytojo dukters Elisabeth Mann prisiminimais, namas buvo restauruotas ir tapo kultūriniu centru su nedidele memorialine ekspozicija.

Nuo 2014 metų muziejuje veikia unikali ekspozicija. Pasitelkiant moderniąsias technologijas buvo atkurti Nobelio premijos laureato gyvenimo bei kūrybos faktai, poetiškai pristatyta jo vasarnamyje praleistų dienų atmosfera. O šiandien šiame memorialiniame muziejuje veikia dar dvi institucijos: Neringos muziejai bei Tomo Manno kultūros centras.

Skrudynės g. 17, Nida www.mann.lt

KURŠIŲ NERIJOS ISTORIJOS MUZIEJUS

Kuršių Nerijos istorijos muziejaus ekspozicijoje pristatoma unikalių žvejų gyvenviečių vystymosi raida, kultūrinės ypatybės, gyventojų verslai: varnų gaudymo technologija, įvairūs

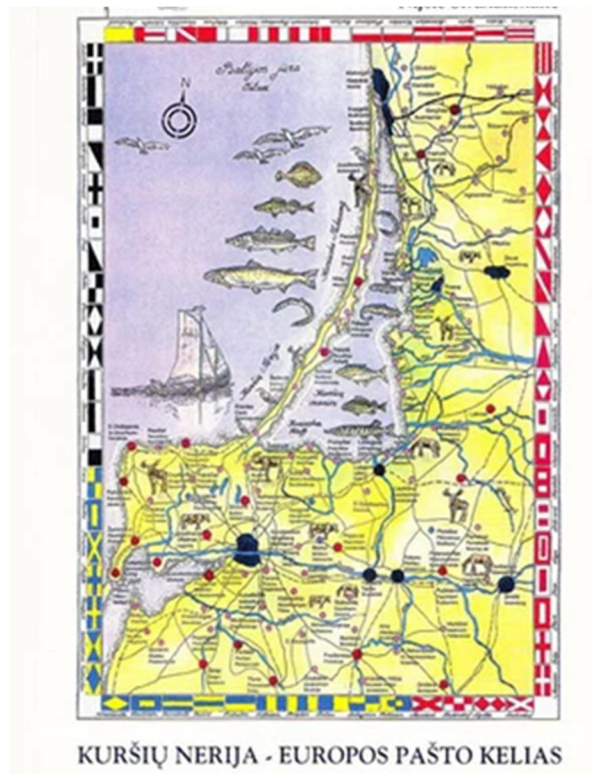

žvejybos įrankiai ir burvalčių maketai. Lankytojų dėmesį patraukia specifinį žūklės metodą, "bumbinimą", demonstruojantis žvejo manekenas. Muziejuje galima susipažinti ir su akmens amžiaus Nidos archeologinių kasinėjimų radiniais: medinio luoto dalimi, moliniais puodais, akmeniniais kirvukais ir kitais, daugybę amžių atgal nukeliančiais eksponatais.

Vienas ryškiausių ekspozicijos akcentų – **Nidos pašto stoties** istorija ir jos savininkui Frydrichui Casimirui Kuvertui 1785 m. išduota licencija su teise gaminti smuklėje–pašto stotyje alų, atspindintis sėkmingą Nidos istorijos periodą iki 1833 m., kai čia lankėsi daugybė Europos kultūros elito atstovų: Prūsijos karalius Frydrichas Vilhelmas III ir karalienė Luizė, prancūzų filosofas Deni Didro (pranc. Denis Diderot), įvairūs diplomatai, filosofai. Ekspozicijoje esantys dokumentai, fotografijos ir žemėlapiai supažindina lankytojus su europinės reikšmės pašto kelio, kurio dalis nuo XVII a. vidurio iki 1833 metų ėjo per Kuršių neriją, istorija. Šie dokumentai atspindi sėkmingą Nidos istorijos periodą, kuomet pašto kelias Nidą padarė Europos didžiojo pašto kelio, jungusio Paryžių su Peterburgu, dalimi.

Pamario g. 53, Nida, <https://www.neringosmuziejai.lt/>

Karalienės Luizės kelionė pašto keliu iš Karaliaučiaus per Kuršių neriją į Klaipėdą paliko gilų pėdsaką tiek istoriniuose prisiminimuose, tiek ir žmonių sąmonėje. Pasak vyresniųjų princų Frydricho Vilhelmo ir Vilhelmo auklėtojo Fr. Delbriuko kelionės iš Karaliaučiaus į Klaipėdą per Kuršių Neringą aprašymų, kelionė buvo varginanti. Išmirkę keliai buvo daug kur nepravažiuojami, tekdavo dažnai keisti arklius. Kadangi pašto kelias ėjo tai pamariu, tai bangų kietai suplakta jūros pakrante, jų akims netrukus atsivėrė Baltija, pribloškusi visus didingu gaudesiu. Kelionę lydėjo audra, kol jau antrąją kelionės dieną buvo pasiekta Nida. Karališkųjų vaikų auklėtojui Frydrichui Delbriukui Nidos apylinkės priminė Grenlandiją.

Europos pašto kelias, nuotr.: <https://www.knygos.lt/>

Karalienė Luizė atvyko trimis dienom vėliau nei vaikai, nes kelionėn leidosi sunkiai sirgdama (1807 sausio 6 d). Kelionė truko tris dienas ir tris naktis, nakvodavo vargingiausiose buveinėse. Per Kuršių neriją į Memelį karalienė Luizė vyko Kionigsbergo pirklio Johano Karlo Bitricho karieta, kurią iki Antrojo pasaulinio karo eksponavo Kionigsbergo zoologijos sodo Kraštotyros muziejus.

Pamarys nuo Nidos kopų, P.Černiausko nuotr.

Antroji kelionės sustojimo vieta buvo Nida. Joje karalienė apsistojo Davidui Kuveitui priklausiusioje pašto stotyje (pastatyta 1737 m.). Ji čia buvo apsistojusi ir 1802 metais, kai vyko į Klaipėdą susitikti su Rusijos imperatoriumi Aleksandru I. Pasakojama, kad sielvartaudama dėl Prūsiją užgriuvusios nelaimės, čia ji savo žiedo deimantų ant lango stiklo įrėžė savo mylimo poeto J.W. Gėtės „Arfininko giesmę“ iš romano „Vilhelmas meisteris“. Poeto žodžiai buvo siejami su Luizės dvasinėmis pastangomis įveikti visų nekenčiamą Napoleoną. Neatmetama galimybė, jog apsukrus šios nakvynės vietos šeimininkas buvo suinteresuotas šios legendos atsiradimu. Po 1829 m. kilusio gaisro, atstatytas viešbutis buvo pavadintas karalienės Luizės vardu.

Kai sausio 7 dieną Juodkrantę pasiekė karalius Frydrichas Vilhelmas III, serganti karalienė Luizė apsistojo mokykloje, o karalius – pašto stotyje. Kitą dieną jie pasiekė Klaipėdą. Smiltynėje karalienę su vokiškomis ir lietuviškomis dainomis pasitiko klaipėdietės merginos bei padovanojo jai šiltas raštuotas pirštines.

Praėjus aštuoniasdešimčiai metų, Prūsijos karalienės kelias buvo gausiai įamžintas meninėse drobėse. Karaliaučiaus akademijos profesoriaus Johanno Heydecko istoriniame paveiksle „Karalienės Luizės bėgimas į Memelį per Kuršių neriją 1807 m.“, kitų vokiečių dailininkų darbuose stengtasi sukurti paprastos, nuoširdžios, bendraujančios su valstiečiais karalienės paveikslą.

NIDOS EVANGELIKŲ LIUTERONŲ BAŽNYČIA

Pastatyta 1888 metais, sunykus senajam bažnyčios pastatui, liuteronų kunigo Gustavo Echteracho iniciatyva. Darbai pradėti 1886 m., sukaupus 38 tūkst. markių, jie baigti ir bažnyčia pašventinta 1888 m. spalio 10 d. Neogotikinė raudonų plytų bažnyčia, gaubiama aukštų pušų, išliko iki šių dienų. Antrojo pasaulinio karo Nidos bažnyčios dokumentai buvo sunaikinti, sugriautas rytinis bokštelis, sunaikintas antrasis altoriaus paveikslas, demontuoti bažnyčios baldai, vargonai. 1966 – 1988 m. šventovės erdvėse buvo įkurtas Neringos istorijos muziejus, o nuo 1988 m. bažnyčioje vėl vyksta pamaldos.

Interjeras išsiskiria medinėmis lubomis, langų vitražais, altoriaus paveikslu E. Molenhauerio „Kristus teikia ranką apaštalui Petru, bijančiam nuskęsti“, pastatytais Karaliaučiaus firmos „Gebauer“ vargonais bei Vilhelmo II žmonos Augustės Viktorijos dovana – šviestuvais (šiuo metu bažnyčioje jų kopijos, pagamintos pagal išlikusį prieškarinį originalą).

Nidos evangelikų liuteronų bažnyčia, nuotr. liuteronai.lt/

Apsilankius Nidos bažnyčioje, būtina žvilgtelėti ir į šalia jos esančias **etnografines žvejų kapines**, kuriose yra išlikę iš medžio padaryti antkapiniai paminklai (krikštai). Pasakojama, kad krikštas yra mitologinio pasaulio medžio, jungiančio visas Visatos dalis, įvaizdis. Čia ilsisi ir šios

bažnyčios statytojas G. Echternachas, architektas A. Zaviša, menininkas E. Jonušas.
Kapinaitėse galima apžiūrėti šio dailininko restauruotus krikštus.

V. K. MIZGIRIŲ GINTARO GALERIJA – MUZIEJUS

Nuo 1995 m. Pamario gatvėje veikiančiame muziejuje, įkurtame sename žvejo name, galima susipažinti su Baltijos gintaro istorija. Galerijoje pasakojama „Lietuvos auksu“ vadinamo gintaro istorija: kaip jis susiformavo, kaip atsirado inkluzai, kokios būna gintaro spalvos ir atspalviai, kokie buvo senieji ir dabartiniai gintaro gavybos būdai, kaip patikrinti, ar perkamas gintaras – tikras. Lankytojai supažindinami su Juodkrantės lobiu bei jo amuletų reikšmėmis, gali pamatyti visus 434 originalaus dydžio amuletus (kopijas). Čia yra ir daugiau įdomybių: „Gintaro energiją gaminanti mašina“, „Gintaro trauktinė“, kuria vaišinami galerijos lankytojai. Šalia galerijos įkurti Menininkų namai, kuriuose apsisotę dailininkai, gintaro meistrai kuria bei rengia parodas.

Pamario g. 20, Nida, www.ambergallery.lt

Gintaro galerija, nuotr. <http://www.ambergallery.lt/>

NIDOS ŽVEJO ETNOGRAFINĖ SODYBA

Pietinėje senosios Nidos dalyje, buvusiame Hakeno kaime, stovi senojo žvejo namas – etnografinė sodyba ant marių kranto. Joje galima pasigrožėti autentiškais baldais, ornamentuotomis kėdėmis, išpuoštomis kraičio skryniomis, indais ir kitais ūkyje naudotais daiktais, žvejybos įnagiais. Šią sodybą 1927 metais pastatė vietiniai meistrai ir tuo metu ją sudarė du sujungti namai. Tai buvo stipriai susieta su tradicijomis – kai šeimos atžala vesdavo,

jaunoji šeima turėdavo įsikurti šalia tėvų, pristatant naują namo dalį. XX amžiuje, toje namo dalyje gyveno žvejas Martynas Purvinas su šeima. O šiandien čia – tikro žvejo etnografinis muziejus, kuriame įrengta ekspozicija, leidžianti susipažinti su būdingais XIX a. pab. – XX a. pr. Kuršių nerijos žvejų namų interjeru ir buitimi. Šios sodybos - muziejaus patalpos įrengtos taip, kad atspindėtų autentišką senųjų žvejų gyvenimo atmosferą. Atnaujintos ekspozicijos koncepcija – sustabdytos akimirkos pojūtis. Kaip sako muziejaus steigėjai – „namas tarsi pilnas gyvybės, jo gyventojų judesio ir šurmilio, todėl autentiški daiktai eksponuojami tarsi sustingę savo veiklos įkarštyje“.

Naglių g. 4, Nida, <https://www.neringosmuziejai.lt/>

Etnografinė žvejo sodyba, nuotr. neringosmuziejai.lt

Sodybos kieme eksponuojamos **kurėnų vėtrungės** – tarytum muziejus po atviru dangumi. Jau nuo XIV a. Kuršių marių žvejai turėjo specialias marioms skirtas burines valtis: didžiosios buvo vadinamos kurėnais, o mažosios – kiudelvaltėmis, bradinėmis. Visų jų išvaizda taip pat buvo išskirtinė: plokščias dugnas, mažos grimzlės, statūs bortai, ažuolinės lentos ir, be abejo, viršūnėje įtaisytos vėtrungės. Būtent pastarųjų atsiradimas buvo susijęs su žvejybos priežiūra Prūsijos Karalystėje. Kiekviena valtis ant stiebo privalėjo turėti dviejų pėdų ilgio ir vieno pėdos pločio vėliavą. Pirmosios vėtrungės buvo kuriamos iš tvirtos drobės arba skardos, gale pritvirtinant medžiaginę vėliavėlę. Tačiau ilgainiui jų išvaizda keitėsi – vietiniai žvejai pradėjo jas puošti mediniais pjaustiniais (stilizuotais geometriniais ornamentais, jūreivystės motyvais, meilės ženklais, valstybingumo simboliais ir pan.) bei dažyti įvairiomis spalvomis.

NIDOS ŠVYTURYS

Ant daugiau kaip 51 m aukščio **Urbo kalno** stūkso Nidos švyturys. Dabar jis laikomas navigacijos ženklu, bet ir jo istorija verta dėmesio. Pirmasis Nidos švyturys, iš raudonų plytų, pastatytas XIX amžiuje (švyturys pradėjo veikti 1874 m.). Tuomet jo aukštis siekė 27 metrus. Į jį vedė karo belaisvių statytas akmenimis grįstas takas, kurį sudarė 200 laiptelių, išlikusių iki šių dienų.

Senasis takas į Nidos švyturį, A.Černiausko nuotr.

O per smėlį nuo Nidos iki laiptelių buvo nutiestas specialus lentinis takas. Po antrojo pasaulinio karo, vokiečių kareiviai švyturį susprogdino, tačiau tais pačiais metais švyturys jau buvo atstatytas, o 1953-aisiais metais – perstatytas. Šiandien galima matyti 29,3 metrų aukščio Nidos švyturį – bokštą su horizontaliomis raudonomis ir baltomis juostomis. Sutemus ir naktį švyturys siunčia baltos šviesos signalus į jūrą, kurie yra matomi 41 km spinduliu ir įspėja jūroje plaukiančius laivus, kad Nidoje nėra uosto. 2016-ųjų metų pabaigoje švyturyje buvo

sumontuoti trys dideli lediniai žibintai: du skleidžia žybsinčios šviesos signalus į jūros pusę, o vienas mažesnis - į marių pusę.

Taikos g. 36A, Nida

Nidos švyturys, A.Černiausko nuotr.

PARNIDŽIO KOPA

Nida žavi savo unikaliu kraštovaizdžiu, įspūdinga žvejų namų architektūra bei didinga parnidžio kopa. Sakoma, kad kopos pavadinime slypi ir jos istorija – „perėjusi per Nidą“, tai reiškia, kelis kartus „perkeliavusi“ visą Nidos gyvenvietę, o XVII amžiuje netgi užpusčiusi keturis vietinius kaimus. Į šiaurę nuo kopos stūkso Urbo kalnas, į pietus – tarpkopinė raguva, vadinamasis Tylos arba Mirties slėnis. Rytuose kopos šlaitai remiasi į Kuršių marias, pietinė kopos dalis apželdinta kalnų pušimis. Pietinėje Nidos dalyje tęsiasi 1,7 km Parnidžio pažintinis takas, kuriuo einant matosi baltosios ir pilkosios kopos (tako pradžia – Tylos slėnis).

Nuo Parnidžio kopos, kurios aukštis siekia 52 m, atsiveria horizontas. Čia įrengta apžvalgos aikštelė, nuo kurios galima gerėtis nuostabiais atvirų kopų, marių, jūros, miškų vaizdais, Nidos panorama. Tai vienintelė vieta Lietuvoje, kur galima stebėti kaip saulė pateka ir nusileidžia į vandenį. 1995 m. metais kopos viršūnėje pastatytas **saulės laikrodis – kalendorius**, kuris rodo tikslų šios vietos laiką. Tikrasis laikrodžio aukštis buvo 12 metrų

aukščio, jis svėrė net 200 tonų, tačiau 1999 metais praūžęs uraganas „Anatolijus“ apgadino laikrodį ir iki 2011 metų jo rodyklės aukštis buvo perpus mažesnis. Nuo kopos atsiveria išskirtinio grožio vaizdai: senieji žvejų namai, Kuršių marių pakrantės takas ir visos Nidos panorama.

Saulės laikrodis – kalendorius, nuotr. <https://www.delfi.lt/keliones>

Šiomis kopomis žavėjosi ir prancūzų filosofas bei rašytojas, Nobelio literatūros premijos laureatas Žanas Polis Sartras, kuris Nidoje lankėsi 1965 metais 2018 m. **Ž.P. Sartrui pastatytas paminklas**, kur lietuvių ir prancūzų kalbomis užrašytos filosofo Nidoje ištartos frazės: „Jaučiuosi, lyg stovėčiau rojaus prieangyje“ bei „Pirmą kartą debesys man po kojomis“.

Parnidžio kopa ir paminklas Ž. P. Sartrui „Prieš vėją“, nuotr. 15min.lt/kultura/

4. MARŠRUTO ADMINISTRAVIMAS

TIC VAIDMUO

Besikeičianti situacija turizmo rinkoje, technologijų naudojimas, kelia naujus reikalavimus turizmo informacijos centrui. Buvo įprasta, kad turizmo informacijos centrai tiesiog reklamuodavo turizmo paslaugas, tačiau dabar jie turi užsiimti turizmo vadybos veikla:

1. Bendradarbiauti su bendruomene, turėti jos palaikymą, įtraukti gyventojus į turizmo paslaugų teikimą, taip gerinant ekonominę padėtį savo krašte.
2. Įsitraukti kuriant naujus turizmo produktus kartu su suinteresuotais asmenimis, padėti kurti partnerystes – nukreipti, suvesti suinteresuotas puses.
3. Reguluoti turistų srautus, siekiant apsaugoti vietinių gyventojų interesus ir gamtą.

BENDRUOMENĖS ĮTRAUKIMAS

Vietinė bendruomenė – tai visi žmonės, kurie gyvena ir dirba turizmo vietovėje. Bendruomenė gali būti suskirstyta į dvi dalis: nuolatiniai gyventojai ir jų išrinkti atstovai, interesų grupės ir verslai, nesusiję su turizmu. Antra grupė – tai asmenys ir valstybinės bei

privačios norganizacijos, tiesiogiai susijusios su turizmo verslu. Vietinės bendruomenės ypač svarbios, norint išlaikyti materialų ir nematerialų paveldą, kuris yra turizmo objektas.

Kaip teigiama „Gairėse kultūros keliams“, maršruto projektas laikomas sėkmingu tik tuomet, jei juo patenkinami specifiniai vietos poreikiai ir sulaukiama paramos iš vietos gyventojų. Iš vietinės bendruomenės būtina nuolat gauti grįžtąmajį ryšį.

Kad užtikrinti gerus santykius su bendruomene, TIC gali paskirti darbuotoją, atsakingą už ryšių su bendruomene palaikymą, bendruomenės įsitraukimo stebėjimą ir ryšių su bendruomene plano vykdymą.

Kodėl svarbu kurti ir palaikyti artimus ryšius su bendruomene:

- ✚ Gyventojai patys yra potencialūs turizmo sektoriaus klientai, taip pat savo į turizmo vietas atves savo giminaičius, draugus
- ✚ Gyventojai bendrauja ir naudojami ta pačia infrastruktūra ir paslaugomis kartu su turistais
- ✚ Gyventojai kuria gerą arba blogą patirtį turistams – bendraudami su jais, nurodydami kelią, rašydami apie savo kraštą tinklaraščiuose,
- ✚ Gyventojai – tai būsiami turizmo srities darbuotojai. Jei jie pozityviai žiūri į turizmą, tuomet jie labiau bus suinteresuoti dirbti šioje srityje.

Bendruomenės įtraukimas galimas dviem būdais:

- ✚ Bendruomenės iniciatyva
- ✚ TIC iniciatyva

Bendruomenės iniciatyva – tai kai nevyriausybinės organizacijos arba gyventojai patys įsilieja į turizmo veiklą, pasiūlo savo paslaugas. Kitu atveju, turizmo informacijos centras inicijuoja gyventojų įsitraukimą į turizmo veiklas. Pastarasis variantas yra tinkamesnis. Tuo tikslu turi būti paruoštas bendruomenės įtraukimo planas, kuris dažniausiai yra marketingo plano dalis.

(taip pat žr. marketingo planą)

1. Bendruomenės požiūrio į turizmą tyrimas: kaip jie vertina turistis (teigiamai, neigiamai), kokį poveikį turizmas turi jų aplinkai, gyvenimui, kaip turizmas suteikia progą jiems dalintis ir

išlaikyti savo kultūrą, koks turizmo poveikis rajono ekonomikai). Tyrimas turėtų būti atliktas iki 2022 metų vidurio.

2. Komunikavimas su bendruomene.

- interneto priemonės: socialiniai tinklai, el. paštas
- informuoti apie tai, kokiomis veiklomis užsiima TIC ir ką jau nuveikė – per vietinius laikraščius, renginius, interneto svetainę.

3. Bendruomenės edukavimas. Informuoti visuomenę, kaip ji gali dalyvauti turizmo veikloje, paaiškinti, kokia bendruomenė yra svarbi teikiant turizmo paslaugas (lankstinukas, pranešimas bendruomenės renginyje).

4. Turizmo paslaugų atvėrimas bendruomenei. Suteikti galimybę gyventojams išbandyti vietos turizmo paslaugas mažesne kaina arba nemokamai, kad jie žinotų, ką parekomenduoti kitiems.

5. Bendruomenės nuomonės išklaušymas. Organizuoti susitikimą su bendruomene ir pasitarti, pristatant TIC planus.

6. Turizmo lobizmas. Susitikti su valdžios atstovais, stengiantis paveikti juos skirti daugiau dėmesio turizmui.

7. Bendruomenės parama. Bendruomenė gali būti kviečiama dalyvauti, padedant turizmo centrui. Paruošiama savanorių programa, gyventojai kviečiami prisijungti į įvairias veiklas:

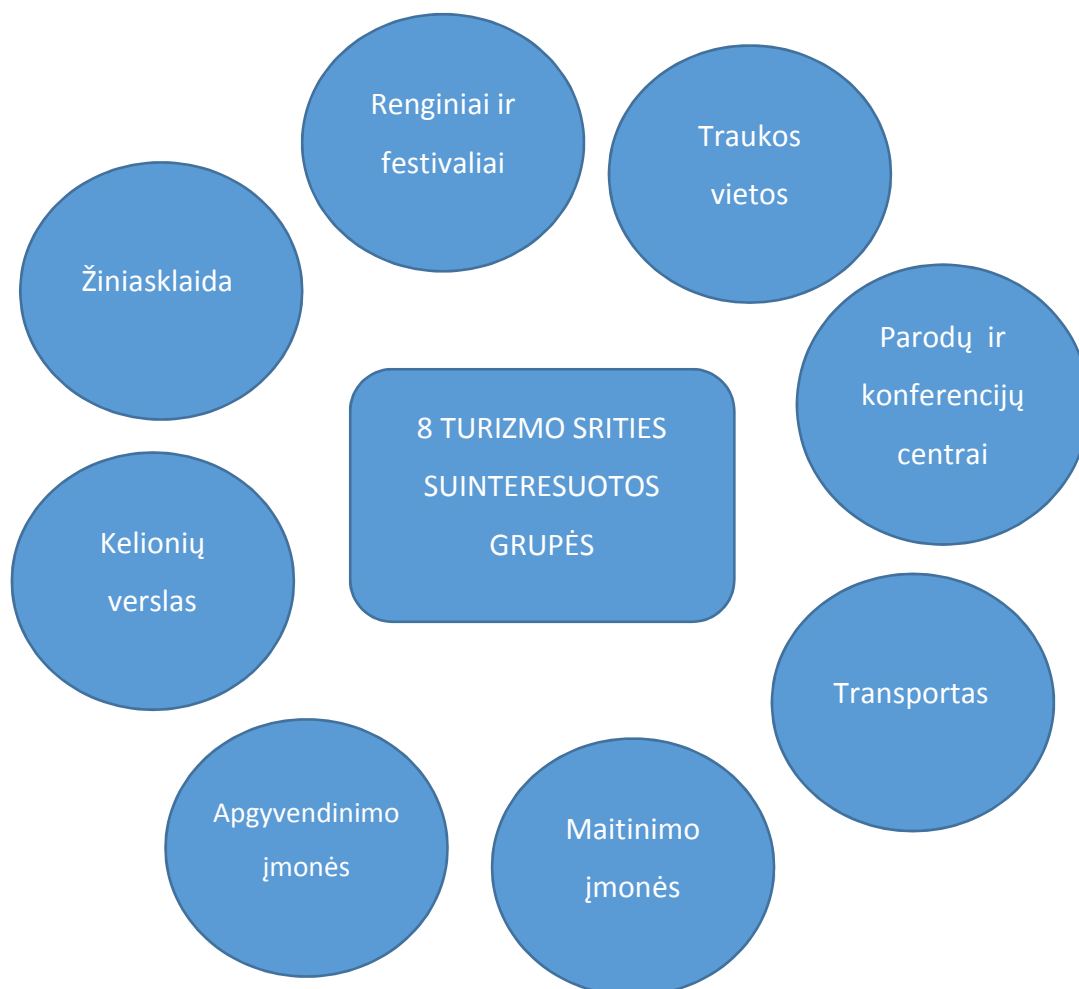
- rašyti straipsnius apie savo kraštą ir talpinti į turizmo puslapį,
- aptarnauti turistus piko metu

Tuo pačiu gyventojai gali būti apmokomi turistų aptarnavimo, kas padeda didinti turizmo paslaugų kokybę.

SUINTERESUOTŲ GRUPIŲ ĮTRAUKIMAS

Pirmiausia, maršruto organizatorius turi apibrėžti, kokioms suinteresuotoms grupėms teikti prioritetą (turizmo srities suinteresuoti asmenys yra nurodyti schemeje). TIC gali siūlyti specialias programas, kurių nariais gali tapti suinteresuoti asmenys. Tuomet prioritetas teikiamas programų nariams. Šio maršruto atveju, siūloma steigti „Karalienės Luizės asociaciją“ ir siūlyti suinteresuotiems asmenims tapti jos nariais.

pav. Turizmo srities suinteresuotos grupės (Morrison, 2019)

Traukos vietos – natūralios ir žmogaus sukurtos traukos vietos. Jas gali valdyti tiek valstybinės organizacijos, taip pat verslas arba nevyriausybinės organizacijos.

Renginiai ir festivaliai – reguliariai organizuojamų vietinių renginių ar festivalių organizatoriai.

Transportas – transporto nuoma užsiimančios bendrovės.

Žiniasklaida – laikraščiai, žurnalai, televizijos ar radijo stotys, internet portalai ir kt.

Kelionių verslas – turizmo informacijos centrai, kelionių agentūros, turizmo organizatoriai, kt.

Maitinimo įstaigos – restoranai, kavinės, banketų organizatoriai, banketų salių nuomotojai, maitinimo paslaugų tiekėjai ir kt.

Parodų ir konferencijų centrai – subjektai, nuomojantys parodų ir konferencijų erdves.

Apgyvendinimo įstaigos – viešbučiai, kaimo turizmo sodybos, kiti apgyvendinimo paslaugų teikėjai.

Ne turizmo srities suinteresuotos grupės: vyriausybės agentūros, komunalinių paslaugų įmonės, bankai/ finansinės institucijos, verslo asociacijos, švietimo įstaigos, ne pelno siekiančios organizacijos (žr. pav.)

MARŠRUTO ASOCIACIJOS STEIGIMAS

Siekiant ilgalaikių maršruto tikslų, tikslinga sukurti Karalienės Luizės kultūros kelio asociaciją, kuri padėtų užtikrinti jau pradėtų darbų tęstinumą: suinteresuotų grupių įsitraukimą, kuriant naujus turizmo produktus, gerinant turizmo infrastruktūrą, kelio žymėjimą, populiarinant kelią vietinių ir užsienio turistų tarpe.

Asociaciją siūloma steigti vadovaujantis šv. Jokūbo kelio asociacijos pavyzdžiu ir patirtimi: sukurti asociaciją, išrinkti iniciatyvinį komitetą ar valdybą, mokslinį komitetą, tyrimų tarybą ar mokslinę patariamąją grupę.

„Tokia asociacija Lietuvoje buvo reikalinga visų pirma dėl to, kad būtų galima oficialiai tęsti jau pradėtus Šv. Jokūbo kelių Lietuvoje nustatymo, žymėjimo, koordinavimo bei viešinimo darbus. Asociacija stengiasi vykdyti koordinuotus veiksmus, kad būtų atkurtas ir įprasmintas šalia Šv. Jokūbo kelių, savivaldybių teritorijose esantis architektūros, kultūros ir gamtinis paveldas. Siekiama skatinti vietos gyventojų domėjimąsi krikščioniškosiomis Europos šaknimis, religija ir kultūra, tradicijomis ir paveldu, didinti su Lietuvos ir Bažnyčios istorija susijusių objektų lankomumą ir žinomumą.“

(<http://www.kretingosturizmas.info/lt/marsrutai/turinys/57-istoriniai-marsrutai>)

ASOCIACIJOS VEIKLA

Maršruto asociacijos veiklos:

1. Užtikrinti bendradarbiavimą ir komunikaciją tarp skirtingų suinteresuotųjų šalių, viešojo ir privataus sektorių partnerystę, įtraukiant vietos bendruomenes, vietos savivaldybę, jaunimą ir verslą.
2. Patvirtinti nario mokestį, kuris skatina įsipareigoti ir padeda palaikyti kasdienę veiklą.
3. Numatyti išsamų ir struktūruotą valdymo planą (finansinį, strateginį, rinkodaros, tvarumo ir kt.) ir kasmet jį peržiūrėti.
4. Užsitikrinti savivaldybės ir seniūnijos politinę paramą.
5. Būti atviriems naujoms idėjoms, jaunų žmonių, studentų, savanorių ir vietinių įtraukimui į kultūros kelio plėtojimą ir žinomumo didinimą.
6. Integruoti kultūros kelio veiklas ir jo plėtros idėjas į vietos švietimo įstaigų programas.
7. Pasirūpinti finansinio ir organizacinio tvarumo ilgalaikiškumu.
8. Parengti rizikų valdymo planą, kuris užtikrintų atsparumą nenumatytiems pokyčiams.
9. Atlikti mokslinius tyrimus bendradarbiaujant su akademinė bendruomene.

KULTŪRINIO MARŠRUTO CERTIFIKAVIMAS TARPTAUTINIŲ LYGMENIU

Pagal Lietuvos kultūros kelių vystymo nuostatas, kelias, kuris „vystomas ne mažiau kaip trijose Lietuvos apskrityse arba apima ne mažiau kaip šešias Lietuvos savivaldybes, arba dalis projekto vykdoma ne Lietuvos teritorijoje ir (arba) bendradarbiaujant su kitos šalies organizacijomis“, atitinka **nacionalinio kultūros kelio** lygmenį. Šiame lygmenyje siekiama sukurti tęstinius kultūrinio turizmo maršrutus Lietuvos teritorijoje ir už jos ribų, juos populiarinti skatinant vietinį bei atvykstantąjį turizmą.

Šiuo metu, karalienės Luizės maršrutas atitinka nacionalinio lygmens kelią. Tačiau Karalienės Luizės kelias gali tapti **tarptautinio lygmens kultūriniu keliu**. Toks kelias turi apimti ne mažiau kaip tris valstybes, įskaitant Lietuvą. Kultūros kelio tema turi remtis kelioms valstybėms reikšmingais istoriniais procesais, atskleisti materialųjį ar nematerialųjį kultūros paveldą ir (arba) istorines asmenybes. Todėl rekomenduojama, plėtojant projektą, įtraukti Vokietiją ir siekti tarptautinio istorinio kelio sertifikato. Tuo labiau, kad ruošiant šį maršrutą, jau yra išpildyt didelė dalis reikalavimų, keliamų tarptautiniam kultūros maršrutui.

Tarptautiniam kultūros keliui keliami šie reikalavimai:

1. Surinkta mokslinė istorinė medžiaga, pagrindžianti kultūros kelio istorinę raidą, jo svarbą kultūriniam, socialiniam, ekonominiam šalies vystymuisi, įrodanti ryšius istoriniame kultūriname Europos kontekste bei apibrėžianti kultūros kelio geografines ribas;
2. Suformuluota aiški kelio koncepcija, suformuotas dalyvaujančių organizacijų tinklas Lietuvoje, įvardinti esami ir (arba) potencialūs partneriai kitose Europos šalyse; koncepcijoje apibrėžti kelio apimtyje plėtojami kultūros išteklių Lietuvoje, jų sąsajos su kitomis Europos šalimis, sudarytas bent trejų metų veiklos ir rinkodaros planas;
3. Suformuotas pažintinis kelio maršrutas, kuris yra įtrauktas į turizmo gidus platinamus Lietuvos mastu, lankomi objektai aiškiai identifikuojami ir atpažįstami, sukurta reikiama paslaugų infrastruktūra pagrindiniuose maršruto taškuose, generuojami ženklūs lankytojų srautai, kelias bent kartą per metus yra aktualizuojamas nacionaliniu mastu (kultūros renginiai, populiarinimo akcijos ir kt.).
4. Suformuotas pažintinis kelias turi būti įtrauktas į turizmo gidus, platinamus projekte dalyvaujančių šalių mastu, lankomi objektai aiškiai identifikuojami ir atpažįstami, sukurta reikiama paslaugų infrastruktūra pagrindiniuose kelio taškuose, generuojami ženklūs lankytojų srautai, kelias bent kartą per metus yra aktualizuojamas nacionaliniu mastu (kultūros renginiai, populiarinimo akcijos ir kt.).

Kultūros kelias gali būti sertifikuojamas Europos Taryboje. Šiuo metu yra 33 sertifikuoti Europos Tarybos kultūros keliai. Tam, kad kultūros kelias būtų pripažintas Europos Tarybos kultūros keliu, jo tema turi atskleisti Europos vertybes, atmintį, istoriją ir paveldą, skatinti įvairių bendruomenių, jaunimo kultūrinius mainus, atitikti Europos Tarybos idėjas, būti būdinga mažiausiai trims Europos šalims.

Dėl kelio sertifikavimo kreiptis į "Kultūros paveldo departamentą prie Kultūros ministerijos", kuris yra atsakingas už kultūros kelių operatorių veiklos koordinavimą bei organizuoja kultūros kelių lygmens nustatymo ir sertifikavimo procesą. Kultūros kelių vystymo Lietuvoje koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos kultūros ministro ir Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministro 2019 m. liepos 10 d. įsakymu Nr. JV-471/4-416.

Į kultūros ministro patvirtintą sąrašą įtrauktiems kelių projektams gali būti teikiamas prioritetas kreipiantis dėl finansavimo iš nacionalinių, Europos Sąjungos ir kitų tarptautinių finansinės paramos mechanizmų ir programų.

III MARKETINGO STRATEGIJA IKI 2026 M

---

1. MARŠRUTO TIKSLAS, VIZIJA, UŽDAVINIAI

KARALIENĖS LUIZĖS MARŠRUTO TIKSLAS

Per istorinę Prūsijos Karalienės Luizės asmenybę atskleisti Mažosios Lietuvos istorinį identitetą, palaikyti istorinę krašto atmintį.

KARALIENĖS LUIZĖS MARŠRUTO VIZIJA IKI 2026 M

Karalienės Luizės maršrutas – Europoje žinomas kultūrinis kelias, jungiantis Lietuvos, Kaliningrado srities ir Vokietijos istorinius ir kultūros objektus, atspindintis Prūsijos istoriją, asmenybes per vietinių gyventojų multikultūriškumą, papročius ir tradicijas, pritraukiantis įvairių tautybių ir segmentų turistus.

KARALIENĖS LUIZĖS MARŠRUTO UŽDAVINIAI

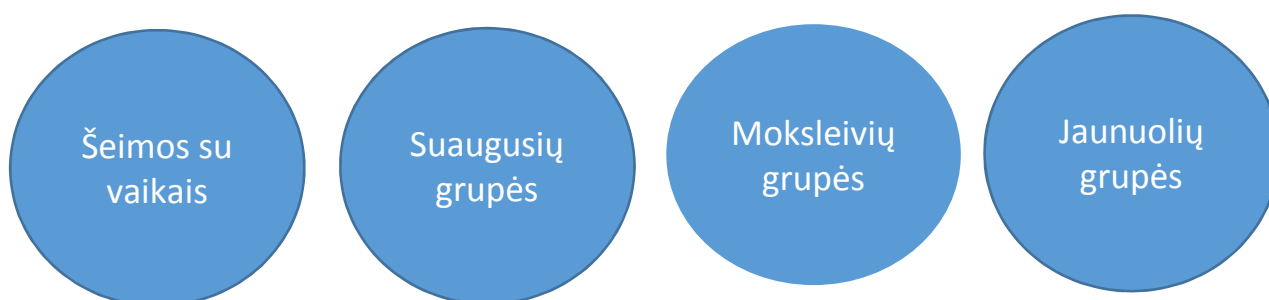
1. Formuoti Mažosios Lietuvos įvaizdį per istorinę atmintį
2. Pritraukti vietinių ir užsienio turistų į Mažosios Lietuvos regioną
3. Atskleisti Mažosios Lietuvos istorinę tapatybę, atmintį Lietuvos ir užsienio valstybių piliečiams
4. Puoselėti Mažosios Lietuvos krašto gyventojų pasididžiavimą savo istorija, paveldu ir multikultūriškumu
5. Suteikti vietos bendruomenėms galimybę užsidirbti iš turizmo, teikiant turizmo paslaugas ir produktus turistams – gerinti krašto ekonominę situaciją
6. Skatinti kultūros institucijų, mokslo įstaigų ir privataus verslo bendradarbiavimą plečiant turizmo paslaugas ir palaikant istorinę atmintį Mažojoje Lietuvoje
7. Mažinti turizmo sezoniškumą Mažojoje Lietuvoje

2. TIKSLINIAI TURISTŲ SEGMENTAI

Išanalizavus Mažosios Lietuvos regione esančių rajonų (Klaipėdos, Jurbarko, Pagėgių, Šilutės) marketingo planus, Lietuvoje 2019 – 2020 metais “Keliauk Lietuvoje” atliktų vietinių, taip pat vokiečių ir lenkų turistų apklausų duomenis, pateikiame pasiūlymus perspektyviems maršruto turistų segmentams. 10 Lentelėje pateikiame segmentų aprašymus su turizmo produktų pasiūlymais ir komunikacijos priemonėmis tiems segmentams pasiekti.

Apie užsienio turistų keliavimo įpročius Mažajoje Lietuvoje trūksta informacijos, todėl, atsigavus turizmui po Covid-19 pandemijos, reikalinga atlikti apklausas. Tada bus galima tiksliau suformuoti užsienio turistų segmentų poreikius.

10 lentelė. Siūlomi turistų segmentai

	Šeimos su vaikais	Suagusiųjų grupės	Moksleivių grupės	Jaunuolių grupės
Amžius	Tėvai 30-55, vaikai 0-16	Nuo 40 m	7- 18 metų	Nuo 25 m
Šalis	Lietuva, Latvija, Estija, Lenkija, Rusija, Vokietija, Olandija	Lietuva, Latvija, Estija, Lenkija, Rusija, Vokietija	Lietuva, Latvija, Lenkija, Rusija	Lietuva, Latvija
Šeimos statusas	Vedę, su vaikais	Vedę ir vieniši be vaikų	Vaikai lydimi mokytojų ir/arba tėvų	Vieniši, poromis, nevedę
Turizmo rūšys	Aktyvusis turizmas, kultūrinis turizmas, gamtinis turizmas	Lėtasis turizmas, gastronomicinis turizmas, kultūrinis turizmas, gamtinis turizmas, neintensyvus aktyvusis turizmas, "šaknų paieška" (vokiečiai)	Aktyvusis turizmas, kultūrinis turizmas, gamtinis turizmas	Aktyvusis turizmas, pramogavimas
Kelionės tikslas	Poilsis su šeima gamtoje, kultūros pažinimas, draugų ir giminių lankymas	Vietinės gamtos ir kultūros tyrinėjimas	Vietinės gamtos ir kultūros tyrinėjimas	Aktyvus poilsis gamtoje su draugais
Atvykimas	Automobiliu	Autobusu	Autobusu	Automobiliu
Kelionės trukmė	Savaitgalio kelionė Atostogos (7-14 d.)	Savaitgalio kelionė, atostogos	1-2 dienų kelionė	
Galimi turizmo produktai	Įtraukiančios edukacijos, šventės, renginiai, festivaliai, jodinėjimas, žvejyba, dviračių nuoma, baidarių nuoma, laipynių parkai, pažintiniai takai, apžvalgos bokštai, paukščių stebėjimas, gyvūnų	Ekskursijos, maisto ir gėrimų degustacijos, edukacijos, šventės, renginiai, tradicinių amatų edukacijos, dviračių turai, baidarių nuoma, paukščių stebėjimas, pavasario potvynio stebėjimas	Ekskursijos, vandens transporto pramogos, apžvalgos bokštai, tradicinių amatų edukacijos (žvakių liejimas, duonos kepimas ir kt.), laipynių parkai,	Dviračių žygiai, žygiai pėsčiomis, plaukimas baidarėmis, laivu, žvejyba, jėgos aitvarai, banglentės, burlentės, laipynių parkai, šventės, renginiai, muzikos festivaliai, teminiai vakarėliai

	ūkiai/ zoo sodai, interaktyvūs muziejai žiemos renginiai, rogučių trasos		moksleivių vasaros stovyklos	(mergvakariai ir pan.), lygumų slidinėjimo trasos, žiemos renginiai
Nakvynė	Kempingai, svečių namai, kaimo turizmo sodybos, nuomojami butai	Svečių namai, viešbutis, kaimo turizmo sodyba	Vienos dienos kelionės/ svečių namai/ kaimo turizmo sodybos	Kempingai, kaimo turizmo sodybos su pramogomis, nuomojami butai
Kaip užsakomos kelionės	Planuoja patys	Per profsajungų, kitas organizacijas, turizmo agentūras	Per mokyklas	Planuoja patys
Maitinimas	Poreikis sveikam maistui, dažnai vežasi su savimi – poreikis poilsiviačių pasigaminti maistą gamtoje (laužavietės), vidutinės kainos maistui, kepyklėlės	Užsakomas maitinimas visai grupei, todėl atsiranda maitinimo paslaugų teikimo poreikis grupėms; mielai įsigyja vietinių maisto produktų dovanoms	Užsakomas maitinimas visai grupei, todėl atsiranda maitinimo paslaugų teikimo poreikis grupėms	Kavinės, barai, picerijos, kokybiškos kavos poreikis (“kavinės ant ratų”), kepyklėlės
Kur ieško informacijos apie keliones/ kur talpinti tikslinę reklamą	Google paieška, Turizmo centrų informacijos svetainės, Lietuvos turizmo svetainės (Keliauk Lietuvoje irk t.), Facebook grupėse, nuomonių formuotojų tinklarsčiai/ video, naujienų portalai delfi.lt, 15min.lt, draugų rekomendacijos		Siūlyti paslaugas tiesiogiai mokykloms; turizmo informacijos svetainės	Instagram, Facebook socialiniai tinklai, kelionių nuomonių formuotojai

3. MARŠRUTO TURIZMO PRODUKTŲ PLĖTRA

Pagėgių TIC turi pasirūpinti maršruto produktų plėtra:

1. Susitikus su suinteresuotais asmenimis, paruošti maršruto turizmo produktų sąrašą.
2. Apibrėžti turizmo produktų kokybę ir paruošti kokybės vadybos programą (gidų apmokymai, kt.)
3. Nuolat ieškoti naujų produktų galimybių
4. Sukurti turistų informavimo sistemą (interneto priemonės ir kt.)
5. Susitarti su transporto ir kelių direkcija/ kt. dėl turizmo objektų žymėjimo
6. Aptarti su suinteresuotomis šalimis dėl turizmo personalo poreikio ir apmokymų.
7. Nuolat stebėti turizmo rinkos tendencijas ir kurti aktualius naujus turizmo pasiūlymus: renginius/ programas, produktų paketus skirtingiems tiksliniams vartotojų segmentams.

Turizmo tendencijų, vyraujančių šiuo metu pasaulyje ir Lietuvoje, apžvalga suteiks idėjų naujiems galimiems turizmo produktams.

Patirčių turistams kūrimas

Kuriant turizmo paslaugas, labai svarbu suprasti, kad šiuolaikinį turistą domina ne paminklo, pastato apžiūrėjimas, bet unikalios patirtys, kurių pagalba turistai įtraukiami į vietovės kultūrą ir gyvenimą ne tik fiziniame, bet ir emociniame, dvasiniame, socialiniame ir intelektualiniame lygiuose. Turizmo procese dalyvauja vietiniai gyventojai, per kuriuos turistai supažindinami su savita krašto kultūra.

Turizmo paslaugos turi būti:

- **Įtraukiančios turistus** – jie turi būti veiksmo dalyviais. Kaip, pavyzdžiui, ekskursija „SMALININKAI – amžinasis pasienis“
- **Autentiškos** – teikiamos vietos gyventojų. Tai gali būti muzikos ansamblių, maitinimo paslaugos, tradiciniai krašto renginiai, kurių nerekomenduojama „tiražuoti“ – t.y.

dirbtinai dažninti, nes taip dingsta autentiškumas. Pvz., Kalėdų turgus turėtų vykti vieną kartą metuose, ne kiekvieną savaitgalį.

- **Edukacinės.** Turistas turi išmokti kažką naujo, pakeisti požiūrį, išgyventi pokytį – tokie patyrimai įsimena visam gyvenimui, juos žmonės linkę rekomenduoti kitiems.
- **Suteikti pramogą.** Žmogus prisimena ne paminklus, bet veiklą, emocijas, kurias patyrė. Todėl kuriant turizmo produktus reikėtų vengti paskaitų pobūdžio ekskursijų, kur turistai yra pasyvūs.
- **Įsimintinos** – padedančios nesumaišyti maršruto su konkurenciniais maršrutais. Tai lemia ir anksčiau išvardinti veiksniai bei **spontaniškumas** – netikėtas nukrypimas nuo suplanuoto maršruto, pvz. maudynės upėje, neplanuota vietinio gėrimo, medaus degustacija ar pan.
- **Individualizuotos.** Pritaikytos konkrečioms vartotojų segmentams, pagal jų galimybes, patenkinant jų poreikius.

LĒTOJO TURIZMO PRODUKTAI

Lėtasis turizmas, kilęs iš angliško žodžio „SLOW“, kažkiek panašus į patyriminį turizmą – čia taip pat akcentuojamas vietinis, autentiškas maistas ir kultūra, bendravimas su vietiniais žmonėmis (angl. Local). Tačiau šis turizmas taip pat išskiria ekologiškumo (angl. Organic), darnumo su aplinka (angl. Sustainable) svarbą. Kaip interneto svetainėje rašo Lietuvos lėtojo turizmo puoselėtoja Henrieta Miliauskienė, lėtasis turizmas – tai keliavimas pažįstant asmenybes, kurios nepataikauja masinei kultūrai, kurios domina keliautoją savo patirtimi, kūryba, pasaulėjauta; bendravimas su kuriomis leidžia permąstyti vertybes, paliečia emocijas.

Iš Mažosios Lietuvos regiono, lėtojo turizmo žemėlapyje pažymėta Smalininkų teatralizuota ekskursija „Amžinasis pasienis“. Atsižvelgiant į tikslinių vartotojų segmentų poreikius, „lėtojo turizmo“ produktų su įdomiais vietiniais žmonėmis, puoselėjančiais tradicinius amatus, meną, kuriančių ir mėgstančių bendrauti, vertėtų paieškoti ir prikalbinti juos dalyvauti turizmo veikloje.

GASTRONOMINIAI PRODUKTAI

Su patyriminiu turizmu glaudžiai susijęs gastronomicinis turizmas. Norint patirti autentiškas patirtis, turistui stengiamasi pateikti turizmo paslaugas per visus pojūčius: regą, klausą, lietimą, skonį ir kvapą. Todėl vietinio maisto ragavimas – ypač svarbi turizmo paslaugų dalis.

Kaip rodo vokiečių turistų apklausos Lietuvoje rezultatai, 84 proc. turistų ragavo vietinės virtuvės patiekalų. Vokiečių turistai, atvykę į Lietuvą ir užsiėmę skirtingomis veiklomis vizito metu, aukščiausiai iš jų įvertino apsilankymą parkuose, gamtoje ir vietinės virtuvės bei gėrimų ragavimą (po 4,3 balo iš 5). (Keliauk Lietuvoje apklausa, 2019 m)

Rekomenduojama maršruto teritorijoje siūlyti maitinimo paslaugas, susijusias su istorine virtuve, skirtingų tautų, gyvenusių Mažosios Lietuvos regione virtuve. Organizuoti įvairių patiekalų ir gėrimų, saldumynų degustacijas. Taip pat suteikti galimybę vietiniams gyventojams prekiauti sezoniniais vaisiais, daržovėmis, uogomis, medumi ir maisto produktais.

TAMSIJOJO TURIZMO PRODUKTAI

Jau kuris laikas pasaulyje populiarūs taip vadinamo „tamsiojo turizmo“ objektai. Tai keliavimas į vietas, kurios susiję su mirtimi, kančiomis ir tragedija. Tai ne tik istorinės vietos su tamsia praeitimi: žudynių vietos, kapinės, apleisti kaleimai, buvusios karo bazės, bunkeriai, bet ir pramogos su siaubo priekoniu, kaip pabėgimo ir siaubo kambariai.

Mažojoje Lietuvoje, kuri patyrė marą, karo baisybes, neabejotinai galima vystyti šią turizmo šaką. Prie tamsiojo turizmo ekskursijų šiuo metu priskiriama „Raganų eglė“, teatralizuota ekskursija „Raganos miega“. Rekomenduojama įtraukti „Vilko vaikų“ temą, galimos ekskursijos į maro paveiktas vietas. Būtų galima vystyti kontrabandos temą.

PASLAUGOS IEŠKANTIEMS PROTĖVIŲ GIMTINĖS

Protėvių giminės, savo šaknų ieškojimas šalims, kurios patyrė karus ir turėjo trauktis iš gimtų vietų, gali tapti pagrindiniu kelionės tikslu, padėti pritraukti tam tikrus keliautojų segmentus. Tam, kad paskatinti tokius turistus atvykti, galima siūlyti specialias paslaugas, kurios turėtų būti nurodomos informacinėse platformose, pvz. giminių kapų, gimimo liudijimo bažnyčioje suradimo paslaugos. Mažosios Lietuvos regionui tai padėtų pritraukti vokiečių turistus.

NEMATERIALIAUS KULTŪROS PAVELDO ĮTRAUKIMAS Į MARŠRUTĄ

Nematerialus kultūros paveldas – tai ilgainiui nusistovėjusi veikla, vaizdai, raiškos formos, žinios, įgūdžiai, t. p. su jais susijusios priemonės, objektai, žmogaus veiklos produktai ir su jais susijusios kultūrinės erdvės, tam tikrų bendruomenių pripažintos kaip kultūros paveldo dalis. Nematerialus kultūros paveldas daugiausia reiškiasi per žodinės kūrybos tradicijas ir raiškos formas – kalbą, scenos meną, papročius, apeigas ir šventinius renginius, t. p. su gamta ir visata susijusias mokslo sritis bei tradicinius amatus.

Nematerialaus paveldo konvencija siekia užtikrinti, kad valstybė imtųsi visų teisinių, administracinių ir finansinių priemonių, kad „suinteresuotos bendruomenės, grupės ir asmenys būtų pagrindiniai naudos gavėjai naudos iš bet kokio turizmo, susijusio su jų nematerialiu kultūros paveldu ir skatintų juos imtis pagrindinio vaidmens turizmo valdymo srityje“. Taip pat užtikrinti, kad paveldas ir jo reikšmė nenyktų ir turizmas jam nekeltų grėsmės.

Labai svarbu, kad, ruošiant turizmo produktus, susijusius su nematerialiuoju paveldu, nekeltume jam grėsmės: kai komercializuojant prarandama natūrali paveldo aplinka ir atsiranda naujas turinys: tradicinės šventės turi būti organizuojamos nekeičiant laiko, nepadarant jų nuolatinėmis, pvz. Kalėdinis žąsų turgus kiekvieną sekmadienį. Iškeliant tradicinę šventę į jai nebūdingą vietą, taip pat prarandamas unikalumas.

4. MARŠRUTO VYSTYMO ETAPAI

Marketingo veiksmai pateikiami dvejopai: veiksmai pagal projekto etapus ir vėliau pateikiama marketingo veiksmų lentelė pagal maršruto uždavinius su numatytais terminais, atsakomybėmis ir veiklos rezultatais.

I ETAPAS 2021-2023 M

Vadyba

- ✚ Suinteresuotų šalių sukvietimas bendradarbiavimui: bendruomenės, verslo, švietimo atstovų, savivaldybių ir kt. Potencialių maršruto paslaugų tiekėjų sąrašo sudarymas.
- ✚ Maršruto asociacijos įsteigimas, maršruto mokslinės komisijos ir administracinės komandos išrinkimas, atsakomybių pasiskirstymas.
- ✚ Ilgalaikio finansavimo užtikrinimas (projektų rašymas, susitarimai su savivaldybių administracija).
- ✚ Savanorių programos įsteigimas (pagalbos maršrutui/ renginių organizavimo). Atsakingo asmens paskyrimas.
- ✚ Susisiekimas su Klaipėdos universiteto istorikais, bendradarbiavimas su Vokietijos istorikais, siekiant išplėsti maršrutą Vokietijoje (taip paskatinti vokiečių turistus atvykti į Lietuvą ir Kaliningradą)

Infrastruktūra

- ✚ Infrastruktūros maršruto kelyje gerinimas: dviračių takų tiesimas, poilsio aikštelių, lauko tualetų ir kt. įrengimas.
- ✚ Maršruto objektų žymėjimas maršruto logotipu, taip pat informacinių QR kodų klijavimas.

Turizmo paslaugos

- ✚ Tradicinių renginių maršrutui parinkimas aptariant su bendruomene (žr. Skyrių apie maršruto administravimą).
- ✚ Suteikti galimybę gyventojams išbandyti vietos turizmo paslaugas (mažesne kaina arba nemokamai), kad jie parekomenduotų giminėms, draugams.

- ✚ Unikalių teminių turizmo paslaugų (gastronominių, tamsiojo turizmo, vandens turizmo, dviračių turizmo, pėsčiųjų maršrutų ir kt.) kūrimas kartu su verslu ir bendruomene:
  - surengti paskaitą, kurioje būtų išdėstyti galimi turizmo produktai, paslaugos: pvz. Paukščių, gyvulių ūkiai gali priimti lankytojus, tradicinių amatų demonstravimas (bitininkystė ir kt.), maisto produktų/ suvenyrų/ tradicinių amatų pardavimas tiesiog iš kiemo ir pan.
  - lankstinukas bendruomenei apie galimas turizmo paslaugas,
  - pranešimas bendruomenės renginyje.
- ✚ Susisiekti su Vokietijos Karalienės Luizės maršruto administratoriais, pasiūlyti bendradarbiauti.
- ✚ Pasiūlyti kaimo turizmo sodyboms Mažosios Lietuvos regione prisijungti prie maršruto, siūlant teminius turizmo produktus: maitinimą, apgyvendinimą, pramogas.
- ✚ Viešbučių ir restoranų asociacijai pasiūlyti bendradarbiauti.

Marketingas

- ✚ Kultūrinio maršruto pristatymas Lietuvos rinkai (2021 m).
- ✚ Maršruto neintensyvus reklamavimas Vokietijos, Latvijos, Estijos, Kaliningrado rinkoms.
- ✚ Maršruto sertifikavimas Lietuvoje.
- ✚ Informacijos apie maršrutą talpinimas internet svetainėse, socialiniuose tinkluose.
- ✚ Reguliariai atlikti (kasmet) apsilankančių Mažojoje Lietuvoje turistų išsamias apklausas, pagal kurių rezultatus bus galima planuoti kitus veiksmus.
- ✚ Integruoti maršruto veiklas, edukacijas į švietimo programas mokantis istorijos apie Mažąją Lietuvą (siūsti pasiūlymus mokykloms mokinių grupėms).
- ✚ Dalyvauti istorinėse TV laidose, vaikų edukacinėse laidose.
- ✚ Padaryti susitikimą su istorikais, kurie tyrinėja Mažosios Lietuvos kultūrą ir jų studentais, kurie galėtų paruošti straipsnius lietuvių, vokiečių ir anglų kalbomis apie Mažąją Lietuvą, karalienę Luizę. Straipsnius talpinti į interneto svetainę ir dalintis socialiniuose tinkluose, dėti į žinių portalus.

- ✚ Reguliariai informuoti bendruomenę apie naujienas, susijusias su maršrutu – kas padaryta, kas planuojama: per vietinius renginius, laikraščius, interneto svetainę, socialinius tinklus.

II ETAPAS 2024-2026 M

Vadyba

- ✚ Maršruto tarptautinis sertifikavimas.

Turizmo produktai, paslaugos

- ✚ Mokymai bendruomenei apie turistų aptarnavimą.
- ✚ Paruošti maršrutą reprezentuojančius suvenyrus (medalionus, pakabukus moterims, apyrankes su karalienės logotipu, medžiaginius maišelius su karalienės portretu ir pan.). Rekomenduojama gaminti kokybiškus suvenyrus.
- ✚ Sukurti maršruto interneto svetainę lietuvių, rusų, vokiečių, anglų kalbomis
- ✚ Palaikyti ir vystyti maršruto turizmo paslaugas.

Marketingas

- ✚ Kultūrinio maršruto pristatymas ir komunikacija Europai: <https://visiteurope.com/>, www.tripadvisor.com. Pagal tyrimus ir situaciją rinkoje atrinkti aktualias naujas tikslines rinkas.
- ✚ Kelionių influencerių iš užsienio šalių pakvietimas pakeliauti maršrutu, kad jie parašytų apie maršrutą savo šalių piliečiams.
- ✚ Užsakomieji straipsniai užsienio portaluose Vokietijoje, Latvijoje, Estijoje.
- ✚ Pagaminti naujus maršruto žemėlapius ir bukletus tikslinių rinkų kalbomis.
- ✚ Dalyvauti parodose Lietuvoje:
  - Adventur, Vilnius
- ✚ Dalyvavimas tarptautinėse parodose tikslinėse rinkose – Vokietijoje, Latvijoje, Estijoje:
  - BALTTOUR, Latvija (Ryga) (<http://www.balttour.lv/>);
  - TOUREST, Talinas (Estija) (<http://tourest.eu/>);
  - ITB, Berlynas (Vokietija) (<http://www.itb-berlin.de/en/>);

5. MARKETINGO VEIKSMŲ PLANAS 2021-2022

11 lentelėje pateikiamas marketingo veiksmų planas vieneriems metams: su numatytais terminais, atsakomybėmis ir veiklos rezultatais. Planuojant marketingo veiksmus vėlesniems etapams, bus reikalinga įvertinti situaciją, kokių rezultatų bus pasiekta. Tuomet užsibrėžti tikslus ir nusimatyti konkrečius marketingo veiklą įvertinančius rodiklius.

11 lentelė. Marketingo veiksmų planas 2021-2022

MARKETINGO VEIKSMŲ PLANAS 2021 BIRŽELIS-2022 LIEPA			
MARKETINGO UŽDAVINIAI/ VEIKLA	ATSAKINGA INSTITUCIJA/ VEIKLOS PARTNERIAI	DATA IKI	REZULTATAI
Maršruto įvaizdinio paketo paruošimas: <ul style="list-style-type: none"> - logotipas+firminis stilius - bukletas - žemėlapis - profesionalios nuotraukos 	Marketingo konsultantas (arba agentūra)/ dizaino agentūra/ spaustuvė/ fotografas	Iki rugsėjo 31 d.	Paruoštas logotipo vadovas, bukletas lietuvių, anglų, rusų kalbomis Paruoštas žemėlapis, bukletas
Maršruto patalpimas į internetą: <ul style="list-style-type: none"> - Naudotis esamomis svetainėmis: Keliauklietuvoje.lt, pamatykLietuvoje.lt, welovelithuania.com - Patalpinti į Pagėgių TIC svetainę - Maršruto Google žemėlapio paruošimas (sukelti informaciją apie objektus) 	Pagėgių TIC/ svetainių kūrimo įmonė/ marketingo konsultantas-koordinatorius	Iki 2021 spalio	Paruošta maršruto elektroninė medžiaga, patalpinta į svetainę, nuorodos veikia iš QR kodų prie turizmo objektų

<p>Maršruto puslapio socialiniuose tinkluose sukūrimas:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Instagram - Facebook - Tripadvisor <p>Puslapius sukurti lietuvių ir vokiečių kalbomis, Paskirti atsakingus. Prižiūra: bendras administravimas, atsakymas į turistų užklausas, informacijos talpinimas.</p>	<p>Pagėgių TIC/ Iniciatyvūs bendruomenės nariai</p>	<p>Iki 2021 liepos</p>	<p>Veikiantys ir aktyvūs socialinių tinklų profiliai; 1-3 naujienos/ paskelbimai per savaitę. Tikslas - 5000 puslapio sekėjų per metus.</p>
<p>Vaizdo medžiagos paruošimas</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vaizdo klipų paruošimas, pristatant žinomiausius maršruto objektus (1 min trukmės). Ant objektų klijuojami lipdukai su QR kodu, kurie nuves į trumpus filmukus (galima talpinti youtube.com kanale) 	<p>Pagėgių TIC/ kūrybinė agentūra/ konsultantas</p>	<p>Iki 2022 sausio</p>	<p>Vaizdo klipai pagrindiniams maršruto objektams</p>
<p>Dalyvavimas renginiuose, siekiant populiarinti maršrutą:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Neringa – Lietuvos kultūros sostinė - Adventur paroda - Klaipėdos Jūros šventė - Hansa dienos Kaune 	<p>Pagėgių TIC</p>	<p>Organizuoja mo renginio data</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Surasta 5-10 partnerių - Išdalinta žemėlapių - Pravestos virtualios ekskursijos - Pranešimai žiniasklaidoje
<p>Maršruto pristatymo renginys vietinei rinkai</p> <p>Pėsčiųjų/ dviračių žygis maršruto keliu su įžymiais žmonėmis. Žygio filmavimas, tiesioginės transliacijos, pranešimai spaudai, TV laida. Žygis turi tapti tradicija - pasirinkti datą, kad nesibudliuotų su dideliais renginiais.</p>	<p>Pagėgių TIC/ renginių organizavimo agentūra, media agentūra (vaizdo medžiagos paruošimas)</p>	<p>2021 ruduo- 2022 pavasaris</p>	<p>Vaizdo medžiaga, pranešimai spaudai pagrindiniuose šalies žinių portaluose, laikraščiuose, TV žiniuose.</p>
<p>Turinio marketingas</p> <p>Istorikų pasakojimai (geriau video, bet gali būti ir trumpi straipsniai) apie karalienę Luizę.</p>	<p>Pagėgių TIC/ Klaipėdos universitetas/ marketingo</p>	<p>2022 ruduo</p>	<p>5 straipsniai tiksliniuose žiniasklaidos kanaluose: 15min., Delfi, Makalius</p>

	konsultantas dėl turinio išdėstymo		
Maršruto populiarinimas su kelionių nuomonių formuotojais: Makalius, Orijaus kelionės, Jokūbas Laukaitis	Pagėgių TIC	2022 gegužė	Pakviesti žymiausi nuomonių formuotojai kelionių srityje – kad pakeliautų maršrutu, parodytų savo auditorijai
Dalyvavimas konferencijoje: Dalyvavimas moterų tarptautinėje lyderystės konferencijoje „Go forward“ (https://goforward.lt), pristatant Karalienę Luizę kaip XVIII a. lyderę, kalbant apie jos politinę, švietimo lyderystės ir kaip tai pakeitė Europos veidą. Pranešimą galėtų skaityti istorikė, bet turi būti įkvepianti, ensuziastinga asmenybė. Tai išpopuliarintų maršrutą tikslinę moterų auditorijoje, taip pat kelioms šalims. Iš konferencijos video medžiagą galima būtų naudoti reklamai.	Pagėgių TIC/ Klaipėdos universitetas	2021 spalio	Straipsniai spaudoje, žinių portaluose apie karalienę Luizę kaip tuometinę lyderę. Nuotraukos iš konferencijos talpinamos maršruto puslapiuose.
Pjesė „Karalienė Luizė“ Atvežti „Karalienės Luizės“ pjesę (https://kldt.lt/spektakliai/karaliene-luize-2/) į netradicinę erdvę Pagėgiuose – „klojimo teatrą“, kurį daryti reguliariai tam tikru metu.	Pagėgių TIC	2021 rudenį	Pritraukta žmonių į Pagėgius: 5000
Istorijos detektyvai Susisiekti su „Istorijos detektyvų“ komanda, pasiūlant bendradarbiauti: https://www.lrytas.lt/kultura/meno-pulsas/2016/08/25/news/klaipedos-detektyvai-patraukli-dovana-istorijos-megejams-1128445/	Pagėgių TIC	2022 pavasaris	Sukurtas patrauklus suvenyras- žaidimas
Tradicinis renginys	Pagėgių TIC	2021 gruodis	Pritraukta žmonių į Pagėgius: 10.000

Pagėgių Źasų turgaus renginio populiarinimas, susiejant su Luizės maršrutu.			
Organizuoti bendruomenės (aktyvių piliečių, menininkų, verslininkų, ansamblių, meninių kolektyvų) susitikimą su Pagėgių TIC ir savivaldybės atstovais. Papasakoti apie Karalienės Luizės maršrutą, kviesti prisijungti. -Tokie susitikimai turi būti reguliarūs.	Pagėgių TIC	2021 ruduo	Surasta 10 suinteresuotų partnerių
Sukurti uždara Facebook grupę vietos gyventojams, kur jie galėtų diskutuoti, dalintis patirtimi apie turizmo produktus (galima prie Pagėgių FB puslapio).	Aktyvūs bendruomenės nariai	2021 ruduo	10 iniciatyvų per metus iš bendruomenės narių teikti turistams produktus
Kelionių paketai bendri su Kaliningradu Šilutės TIC turi galiojantį kelionių organizatoriaus pažymėjimą. Sutarti, kad jie paruoštų kelionių paketus ir susitiktų su Kaliningrado komanda/ kelionių agentūromis ir paruoštų bendrus kelionių paketus.	Šilutės TIC/ Pagėgių TIC/ Kaliningradas	Iki 2022 kovo	Bendri turizmo paslaugų paketai su Kaliningradu

6. REKOMENDACIJOS REGULIARIOMS LANKYTOJŲ APKLAUSOMS

Ruošiant marketingo planą, susidūre su duomenų apie turistus Mažojoje Lietuvoje trūkumu. Pateikiama informacija apie lankytojų skaičių ir tautybę. Būtinai išsamesnės reguliarios lankytojų apklausos, kuriose turistai būtų apklausiami apie jiems patikusias turizmo paslaugas, kiek kartų jie lankėsi toje vietovėje, kiek pinigų išleido, kiek naktų nakvojo ir kt. Tokia informacija leistų susidaryti platesnį vaizdą, padėtų planuoti lankytojų srautus, naujas turizmo paslaugas.

Turistų apklausą rekomenduojama atlikti kartą per metus. Pasirinkti laiką, kai lankomumas didžiausias, pvz. vasarą, savaitgaliais.

Taip pat naudingos informacijos gali suteikti vietinių gyventojų apklausos apie turistus, jų požiūrį į turistus, interviu su bendruomenės ir turizmo lyderiais.

„Kauno kolegija“ gali suteikti apklausos sukūrimo, atlikimo bei duomenų analizės paslaugas.

7. REKOMENDACIJOS MARKETINGO MEDŽIAGAI

MARŠRUTO LOGOTIPAS

Maršruto logotipas – tai vaizdinis simbolis, kuris padėtų identifikuoti maršrutą apie jį žinantiems turistams ir sudomintų, informuotų, nukreiptų nežinančius apie maršrutą turistus. Nors prekės ženklas yra skirtas komunikuoti tam tikrą žinią apie jį žymintį objektą – asociacijas, susijusias su juo, paslaugų kokybę ir kt. – vietovės ar maršruto prekės ženklas/ logotipas prasmę įgaus tik per ilgą laikotarpį. Ir jo nešama prasmė bus labai tampriai susijusi su maršruto kelyje teikiamomis paslaugomis, infrastruktūra ir žmonėmis – tiek turizmo srities darbuotojais, tiek vietiniais gyventojais. Todėl investuoti į prekės ženklą ir popierinę reklamę medžiagą rekomenduojama tik II ir III maršruto etapuose.

„Prūsijos Karalienės Luizės“ maršrutas yra istorinis maršrutas, susijęs su Mažosios Lietuvos krašto istoriniu palikimu, kuris ilgą laiką buvo užmirštas. Karalienė Luizė – graži ir protinga moteris – turi tapti pagrindiniu šio maršruto simboliu. Ji buvo garbinama prūsų tautos, ji vietoj Prūsijos karaliaus, savo vyro, vyko derėtis su Napoleonu, buvo vadinama

„Prūsijos madona“. Ji įkūnija drąsią šiuolaikišką moterį, kurios įvaizdis ypač aktualus šiandien. Pasitelkiant karalienę Luizę, galima sukurti stiprias konotacijas apie Mažąją Lietuvą, Prūsiją, kurią lietuviai ir pasaulis labai mažai pažįsta. Tai suteiktų Mažajai Lietuvai išskirtinumą ne tik tarp kitų Lietuvos regionų, bet ir Europos kultūros kelių žemėlapyje.

- ✚ Rekomenduojama naudoti istorines Karalienės Luizės spalvas: tamsiai mėlyną/ mėlyną (kurią ji labai mėgo) ir aukso spalvas. Heraldikoje šios spalvos yra laikomos karališkomis spalvomis: tamsiai mėlyna spalva simbolizuoja tyrumą, skaistumą ir atsidavimą, o auksinė – mielaširdingumą ir dosnumą.
- ✚ Simbolis, kurį rekomenduojama naudoti kaip maršruto logotipą – stilizuota karalienės Luizės pirmoji vardo raidė ir karūna viršuje, kuris yra randamas istoriniuose šaltiniuose.

MARŠRUTO REKLAMINĖ MEDŽIAGA

Pasitvirtinus maršruto logotipą, yra paruošiamas „logotipo vadovas“: nurodymai dizaineriams apie logotipo spalvas, kurios nurodomos spalvų kodais, šriftas. Būtinai atvaizduojamas juodai baltas logotipo variantas tiems atvejams, kada spalvos neįmanoma

naudoti (pvz. kelio ženklams, graviruojant logotipą ant stiklo, metalo, medžio). Logotipo vadove nurodoma, kada ir kaip naudoti logotipą esant skirtingos spalvos fonams. Pagal užsakovo užsakymą, dizaineris gali paruošti pavyzdžius, kaip atrodytų logotipas ant marškinėlių, rašiklių, kepurėlių ir pan. Sukuriamas dizaino šablonas bukletams, žemėlapiams, interneto svetainei, vaizdo ir kitai būsimai reklaminei medžiagai.

Visi būsimi reklamos darbai ruošiami vadovaujantis prekės ženklo vadovu. Tai užtikrina, kad skirtingi dizaineriai išlaikytų vieningą reklaminės medžiagos dizainą, o kiekviena priemonė sustiprintų kitos priemonės poveikį.

Elektroninė medžiaga (pvz. elektroninis bukletas) gali būti talpinama į skirtingas interneto svetainės. Turizmo objektuose siūloma naudoti QR kodus, kuriuos nuskaite išmaniaisiais telefonais, turistai patektų į to objekto aprašą ar vaizdo klipą internete.

Visa marketingo medžiaga turi būti rengiama profesionalios marketingo agentūros, rekomenduojama investuoti į kokybę, nes nuo to priklauso įvaizdis. Rekomenduojama neskubėti ruošti medžiagos, kol maršrutas yra pirmame etape – palaukti, kol prisijungs daugiau suinteresuotų pusių, nes maršrutas gali pasipildyti naujais objektais, paslaugomis.

Būtina naudoti socialinius tinklus pagal nurodytas tikslines grupes. Jei turizmo informacijos centras, atsakingas už projektą, neturi socialinių tinklų administravimo kompetencijų ir/arba resursų, socialinių tinklų profilių priežiūrą galima pavesti entuziastingiems bendruomenės nariams.

LITERATŪRA IR INFORMACINIAI ŠALTINIAI

---

1. Almonaitis V., Almonaitienė J. (2015). Šiaurės Skalva: keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas. Kaunas: Keliautojo žinynas;
2. Autorių kolektyvas (2012). Lietuva. Kelių atlasas. Alma Littera;
3. Autorių kolektyvas (2016). Ypatinga Lietuva: keliaujame po gražiausias Lietuvos vietas. Kaunas: Terra publica;
4. Autorių kolektyvas (2017). Įdomiausios kelionės po Lietuvą. Kaunas, Terra Publica
5. Baltic Cycle [žiūrėta 2021-03-24]. Prieiga per internetą: <https://www.bicycle.lt/lt/main/trasos/lt/>
6. Branding Strategy for the Baltic Sea, Routes 4U. Prieiga per internetą: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes>
7. 10 Consumer Trends We're Watching in 2021, The NPD Group. Prieiga per internetą: 10 Consumer Trends We're Watching in 2021 (npd.com) [žiūrėta 2012-02-13]
8. "Dėl kultūros kelių vystymo Lietuvoje koncepcijos patvirtinimo", 2019 m. Liepos 10 d. Nr. JV-471/4-416)
9. Dmuchovska D., Kandrotas V. (2014). Iškylos Lietuvoje. Kelionės ir receptai. Kaunas: Terra publica;
10. Etninės kultūros globos taryba. Mažoji Lietuva [žiūrėta 2021-03-15]. Prieiga per internetą: <https://www.ekgt.lt/lietuvos-etnografiniai-regionai/mazoji-lietuva/>;
11. EuroVelo 10. Baltic Sea Cycle Route. Lithuania [žiūrėta 2021-03-23]. Prieiga per internetą: <https://en.eurovelo.com/ev10/lithuania>
12. EuroVelo 13. Iron Curtain Trail [žiūrėta 2021-03-24]. Prieiga per internetą: <https://en.eurovelo.com/ev13/lithuania>
13. Gairės kultūros kelių kūrėjams, LR Kultūros ministerija, 2020
14. Gastronominis turizmas Lietuvoje. Keliuk Lietuvoje, 2019
15. Gintaro galerija muziejus Nidoje. Prieiga per internetą: www.ambergallery.lt
16. Individualus maršrutas „Klaipėdos senamiestis“. Prieiga per internetą: <https://klaipedatravel.lt/individualus-marsrutai/individualus-marsrutus-klaipedos-senamiestis/>
17. Jucikaitė D. (2017). Ieva Simonaitytė. Raskime akimirką stabtelėti ties ja. [žiūrėta 2021-03-18]. Prieiga per internetą: <https://www.silutevb.lt/silute/wp-content/uploads/Parodos/Simonaitytes.pdf>;
18. Jurbarko rajono savivaldybės administracija. Smalininkai [žiūrėta 2021-04-14]. Prieiga per internetą: <http://panemune.vvgnemunus.lt/smalininkai.html>;
19. Jurbarko turizmo ir verslo informacijos centras. Lankytinos vietos [žiūrėta 2021-03-14]. Prieiga per internetą: <https://jurbarkas.info/lt/turizmas/lankytinos-vietos/>;
20. Kintų evangelikų liuteronų parapija. Bažnyčios pastatai. Prieiga per internetą: <http://kintuparapija.lt/baznycios-pastatai-14/lt/>
21. Klaipėda: Miestas ir žmonės (biografijų žinynas). Prieiga per internetą: <http://krastas.klavb.lt/>
22. Klaipėdos rajono turizmo informacijos centras [žiūrėta 2021-03-02]. Prieiga per internetą: <https://www.klaipedosrajonas.lt/>

23. Klaipėdos regiono turizmo rinkodaros 2016-2022 m. strategija [žiūrėta 2021-03-16].
Prieiga per internetą:
[file:///C:/Users/dell/Downloads/patvirtinta%20rinkodaros%20strategija%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/dell/Downloads/patvirtinta%20rinkodaros%20strategija%20(2).pdf)
24. Krašto paveldo gidas. Klaipėda. Prūsijos karalienės Luizės takais Klaipėdoje. Prieiga per internetą: <http://www.krastogidas.lt/marsrutai/27-prusijos-karalienes-luizes-takais-klaipedoje>
25. Krašto paveldo gidas. Klaipėda. Skulptūros ir paminklai. Prieiga per internetą: <http://www.krastogidas.lt/>
26. Krupavičiūtė R., Saulėnienė J. (2004) Prūsijos karalienė Luizė Klaipėdoje. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė;
27. Kuršių nerijos istorijos muziejus. Prieiga per internetą: <https://www.neringosmuziejai.lt/>
28. Kuršių Nerijos nacionalinis parkas [žiūrėta 2021-03-14]. Prieiga per internetą: <http://www.nerija.lt/>
29. Lankytinos vietos Nidoje. Prieiga per internetą: <https://www.nidos-gaiva.lt/lankytinos-vietos-nidoje/>
30. Lankomi objektai Klaipėdoje. Prieiga per internetą: <https://klaipedatravel.lt/cat/lankomi-objektai/>
31. LRT Mediateka. Karaliaus Vilhelmo kanalas. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000119878/dokumentine-apybraiza-istorijos-perimetrai-vilhelmo-kelias>
32. Lietuvos ekonomikos ir inovacijų ministerija [žiūrėta 2021-03-24]. Prieiga per internetą: <https://eimin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/turizmas>
33. Lietuvos jūrų muziejus. Istorija ir veikla [žiūrėta 2021-04-18]. Prieiga per internetą: <https://www.muziejus.lt/lt/istorija-ir-veikla;>
34. Lietuvos nacionalinis dailės muziejus. Pamario galerijos Juodkrantėje pastatai [žiūrėta 2021-03-18]. Prieiga per internetą: [https://www.lndm.lt/mm/pamario-galerijos-pastatas/;](https://www.lndm.lt/mm/pamario-galerijos-pastatas/)
35. Lietuvos statistikos departamentas [žiūrėta 2021-02-09]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?theme=>
36. Lietuvos turistinių vietovių patrauklumo vertinimo tyrimas, Keliuk Lietuvoje [žiūrėta 2021-03-18]. Prieiga per internetą: [2020https://lithuania.travel/uploads/ataskaitos/Lietuvos_turistiniu_vietoviu_patrauklumo_vertinimo_tyrimo_pristatymas.pdf](https://lithuania.travel/uploads/ataskaitos/Lietuvos_turistiniu_vietoviu_patrauklumo_vertinimo_tyrimo_pristatymas.pdf)
37. Lietuvos vietinio turizmo tyrimas, 2020, Keliuk Lietuvoje [žiūrėta 2021-03-12]. Prieiga per internetą: <https://www.lithuania.travel/lt/news/vietinio-turizmo-tyrimas-auganti-internetiniu-platformu-svarba-ir-paslaugu-paketu-poreikis>
38. Mažosios Lietuvos enciklopedija. Argelanderis. Prieiga per internetą: <https://www.mle.lt/straipsniai/friedrich-wilhelm-august-argelander>
39. Mažosios Lietuvos enciklopedija. Mažoji Lietuva. Prieiga per internetą: <https://www.mle.lt/straipsniai/mazoji-lietuva>
40. Mažosios Lietuvos enciklopedija. Piktupėnai [žiūrėta 2021-03-10]. Prieiga per internetą: <https://www.mle.lt/straipsniai/piktupenai;>
41. Mažosios Lietuvos enciklopedija. Smalininkai [žiūrėta 2021-03-12]. Prieiga per internetą: <https://www.mle.lt/straipsniai/smalininkai;>

42. Mažosios Lietuvos enciklopedija. Viešvilė [žiūrėta 2021-04-15]. Prieiga per internetą: <https://www.mle.lt/straipsniai/viesvile-1;>
43. Mažosios Lietuvos enciklopedija. Vilkyskiai [žiūrėta 2021-03-18]. Prieiga per internetą: <https://www.mle.lt/straipsniai/vilkyskiai;>
44. Mažosios Lietuvos enciklopedija. Vydūnas. Prieiga per internetą: <https://www.mle.lt/straipsniai/vydunas>
45. Mažosios Lietuvos Istorijos Muziejus. Ekspozicijos. Kalvystės muziejus. Prieiga per internetą: <https://www.mlimuziejus.lt/lt/kalvystes-muziejus/>
46. Mažosios Lietuvos Istorijos Muziejus. Ekspozicijos. Klaipėdos pilies muziejus. Prieiga per internetą: <https://www.mlimuziejus.lt/lt/pilies-muziejus/>
47. Mažosios Lietuvos Istorijos Muziejus. Ekspozicijos. Pastato istorija. Prieiga per internetą: <https://www.mlimuziejus.lt/lt/ekspozicijos/>
48. Morrison, Allastar M. Marketing and Managing Tourism Destinations, Routledge, 2019
49. Nacionalinė Lietuvos turizmo skatinimo agentūra “Keliauk Lietuvoje” [žiūrėta 2021-03-04]. Prieiga per internetą: <https://www.lithuania.travel/lt/>
50. Nematerialus kultūros paveldas [žiūrėta 2021-04-20]. Prieiga per internetą: <https://unesco.lt/kultura/nematerialus-kulturos-paveldas>
51. Nemuno deltos regioninis parkas. Muziejai. Prieiga per internetą: <http://www.nemunodelta.lt/16991/informacija-lankytojams/muziejai.html>
52. Nemuno deltos regioninio parko lankytojų centras [žiūrėta 2021-03-04]. Prieiga per internetą: <http://www.nemunodelta.lt/24722/informacija-lankytojams/is-lankytoju-centro-i-gamta.html>
53. Neringos muziejai. Vienas labiausiai lankomų turistinių objektų Neringoje! [žiūrėta 2021-04-14]. Prieiga per internetą: [https://www.neringosmuziejai.lt/lt/raganu-kalnas/;](https://www.neringosmuziejai.lt/lt/raganu-kalnas/)
54. Neringa. Gyvenvietės. Prieiga per internetą: <https://visitneringa.com/lt/apie-neringa/gyvenvietes/>
55. Neringos istoriniai objektai. Prieiga per internetą: <https://visitneringa.com/lt/istoriniai-objektai/>
56. Nidos evangelikų liuteronų bažnyčia. Prieiga per internetą: <https://www.liuteronai.lt/>
57. Nidos kultūros ir turizmo informacijos centras “Agila” [žiūrėta 2021-03-05]. Prieiga per internetą: <http://visitneringa.com/lt/nidos-ktic-agila/turizmas/>
58. Nidos žvejo etnografinė sodyba. Prieiga per internetą: <https://www.neringosmuziejai.lt/>
59. Pagėgių krašto turizmo informacijos centras. Lankytinos vietos [žiūrėta 2021-03-20]. Prieiga per internetą: <http://www.tic.pagegiai.lt/27981/lankytinos-vietos.html;>
60. Pagėgių krašto turizmo informacijos centras. Johaneso Bobrovskio atstovybė Lietuvoje [žiūrėta 2021-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.tic.pagegiai.lt/39737/johaneso-bobrovskio-atstovybe-lietuvoje.html;>
61. Pagėgių krašto turizmo informacijos centras [žiūrėta 2021-02-21]. Prieiga per internetą: <http://www.tic.pagegiai.lt/>
62. Pagėgių marketingo strategija 2014-2021 [žiūrėta 2021-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.tic.pagegiai.lt/28051/tic/veiklos-dokumentai.html>

63. Pajūrio regioninio parko lankytojų centras [žiūrėta 2021-03-04]. Prieiga per internetą:
http://www.pajuris.info/index.php?option=com_content&view=article&id=131%3AAnkytoj-centras&lang=en
64. „Pamarys“. Šereitlaukio kaimo istorijai nelemta nugrimzti į užmarštį [žiūrėta 2021-04-15]. Prieiga per internetą: <http://www.pamarys.eu/sereitlaukio-kaimo-istorijai-nelemta-nugrimzti-i-uzmarsti/>;
65. Pamatyk Lietuvoje. Lt. Rusnės sala. Prieiga per internetą:
<https://www.pamatyklietuvoje.lt/lankytinios-vietos/rusnes-sala/11629>
66. PrieJūros.LT. Smiltynė. Informacija ir atsiliepimai apie Smiltynę [žiūrėta 2021-04-12]. Prieiga per internetą: <https://www.priejuros.lt/lt/kurortas/smiltyne/>;
67. PrieJūros.LT. Preila. Pervalka. Prieiga per internetą: <https://www.priejuros.lt>
68. Rambyno regioninio parko lankytojų centras [žiūrėta 2021-03-04]. Prieiga per internetą: <https://www.pamatyklietuvoje.lt/details/rambyno-regioninio-parko-lankytoju-centras/595>
69. Smalininkai.lt. Uostas ir vandens matavimo stotis. [žiūrėta 2021-03-14]. Prieiga per internetą: <http://smalininkai.lt/ka-veikti/uostas-ir-vandens-matavimo-stotis/>;
70. Smalininkai.lt [žiūrėta 2021-03-04]. Prieiga per internetą: <http://smalininkai.lt/>
71. Stonys S. sud. (2015). Pažink Mažąją Lietuvą. Pagėgių kraštas. Kaunas: V3 studija;
72. Šilutės Fridricho Bajoraičio viešoji biblioteka. Bobrovskis Johannesas [žiūrėta 2021-03-12]. Prieiga per internetą: <https://www.silutesknygininkai.lt/silute/bobrovskis-johanesas/>;
73. Šilutės Hugo Šojaus muziejus. Muziejaus istorija. Prieiga per internete:
www.silutesmuziejus.lt
74. Šilutės rajono savivaldybės rinkodaros strategija 2016-2021 m
75. Šilutės rajono savivaldybė. Šilutės miesto istorija. Prieiga per internetą:
<https://www.silute.lt/apie-savivaldybe/apie-krasta/istorija/69>
76. Šilutės turizmo informacijos centras. Šilutės kraštas. Prieiga per internetą:
<http://siluteinfo.lt/silutes-krastas/>
77. Šilutės turizmo informacijos centras. Lankomi objektai. Prieiga per internetą:
<http://siluteinfo.lt/silutes-krastas/lankomi-objektai/>
78. Šilutės turizmo informacijos centras. Maršrutai. Prieiga per internetą:
<http://siluteinfo.lt/silutes-krastas/marsrutai/>
79. Šilutės turizmo informacijos centras. Nemuno deltos regioninis parkas. Prieiga per internetą: <http://siluteinfo.lt/silutes-krastas/parkai/>
80. Šilutės turizmo informacijos centras. Šilutės sekretais. Prieiga per internetą:
<http://siluteinfo.lt/2020/07/10/silutes-sekretai/>
81. Šv. Jokūbo kelias [žiūrėta 2021-03-14]. Prieiga per internetą:
http://svjokubokelias.lt/lt_LT/sv-jokubo-kelias-lietuvoje/
82. Tauragės turizmo informacijos centras [žiūrėta 2021-03-02]. Prieiga per internetą:
<http://www.taurageinfo.lt/>
83. Thomo Manno muziejus. Prieiga per internetą:
<https://www.neringosmuziejai.lt/lt/rasytojo-thomo-manno-memorialinis-muziejus/>
84. Uostas. Info. Miestas. Miestas ir žmonės. Prieiga per internetą:
<http://www.uostas.info/miestas/pasimatymai/miestaszmones/162-luize.html>

85. Uostas. Info. Miestas. Pastatų ir gatvių istorijos. Prieiga per internetą:
<http://www.uostas.info/miestas/pasimatymai/pastataigatves.html>
86. Užsienio turistų apklausa, Keliauk Lietuvoje 2019 [žiūrėta 2021-04-20]. Prieiga per internetą: <https://www.lithuania.travel/lt/news/tyrimas-atskleide-atvykstanciu-i-lietuva-turistu-portretus>
87. Vainorius Martynas. Turgaus gatvė – išskirtinis Klaipėdos bruožas. Prieiga per internetą: <https://www.atviraklaipeda.lt/>
88. Ventės Ragas. Ornitologinė stotis. Ventės rago istorija. Prieiga per internetą:
<http://www.vros.lt/>
89. Vėtrungių kelias. Apie vėtrunges. Prieiga per internetą:
<https://vetrungiukelias.lt/viskas-apie-vetrunges/istorija-476>
90. Visit Neringa. Visi objektai [žiūrėta 2021-04-20]. Prieiga per internetą:
<https://visitneringa.com/lt/visi-objektai/>;
91. Viešvilės valstybinio gamtinio rezervato direkcija. Apie rezervatą [žiūrėta 2021-03-20]. Prieiga per internetą: <http://www.viesvile.lt/apie-rezervata.html>;
92. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Johanes Bobrowski [žiūrėta 2021-03-10]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/johannes-bobrowski/>;
93. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Klaipėda. Prieiga per internetą:
<https://www.vle.lt/straipsnis/klaipeda/>
94. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Mažoji Lietuva [žiūrėta 2021-03-10]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/mazoji-lietuva/>.
95. Vyšniauskas Marius. Nemari karalienės Luizės legenda. Kamanės tekstai. Prieiga per internetą: <http://kamane.lt/Kamanes-tekstai/Istorija/Nemari-karalienes-Luizes-legenda>
96. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba [žiūrėta 2021-02-21]. Prieiga per internetą: <https://www.vvat.lt/vartojimo-paslaugos/turizmo-paslaugos/turizmo-paslaugu-teikejai/128>
97. Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos. Naujo apžvalgos bokšto startas Nemuno deltos regioniniame parke [žiūrėta 2021-04-15]. Prieiga per internetą: <https://vstt.lrv.lt/lt/naujienos/naujo-apzvalgos-boksto-startas-nemuno-deltos-regioniniame-parke>